

ศูนย์พัฒนาวิชาการ
และกลไกคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.)

คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐

<http://www.thaihealthconsumer.org>

e-mail: consumer_sss@yahoo.com

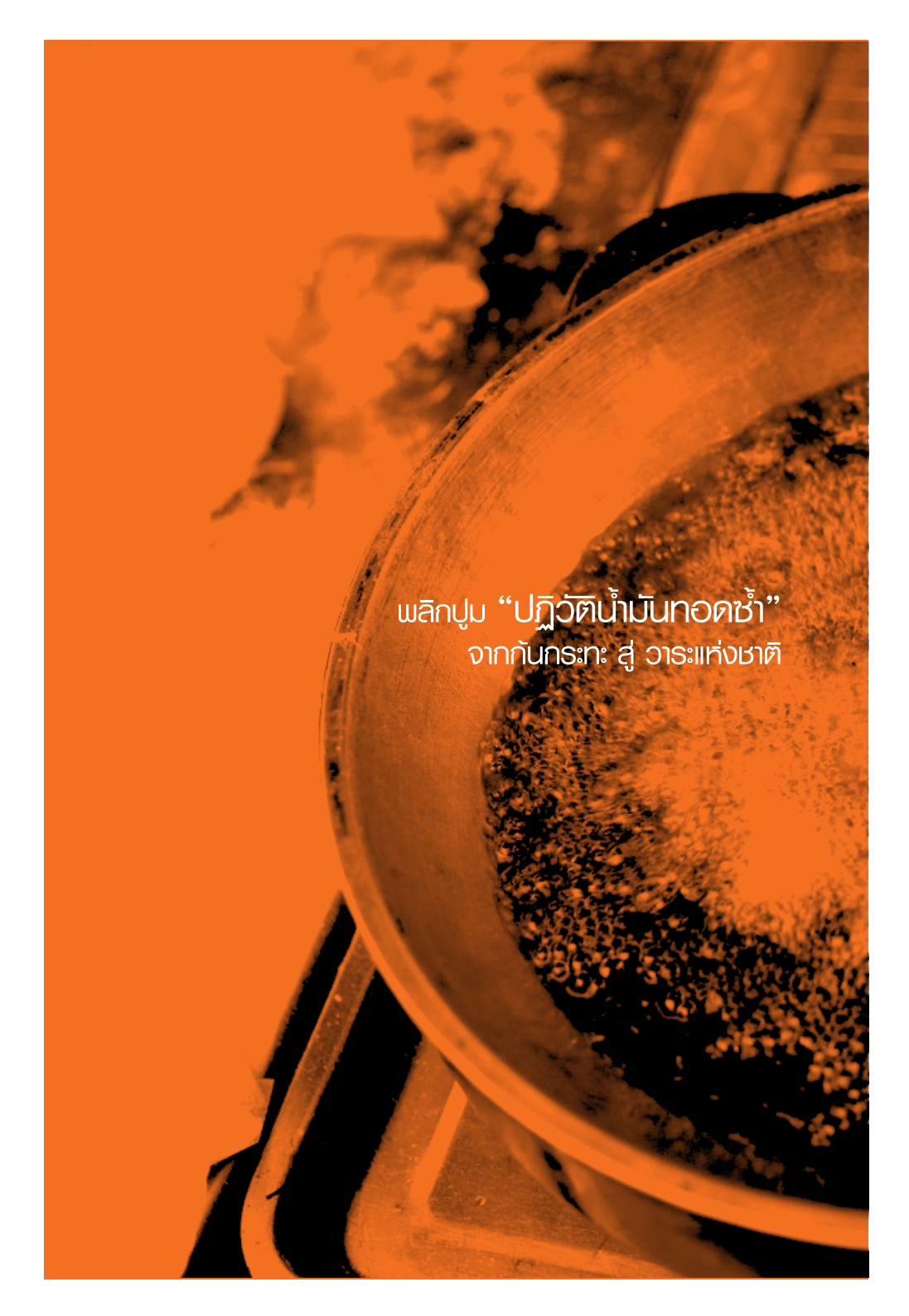
พลิกใบ "ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ" จากภาระสู่วาระแห่งชาติ

ถอดบทเรียนการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ

๔

พลิกใบ **ปฏิวัติ**
น้ำมันทอดซ้ำ
จากภาระสู่
วาระแห่งชาติ

พริกปุม “ปฏิวัดน้ำมันทอดซ้ำ”
จากกันกระทะ สู่ วาระแห่งชาติ

พลิกปม “ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ” จากกันกระทะสู่ วาระแห่งชาติ

พิมพ์ครั้งที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๕

ที่ปรึกษา	รศ.ภก.ดร.วิทยา กุลสมบูรณ์ ภก.วรวิทย์ กิตติวงศ์สุนทร
บรรณาธิการ	ผศ.ภญ.ดร.วรรณ ศรีวิริยานุภาพ
ผู้เขียน	อภิญญา ตันทวีวงศ์ นพพร ต่อมกระโทก
ประสานงาน	สุกัญญา พวงมณี สรรพพร แก้วทอง
ปกและรูปเล่ม	วัฒนสินธุ์ สุวรรตนาณนท์
จัดพิมพ์และเผยแพร่	ศูนย์พัฒนาวิชาการและกลไกคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.) คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปทุมวัน กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๓๐ โทร. ๐-๒๒๑๔-๔๔๔๕ โทรสาร ๐-๒๒๕๑-๓๕๓๑ http://www.thaihealthconsumer.org e-mail: consumer_sss@yahoo.com

คำนำ

พลิกปม “ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ” จากกันกระทะสู่ วาระแห่งชาติ เป็นหนังสือ ถอดบทเรียนการทำงานคุ้มครองผู้บริโภคของแผนงานย่อยปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ เสริมสภาพที่ดำเนินงานภายใต้แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.) ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หนังสือเล่มนี้ได้สรุปบทเรียนการทำงานจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ของภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งหลักการ แนวคิด กระบวนการทำงาน และการ พัฒนางานของแต่ละภาคีทั้งภาคราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาค เอกชน และภาคประชาสังคม โดยบุคคลสำคัญที่เป็นแกนหลักในการผลักดันให้ งานสำเร็จคือ ภก.วรวิทย์ กิตติวงศ์สุนทร ผู้อำนวยการศูนย์วิทยาศาสตร์ การแพทย์ที่ ๙ (อุบลราชธานี)/ผู้ช่วยอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ซึ่งเป็นทั้ง ผู้บริหารและนักวิชาการที่ทำให้ผลงานในห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์การแพทย์ ออกมารับใช้ประเทศชาติได้อย่างแท้จริง นอกจากนี้ยังมีบุคคลสำคัญที่เป็น แกนหลักในการดำเนินการอีกหลายท่านดังที่ได้กล่าวถึงในการทำงานเรื่องนี้ คคส. ขอขอบคุณทุกท่านที่ร่วมกันขับเคลื่อน สร้างต้นแบบและตัวอย่างการ ทำงานคุ้มครองผู้บริโภคเพื่อจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ และขอ ขอบขอบคุณอภิญญา ตันทวีวงศ์ ที่ได้ติดตามเก็บผลงานและเขียนเรื่องราวดีๆ ของพวกเราออกมาเป็นบทเรียนสำหรับเพื่อนร่วมทางคนอื่นๆ ต่อไป

ศูนย์พัฒนาวิชาการและกลไกคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.)

สารบัญ

บทที่ ๑	ว่าวรอลม	๑๑
บทที่ ๒	รวมพลปฎิวัติ	๒๗
บทที่ ๓	สร้างทางรอด ด้วยความรู้	๓๗
บทที่ ๔	บุก “อปท.แถวหน้า” ที่วารีนำราบ	๔๗
บทที่ ๕	มุ่งลงตรง ขั้วเคลื่อนไหวทั้งจังหวัด	๕๙
บทที่ ๖	เติมเต็ม “วงจรแปลงร่างขยะสู่พลังงาน”	๗๗
บทที่ ๗	ขยายปฏิบัติการสู่ “สถานศึกษา”	๙๓
บทที่ ๘	“ภาคธุรกิจ” พรอมแดนใหม่ของพันธมิตร	๑๑๑
บทที่ ๙	จากกันกระทะ สู่วาระแห่งชาติ	๑๑๗
บทที่ ๑๐	คำตอบสุดท้าย...อยู่ที่ท้องถิ่น	๑๒๙

บทนำ

จากที่เคยเป็นเสมือนฐานที่มั่นอันเป็นที่มาของบรรดาอาหารยอดนิยม “**กระทะทอด**” ได้พลิกผันสถานะสู่แหล่งมหันตภัยสำหรับปากท้องของคนไทยอย่างเป็นทางการตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ เป็นต้นมา

จุดหักเหในครั้งนั้นเกิดขึ้นจาก **ประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ ๒๔๓) พ.ศ. ๒๕๔๗ เรื่อง กำหนดปริมาณสารโพลาร์ในน้ำมันที่ใช้ทอดหรือประกอบอาหารเพื่อจำหน่าย**

สิ่งที่อยู่เบื้องหลังความเคลื่อนไหวจนถึงขั้นที่ต้องออกกฎหมายที่มีเนื้อหาควบคุมคุณภาพของน้ำมันสำหรับประกอบอาหารฉบับนี้ ก็คือ การยอมรับต่อข้อพิสูจน์ถึง “พิษ” ที่แฝงอยู่ในน้ำมันปรุงอาหารที่นำมาใช้ซ้ำอย่างไร้ข้อกังขานับตั้งแต่เวทีระดับโลกลงมา

ในการทอดอาหารนั้น นอกจากการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพที่เกิดขึ้นกับน้ำมันแล้ว ยังมีการเปลี่ยนแปลงทางเคมีเกิดขึ้นด้วย โดยความเปลี่ยนแปลงที่ว่านี้ส่งผลเสียต่อสุขภาพของมนุษย์ เพราะองค์ประกอบในน้ำมันได้แปรเปลี่ยนจากสารที่บริโภคได้โดยไม่เกิดอันตราย กลายสู่ผลในทางตรงกันข้าม

“สารตัวร้าย” ที่มีบทบาทโดดเด่นอยู่ในน้ำมันทอดซ้ำที่เสื่อมสภาพมีด้วยกัน ๒ ชนิด ได้แก่ **สารโพลาร์ (Polar compounds)** ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้เกิดโรคความดันโลหิตสูง และ **สารโพลีไซคลิกอะโรมาติก ไฮโดรคาร์บอน (Polycyclic aromatic hydrocarbons: PAHs)** ซึ่งเป็นสารที่ก่อให้เกิดโรคมะเร็ง

ผลการศึกษาโดยคณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น แสดงให้เห็นว่าปริมาณสารโพลาร์ที่เกิดขึ้นในน้ำมันขณะทอดอาหารมีความสัมพันธ์กับการเกิดสาร PAHs โดยเมื่อปริมาณสารโพลาร์เพิ่มสูงขึ้นก็จะเริ่มพบสาร PAHs ปริมาณสูงตามไปด้วย สรุปได้ว่าสารพิษเหล่านี้เกิดขึ้นในน้ำมันขณะทอดอาหาร

และเมื่อทดสอบความเป็นพิษต่อเซลล์ (HepG2 cell line) พบว่า น้ำมันเสื่อมสภาพที่มีค่าสารโพลาร์สูงและพบสาร PAHs นั้น มีผลทำให้อัตราการตายของเซลล์เพิ่มขึ้นและแสดงผลต่อความผิดปกติของเซลล์อย่างมีนัยสำคัญ

ข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่า อาหารที่ทอดจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพเป็นตัวการก่อความเสี่ยงต่อการเป็นโรคร้ายให้แก่ผู้บริโภค ได้รับการยืนยันชัดเจนจนกระทรวงสาธารณสุขไม่อาจวางเฉย และนำมาสู่การออกประกาศฉบับดังกล่าวที่มีเนื้อหาระว่า

“น้ำมันที่ใช้ทอดหรือประกอบอาหารเพื่อจำหน่าย ให้มีปริมาณสารโพลาร์ได้ไม่เกิน ร้อยละ ๒๕ ของน้ำหนัก^๑ ผู้ประกอบอาหารที่ใช้น้ำมันทอดอาหารที่มีค่าปริมาณสารโพลาร์เกินมาตรฐานที่กำหนดและจำหน่ายแก่ผู้บริโภค ถือเป็นการจำหน่ายอาหารผิดมาตรฐาน ผ่าฝืนมาตรา ๒๕(๓) ของพระราชบัญญัติอาหาร พ.ศ. ๒๕๒๒ ระวังโทษปรับไม่เกิน ๕๐,๐๐๐ บาท”

แม้การประกาศนโยบายที่ส่งผลกระทบระดับชาติเช่นนี้ถือได้ว่าเป็นหนึ่งใน “เป้าหมายปลายทาง” สำหรับนักเคลื่อนไหวด้านการสร้างเสริมสุขภาพ แต่สำหรับกรณีการจัดการความเสี่ยงจากสารพิษในน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพด้วยการออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข ได้แสดงให้เห็นว่า กฎหมายนั้นมิได้มีพลังในการสร้างความเปลี่ยนแปลงได้โดยลำพัง

^๑ หมายถึง มีสัดส่วนสารโพลาร์ไม่เกิน ๒๕ กรัม ในน้ำมัน ๑๐๐ กรัม

ทั้งที่มีองค์ความรู้ชัดเจน อีกทั้งมีกฎหมายที่ระบุบทลงโทษรองรับอีกชั้นหนึ่ง แต่ทำไมเรื่องนี้ถึงไม่เดินหน้า?

คำตอบแรก เป็นเรื่องเชิงเทคนิค ในส่วนที่มีความสำคัญต่อการ “ชี้ถูกชี้ผิด” อย่างยิ่ง นั่นคือ การขาดอุปกรณ์ในการตรวจวิเคราะห์สารเจือปนในน้ำมันที่สามารถนำไปใช้งานภาคสนามได้อย่างสะดวก และค่าใช้จ่ายไม่สูงเกินกว่าที่หน่วยงานภาครัฐจะแบกรับได้

วิธีมาตรฐานในการตรวจวิเคราะห์ในยุคนั้น ได้แก่ การใช้แก๊สโครมาโทกราฟี (chromatography) ซึ่งในทางปฏิบัติเป็นไปได้ยากและไม่คุ้มค่าหากทุกตัวอย่างน้ำมันทอดอาหารในประเทศไทยต้องตรวจโดยวิธีมาตรฐาน ต่อมาจึงมีการนำเครื่องมือที่ใช้คัดกรองคุณภาพของน้ำมันทอดจากต่างประเทศ คือ เทคนิคทีแอลซี (TLC) และเครื่องวัดประจุอิเล็กโทรด (electrode) แต่ก็มีราคาแพง ถึงเครื่องละ ๓๐,๐๐๐ บาท อีกทั้งมีข้อจำกัดในการใช้งาน เพราะต้องนำอุปกรณ์ซึ่งมีขนาดใหญ่จุ่มลงในกระทะทอดขณะที่น้ำมันกำลังเดือดพล่าน นอกจากนี้ยังมีภาระค่าใช้จ่ายการสอบเทียบค่าของเครื่องมือที่สูงเกือบถึงหลักหมื่นบาทต่อครั้ง

คำตอบที่สอง ก็คือ ทั้งที่แสดงจุดยืนถึงการรับรู้ต่อปัญหา แต่ภาครัฐในขณะนั้น ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์และมาตรการในระดับประเทศที่ครอบคลุมการแก้ปัญหา บูรณาการผู้รับผิดชอบทุกภาคส่วนอย่างเป็นรูปธรรม

สองเรื่องนี้คือด่านสำคัญที่สกัดประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ ๒๔๓ พ.ศ. ๒๕๔๗ ให้ไม่อาจก้าวพ้นจากสภาพของ “กระดาษ” สู่ “กฎหมาย” ได้อย่างแท้จริง

กระทะทอดที่มีกระจายอยู่ทั่วทุกตรอกซอกซอยจึงยังคงทำหน้าที่เป็น “ระเบิดเวลา” ด้วยความไม่ตั้งใจของผู้มีหน้าที่ปรุงอาหารและเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้องในการบังคับใช้กฎหมายฉบับนี้

กระทะทอดที่ใช้น้ำมันซ้ำซากจนเห็นสภาพข้นดำอย่างชัดเจนมีให้เห็นจนเจนตา เช่นเดียวกับความนิยมเติมน้ำมันใหม่ลงในน้ำมันทอดอาหารที่ใกล้เสื่อมสภาพ ด้วยความเข้าใจว่าเป็นวิธีที่พึงกระทำ ทั้งๆ ที่การทำแบบนี้ยิ่งเร่งให้น้ำมันเสื่อมสภาพเร็วขึ้นไปอีก

เด็กและผู้ใหญ่ทั่วทุกหัวระแหงยังคงบริโภคอาหารที่ทอดมาจากกระทะเหล่านี้อย่างเริ่ดอร่อยตามปกติ แม้สภาพของน้ำมันที่ข้นดำจนน่ากลัวอาจทำให้ลึกลับใจ หรือหันเหไปหากระทะใบใหม่ที่สภาพน้ำมันดูใสกว่าอยู่บ้างเท่าที่จะมีโอกาสเลือกได้ แต่ความรู้และความตระหนักต่ออันตราย และสิทธิที่จะได้รับการคุ้มครองสุขภาพจากอันตรายของสารพิษในน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ซึ่งกฎหมายประกาศรับรองไว้ตั้งแต่ปี ๒๕๔๗ ก็ยังไม่เกิดอานิสสงส์แก่ผู้บริโภคไทย

และที่น่าเห็นใจไม่น้อยกว่ากันก็คือ เจ้าพนักงานที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายในเรื่องนี้เองก็ไม่ว่าจะทำหน้าที่นี้ให้ลุล่วงได้อย่างไร ในเมื่อขาดปัจจัยเอื้ออำนวยให้ดำเนินการค้นหาผู้กระทำผิด

นี่คือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ณ ปี ๒๕๔๗ ที่หากจะว่าไปแล้วก็เป็นภาพที่ผสมปนเปกันระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “ปัญหา” และ “โอกาส”

โชคดียิ่งที่เชื่อว่าทุกฝ่ายจะพากันติดหล่มอยู่กับสิ่งแรก

ไม่เห็นนั่นหนังสือเล่มนี้คงจบลงเพียงแค่นี้...

ว่ารอผล

ชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ
อันเป็นหนึ่งในผลงาน
แห่งความภาคภูมิใจของชาวศูนย์วิจัยฯ อุบลฯ
ถูกส่งผ่านไปสู่กระบวนการตรวจสอบอย่างเข้มงวด
จากหลายหน่วยงาน จนเป็นที่ยอมรับว่า
ทั้งแม่นยำ ใช้ง่าย และประหยัด

พ.ศ. ๒๕๔๘ สภาพภายนอกของอาคารสองชั้น ภายในแนวรั้ว
ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ (อุบลราชธานี) ดูสงบเงียบและเรียบง่าย
เหมือนเช่นสถานที่ราชการทั่วไปในเขตภูมิภาค

ทว่า สภาพภายในกำลังเคลื่อนไหวไปในแบบฉบับของตนเอง

ความเคลื่อนไหวในภาพนิ่ง

จรรยารัตน์ พาวขุนทด นักวิจัยของศูนย์ฯ กำลังคร่ำเคร่งอยู่กับอุปกรณ์ใน
ห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ หรือที่คนไทยเรียกทับศัพท์ภาษาอังกฤษอย่าง
สั้นๆ ว่า “ห้องแล็บ” เพื่อคิดค้น “นวัตกรรม” ขึ้นหนึ่ง ซึ่งถ้าเป็นผลสำเร็จก็จะ
ก่ออานิสงส์ในการช่วยปกป้องชีวิตของผู้คนได้มากมายเป็นเงาตามขนาดความ
นิยมกินอาหารทอด ที่กำลังเพิ่มขึ้นทุกทีในหมู่คนไทย ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก

**เป้าหมายของเธอคือ การพัฒนาชุดทดสอบสารโพลาร์ในน้ำมันทอดซ้ำ
อย่างง่ายขึ้นเพื่อให้ประชาชนและผู้ประกอบการร้านอาหารใช้ตรวจ
สอบได้ว่า ถึงเวลาต้องเปลี่ยนน้ำมันทอดแล้วหรือยัง**

การพัฒนานวัตกรรมใหม่ๆ ที่ตอบสนองต่อปัญหาสุขภาพคนไทยไม่ได้เป็นเรื่อง
พิเศษหรืองานเฉพาะกิจ แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งของงานปกติในหน่วยงานแห่งนี้

คุณจรรยารัตน์ พาวนุทด
นักวิจัยของศูนย์ฯ

ภก.วรวิทย์ กิตติวงศ์สุนทร
ผู้อำนวยการศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗
(อุบลราชธานี)

เมื่อปี ๒๕๕๒ กระแสความตื่นตัวต่ออันตรายจากพิษสารตะกั่วในน้ำและอาหาร ซึ่งปนเปื้อนสารตะกั่วที่ใช้บัดกรีในเครื่องทำน้ำเย็น หม้อก๋วยเตี๋ยว ตลอดจนหม้อต้มกาแฟ เกิดขึ้นและอยู่ในความสนใจของคนทั้งประเทศ และนำมาสู่การประกาศมาตรฐานผลิตภัณฑ์เพื่อป้องกันไม่ให้อุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อปากท้องของคนทั้งประเทศกลุ่มนี้กลายเป็นแหล่งแพร่พิษตะกั่วในเวลาไม่นานหลังจากนั้น

น้อยคนนักจะรู้ว่า “ชนวน” ที่ทำให้ปัญหานี้เผยตัวขึ้นมาจนเด่นชัดมาจากตัวตึกเล็กๆ เจียบๆ แห่งนี้เอง

ก่อนหน้านี้และหลังจากนั้น ทีมงานของศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ ยังอยู่เบื้องหลังความก้าวหน้าที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างสืบเนื่อง ไม่ว่าจะเป็น การพัฒนาสูตรปลาหมึกปลอดดินประสีว ที่ทั้งอร่อยและน่ากิน การกำกับดูแลคุณภาพน้ำดื่มจากแหล่งต่างๆ ในชุมชนทั่วจังหวัด

อุบลราชธานีให้คงเส้นคงวา ฯลฯ โดยยึดหลักการนำความรู้ความเชี่ยวชาญด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์มาผสานเข้ากับพลังท้องถิ่น ในการพัฒนาความรู้และแนวทางใหม่ๆ เพื่อการกินอยู่อย่างปลอดภัยและมีคุณภาพชีวิต บนหลักแห่งการพึ่งพาตนเองให้มากที่สุด

การสร้างนวัตกรรมอันเป็น “คำตอบ” ที่สังคมมองหาได้อย่างต่อเนื่องนั้น สาเหตุไม่ใช่เพราะที่นี่เป็นแหล่ง “รวมดาว” นักวิทยาศาสตร์ผู้ทรงภูมิความรู้ระดับหัวกะทิ แต่เป็นเพราะที่นี่คือแหล่งปลูกปั้น “นักวิทยาศาสตร์ระดับหัวกะทิ” ในด้านการรู้จักนำความรู้มาใช้สังคม” และพิสูจน์ด้วยผลงานที่ผ่านมาให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญของการพัฒนานวัตกรรมที่สร้างผลกระทบอย่างเด่นชัดในชีวิตจริงของประชาชน ไม่ได้เกิดจากปัจจัยในเรื่องอุปกรณ์เพียบพร้อมล้ำสมัยหรือไอคิวระดับปราดเปรื่อง

แต่เกิดจากการทำงานให้ “ตอบโจทย์” เพื่อแก้ปัญหาที่คุกคามความเป็นปกติสุขของเพื่อนร่วมสังคม ด้วยสติปัญญาและความเอาใจใส่ทุ่มเทเป็นสำคัญ

กรณีการพัฒนา “ชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ” คือหนึ่งในตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน

ไขบันไดสู่ “นวัตกรรม”

“หลังจากที่มีการออกประกาศกระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ ๒๘๓ เราได้ฟังมาว่า เพื่อนๆ ที่มีหน้าที่บังคับใช้กฎหมายเขาก็ทำกันไป คือ เอาเครื่องมือไปจุ่มในน้ำมันเดือดๆ แต่เครื่องมือนั้นเขาผลิตมาให้ใช้ในงานตรวจสอบคุณภาพในห้องแล็บ ไม่เหมาะจะเอามาใช้กลางตลาดแบบนี้ ก็ได้ยินเสียงบ่นกันมาว่า ถ้าเจอแม่ค้าอารมณ์ไม่ดีก็ต้องระวัง คำถามที่เกิดขึ้นตามมาก็คือ จุ่มแบบนี้แล้วเราได้อะไร...ทำให้ประชาชนปลอดภัยได้จริงหรือไม่”

ชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ

ภก.วรวิทย์ กิตติวงศ์สุนทร ผู้อำนวยการศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ (อุบลราชธานี) ย้อนเล่าถึงความคิดเบื้องต้นแรกที่ทำให้เข้ามาเกี่ยวข้องกับปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ

จุดเชื่อมโยงให้เรื่องราวที่ได้ยินได้ฟังถึงปัญหาพัฒนาสู่การเข้าร่วมหาทางออกอย่างจริงจังเกิดขึ้นในช่วงหลังการออกประกาศดังกล่าวไม่นาน คือ ในปี ๒๕๔๘ โดยการจุดประกายความคิดจาก **ผศ.ดร.สุพัตรา ประศุพัฒนา** อาจารย์คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งเป็นหนึ่งในนักวิชาการไม่กี่คนของประเทศไทยที่สนใจศึกษาและติดตามข้อมูลเกี่ยวกับพิษจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพอย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยในช่วงดังกล่าว ผศ.ดร.สุพัตรา เดินทางมาทำโครงการวิจัยที่อำเภวารินชำราบ ร่วมกับทีมงานของศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ฯ จึงมีโอกาสได้พบปะและแลกเปลี่ยนข้อมูลกัน

“ข้อมูลจากอาจารย์สุพัตรา ทำให้เราได้รับความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของน้ำมันทอดอาหารว่า เมื่อนำมาใช้ทอดซ้ำมันจะเสื่อมสภาพลงไปเรื่อยๆ เพราะได้รับความร้อน และเมื่อถึงจุดที่ปริมาณสารโพลาร์มีสัดส่วนประมาณ ร้อยละ ๒๕ ของน้ำหนักน้ำมัน ระดับความเสื่อมจะยิ่งเกิดเร็วขึ้น ยิ่งไปกว่านั้น ทางออกที่แม่ค้าชอบทำกัน คือ การเติมน้ำมันใหม่เพิ่มลงไป จะยิ่งเร่งให้น้ำมันเสื่อมเร็วขึ้นไปอีก”

“จากความรู้ที่เราจึงมาคิดค้นกันต่อว่า ถ้ามีเครื่องมือสักตัวหนึ่งที่บอกได้ว่าเมื่อไหร่ น้ำมันใกล้ถึงจุดอันตรายที่ว่า เพื่อจะได้หยุดใช้และทิ้งไป น่าจะเป็นคำตอบของเรื่องนี้”

นั่นคือที่มาของ “โจทย์” ใหม่ที่ถูกค้นพบ และ จรยารัตน์ ในฐานะนักวิทยาศาสตร์ที่มีประสบการณ์สูงในการคิดค้นวิธีการทดสอบและออกแบบชุดทดสอบอาหาร ได้ก้าวเข้ามาเป็นผู้รับผิดชอบงานอันท้าทายนี้

“วิธีการที่มีอยู่ในขณะนั้นมี ๒ วิธี วิธีแรกคือ การนำตัวอย่างน้ำมันส่งเข้าไปตรวจในห้องแล็บ เพื่อตรวจสอบด้วยเครื่องชั่ง ๔ ตำแหน่ง ราคาเครื่องละเป็นแสน ใช้เวลา ๑๘-๑๙ ชั่วโมง จึงรู้ผล ซึ่งวิธีนี้รับมือกับสถานการณ์จริงไม่ไหว”

“อีกวิธีหนึ่ง คือ ใช้เครื่องมือที่มีขนาดเล็กลงพอที่จะนำออกนอกสถานที่ได้ไปจุ่มลงในน้ำมันทอดที่กำลังเดือดพล่าน เพื่อตรวจหาค่าการนำไฟฟ้า และนำมาปรับเทียบให้เป็นค่าสารโพลาร์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน แต่ข้อจำกัดของเครื่องมือนี้คือ หนึ่ง มีราคาแพงเพราะตัวเซนเซอร์ของมันทำจากทองคำ สอง ต้องจุ่มลงในขณะที่น้ำมันร้อนจัดเท่านั้นจึงอ่านค่าได้ และสาม ต้องมีการปรับค่าความเที่ยงตรง (calibrate) อยู่เป็นระยะ โดยแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายสูงมาก” จรยารัตน์ ทบทวนให้เห็นภาพกรรมวิธีการตรวจสอบคุณภาพน้ำมันทอดซ้ำในขณะนั้น ซึ่งสร้างข้อจำกัดในการที่หน่วยงานด้านสาธารณสุขจะเดินหน้าควบคุมปริมาณสารโพลาร์ตามกฎหมายให้เป็นจริง

ต้นทางของการพัฒนาวิธีการใหม่ก็คือ เปลี่ยนจากการตรวจหาสารโพลาร์โดยตรง โดยมุ่งไปที่การวัดปริมาณตัวอื่นแล้วเทียบออกมาเป็นค่าสารโพลาร์ได้อย่างเที่ยงตรง โดย ผศ.ดร.สุพัตรา มาช่วยเป็นที่ปรึกษาด้านวิชาการให้อย่างใกล้ชิด และเป็นผู้ประเมินและยืนยันความเที่ยงตรงของชุดทดสอบนี้จนเป็นผลสำเร็จภายในเวลาไม่กี่เดือนเท่านั้น

ชุดทดสอบที่ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ คิดค้นขึ้นนี้ มีความแม่นยำถึงร้อยละ ๙๙.๒ และรู้ผลภายในเวลา ๓ นาที โดยมีราคาประหยัด เพียง ๒๐ บาทต่อการทดสอบ ๑ ครั้ง

ถือเป็นนวัตกรรมที่เข้ามาเติมช่องว่าง ทำให้โอกาสในการจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำขยับเข้าใกล้ปฏิบัติการยิ่งขึ้นกว่าเดิมมากมาย

ของดีต้องมีคนใช้

ถึงแม้จะมีของดีเกิดขึ้นรอท่า แต่หากว่าไม่มีการสร้าง “ข้อต่อ” ให้ถูกนำไปใช้ของดีขนาดไหนก็อาจตกที่นั่ง “ขึ้นหิ้ง” เป็นได้แค่หลักให้หยาบไปชักใยเล่นได้ทั้งนั้น

เช่นเดียวกับชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ อันเป็นหนึ่งในผลงานแห่งความภาคภูมิใจของชาวศูนย์วิทยฯ อุบลฯ ที่ถูกส่งผ่านไปสู่กระบวนการตรวจสอบอย่างเข้มงวดจากหลายหน่วยงาน จนเป็นที่ยอมรับว่าทั้งแม่นยำ ใช้งานง่าย และประหยัด แต่ทราบไฉนที่ยังไม่เดินหน้าไปถึงชั้นผลลัพธ์ คือ ถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือกำหนดช่วงเวลาที่ต้องเปลี่ยนน้ำมันของพ่อค้าแม่ค้าในตลาดอาหารเพื่อไปถึงระดับผลกระทบ ในการทำให้ผู้บริโภคปลอดภัยจากพิษในน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพทั่วทุกท้องถิ่น ทีมงานที่นี้จะถือว่าผลงานชิ้นนี้ “แบก”

ด้วยเหตุนี้ ทีมงานอีกชุดหนึ่งจึงออกไปสร้าง “ห้องแล็บ” ในสนามจริง เพื่อตอบให้ได้ว่า จะนำชุดทดสอบนี้ไปใช้งานอย่างไรจึงบรรลุเป้าหมาย ใช้งานได้สะดวกและประหยัดที่สุด

ผอ.วรวิทย์ เป็นผู้ตอบคำถามข้อแรก

“โจทย์ข้อนี้อยู่ตรงที่ว่า ถึงแม้ราคาไม่แพง แค่อุณหภูมิ ๒๐ บาท และผลิตได้เองในประเทศ แต่สารเคมีที่ใช้ในชุดทดสอบของเราต้องนำเข้าจากต่างประเทศ หากจะเอาไปจุ่มทดสอบกันทุกๆ วันก็ไม่ไหว ดังนั้นจะมีวิธีใช้ชุดทดสอบนี้อย่างไรจึงประหยัดและเกิดผลตามเป้าหมายหลัก ซึ่งอยู่ที่ทำอย่างไรให้ประชาชนปลอดภัย?”

“หลักการที่เราหาคำตอบว่า เมื่อไหร่ที่ต้องเลิกใช้น้ำมันชุดนั้น ก็คือ นำน้ำมันมาทดสอบดูว่า เมื่อไหร่ใกล้ถึงค่าสารโพลาร์ ร้อยละ ๒๕ นั่นคือจุดสิ้นสุด ห้ามใช้และห้ามเติมน้ำมันใหม่ลงไปผสมน้ำมันเดิมอีกแล้ว”

“เราถือหลักว่า ต้องไม่สร้างความยุ่งยากให้แก่วิถีชีวิตของผู้ใช้ นั่นคือ พ่อค้าแม่ค้า จึงกำหนดขั้นตอนง่ายๆ ว่า วันแรกที่ใช้ น้ำมันชุดใหม่ เมื่อขายเสร็จก็เอาน้ำมันมาตรวจ สมมุติว่าวันแรกไม่มีปัญหา วันที่สองใช้น้ำมันชุดเดิมต่อ พอขายเสร็จก็เอาน้ำมันมาตรวจ ถ้ายังไม่มีปัญหา ก็ทำเช่นนี้ไปทุกวัน จนถึงจุดที่ชุดทดสอบแสดงผลว่า ถึงระดับใกล้เป็นอันตรายแล้ว ก็ให้ถือเอาวันนั้นกำหนดเป็นรอบการเปลี่ยนน้ำมันของแต่ละเจ้า ซึ่งจะไม่ตรงกัน เพราะแต่ละร้านทอดของต่างชนิดกัน และมีระยะเวลาในการขายไม่เท่ากัน”

“ด้วยวิธีนี้ การใช้ชุดทดสอบจะช่วยบอกกำหนดเวลาในการเปลี่ยนน้ำมันด้วยการใช้เพียงรอบเดียว ไม่ใช่ว่าต้องตรวจทุกวัน ทุกกระทะให้สิ้นเปลือง”

กนกวรรณ มุจรินทร์ นักวิทยาศาสตร์การแพทย์ชำนาญพิเศษ ที่ร่วมในขั้นตอนการพัฒนาชุดทดสอบเพื่อให้ใช้การในชุมชนได้อย่างสะดวกและประหยัดช่วยเสริมวิธีการพลิกแพลงให้ลดขั้นตอนลงว่า

“เมื่อตรวจไประยะหนึ่ง เราพบว่า น้ำมันทอดซ้ำในท้องตลาดใช้ได้ไม่เกิน ๕ วัน ก็ถึงจุดที่สารโพลาร์เข้าระดับไม่ปลอดภัยแล้ว เมื่อสรุปได้แบบนี้ เราก็ปรับมาใช้วิธีย้อนกลับ คือ ไล่ลงมาจากน้ำมันที่เป็นพิษ โดยเก็บตัวอย่างน้ำมันทั้ง ๕ วัน แต่เวลาทดสอบเรานำน้ำมันของวันที่ ๕ มาทดสอบก่อน เพราะมีโอกาสมากที่สุด ถ้าผสมน้ำมันกับน้ำมันแล้วไม่มีสี แสดงว่าอยู่ระดับอันตรายแล้ว ก็ย้อนวันที่ ๔ ถ้ายังไม่มีอีก ก็ย้อนวันลงมาเรื่อยๆ จนพบวันที่ผสมแล้วได้เป็นสีชมพู ซึ่งแสดงว่าเป็นวันสุดท้ายที่ยังใช้น้ำมันได้อย่างปลอดภัย โดยไม่ต้องตรวจตัวอย่างของทุกวันตั้งแต่เริ่มต้น นี่คือ วิธีใช้ชุดทดสอบได้อย่างคุ้มค่า ไม่ต้องเปลืองทั้งเวลาและสารเคมี”

สำหรับคำถามข้อที่สอง คือ การนำชุดทดสอบไปปรับปรุงให้ใช้งานในสถานการณ์จริงนั้นเป็นหน้าที่ของทีมนักวิจัยอีกทีมหนึ่งที่เชี่ยวชาญการทำงานภาคสนาม ที่นำโดย **เสนีย์ พลราช** นักวิทยาศาสตร์ปฏิบัติการของศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ (อุบลราชธานี)

“ในชุดทดสอบแต่ละกล่องออกแบบมาให้ใช้ได้ ๒๕ ครั้ง โดยมีน้ำยาทดสอบ ๒ ชนิดๆ ละ ๑ ขวด และขวดสำหรับเติมน้ำมันที่จะทำการทดสอบกับน้ำยาทดสอบลงไปผสมกัน ซึ่งเป็นขวดคุณภาพดี ๒ ขวด ซึ่งดูแล้วไม่น่าจะสะดวกเพราะถ้าจะทดสอบ ๒๕ ครั้ง ก็ต้องนำขวดผสมมาล้างๆๆ ซึ่งเป็นภาระสำหรับการนำไปใช้ในพื้นที่ ซึ่งมีความพร้อมไม่เท่ากัน”

จากข้อสังเกตนี้ทีมงานจึงระดม “ไอเดีย” ในการนำบรรจุภัณฑ์รูปแบบต่างๆ มาใช้แทนที่ขวดเดิม เริ่มต้นจากขวดยาพลาสติกเล็กๆ แล้วค่อยๆ ต่อยอดทาง

ขวดใส่ตัวอย่างน้ำมันในชุดทดสอบ

แปลงร่างจากขวดมาสู่ถุงหวนเย็นที่ใช้งานง่ายกว่า

เลือกใหม่ไปเรื่อย ๆ ในรอบคิดให้ได้ของที่สะดวก ประหยัด และใช้การได้ จนนำมาสู่ข้อสรุปอันเยี่ยมยอด นั่นคือ ถุงพลาสติกใสขนาดเล็ก เหมือนถุงใส่น้ำจิ้ม ที่มีลักษณะแคบแต่สูง ที่ชาวบ้านร้านตลาดเรียกกันว่า “ถุงหวนเย็น” ซึ่งตอบโจทย์ตรงเผงทุกประการ

“ที่ต้องยาวๆ หน่อยเพราะตอนเก็บตัวอย่างน้ำมันใส่และผสมสารทดสอบจะเหลือพื้นที่ พอร์ตยางให้ถุงมีลมป่องๆ ก็สามารถเขย่าให้ส่วนผสมรวมตัวกันได้ง่ายโดยไม่เลอะเทอะ และเหมาะมือด้วย”

มาถึงจุดนี้ ชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพที่พัฒนาโดย ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ จึงมีคุณสมบัติต่อท้ายความเที่ยงตรง แสดงผลรวดเร็ว และราคาย่อมเยา อีกเรื่องหนึ่งนั่นคือ “ใช้ง่าย” ถึงระดับที่หลายฝ่ายกล่าวขวัญกันว่า

“นักเรียนหรืออาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ก็สามารถทำได้”

หลังจากพัฒนาชุดทดสอบจนสำเร็จเสร็จเป็นรูปเป็นร่างในปี ๒๕๔๘ เครื่องมือใหม่นี้ยังต้องการการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญอีกหลายฝ่ายอีกราวปีเศษ จึงหมดข้อกังขาถึงประสิทธิภาพ

การพัฒนาชุดทดสอบและวิธีการนำไปใช้จนลงตัวแล้วอาจถือได้ว่าก้าวมาถึงจุดที่นับเป็นความสำเร็จพอจะ “ขีดเส้นใต้” ได้แล้วในฐานะผลงานวิจัยใหม่

หากมีขั้นตอนเสริมท้ายด้วยการประมวลข้อมูล ความรู้ และนำเสนอเผยแพร่ในวารสารวิชาการ นำเสนอในการประชุม หรือจัดแถลงข่าวกับสื่อมวลชน ก็ถือเป็นปฏิบัติการที่ “ครบวงจร” เต็มที่ในโลกวิชาการ

แต่สำหรับทีมงานนักวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่นี่ วงจรของการบริหารจัดการงานวิจัยแต่ละชิ้นทอดยาวกว่า อีกทั้งยังมีรัศมีกว้างไกลกว่านั้น

เพราะตั้งเป้าหมายความเปลี่ยนแปลงเอาไว้ระดับการปฏิบัติ มิใช่แค่การสร้างความรู้ และเผยแพร่สู่การรับรู้

สำเร็จแต่ยังไม่เสร็จสิ้น

กรณีการพัฒนาชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ได้สะท้อนภาพการทำงานของสมาชิกในหน่วยงานแห่งนี้ถึงความเป็น “ทีม” อย่างชัดเจน

จากจุดเริ่มต้นด้วยการเชื่อมต่อแหล่งความรู้จากภายนอก จน “โจทย์” การทำงานที่สำคัญเผยตัวให้เห็น ผู้บริหารได้ตัดสินใจให้นโยบายเดินหน้า “ตอบโจทย์” สู่ฝ่ายปฏิบัติการ จนเกิดผลผลิตที่มีคุณภาพและพร้อมใช้

หากเปรียบเทียบกับภาพ “ทีมเวิร์ค” ในสนามแข่งขันฟุตบอล จังหวะนี้ลูกบอลได้ถูกเตะเข้าหา “หัวหน้าทีม” อีกครั้ง เพื่อหาทางชู้ตลูกเข้าประตู...

นโยบายของผู้บริหารกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ในขณะนั้น นับได้น่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องจาก **นพ.มานิต ธีระตันติกานนท์** อธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ในขณะนั้น สนับสนุนให้ผู้บริหารศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ ทั้ง

๑๔ แห่ง ทั่วประเทศ ร่วมกันนำเสนอความก้าวหน้าที่เราเห็นว่าสนใจจากพื้นที่ต่อที่ประชุมผู้บริหารของกรมฯ เป็นประจำทุกเดือน

ภก.วรวิทย์ ฉวยโอกาสนี้นำเสนอความก้าวหน้าเรื่องชุดทดสอบสารโพลาร์ในน้ำมันทอดซ้ำ และชักชวนให้กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์มีนโยบายขับเคลื่อนเรื่องนี้ร่วมกันในการประชุมเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

ประจวบเหมาะที่ขณะนั้น ทางกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์กำลังมีโครงการความร่วมมือกับ แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเรื่อง **“จากห้องปฏิบัติการสู่ชุมชน”** ซึ่งมีเป้าหมายในการสนับสนุนให้ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ทั่วประเทศขยายไปมีบทบาท “เชิงรุก” ในการคุ้มครองสุขภาพของประชาชน โดยแทนที่จะรอตรวจวิเคราะห์ตัวอย่างที่ส่งมาจากหน่วยงานต่างๆ แล้วส่งผลกลับไปให้เจ้าของตัวอย่างดังที่เคยเป็นมา

“งานของกรมวิทย์ฯ ไม่ใช่แค่รอเอาตัวอย่างมาตรวจ แต่เราสามารถทำให้คนไม่ป่วยได้” ผอ.วรวิทย์ ซึ่งในขณะนั้นมีตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์อีกโสดหนึ่งด้วย ชี้ให้เห็นบทบาทเชิงรุกที่อาจถูกมองข้าม

การ “ส่งลูก” ครั้งนี้ ได้รับการตอบสนองที่ดี โดยกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ประกาศเดินหน้าปฏิบัติการเฝ้าระวังอันตรายจากน้ำมันทอดซ้ำในทุกภูมิภาคของประเทศ ด้วยการนำชุดทดสอบที่พัฒนาจนลงตัวแล้วนี้ไปเผยแพร่ให้หน่วยงานระดับพื้นที่ที่มีบทบาทในการคุ้มครองผู้บริโภค เช่น หน่วยงานสาธารณสุข องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) โรงเรียน ฯลฯ ได้รู้จักและนำไปใช้ประโยชน์ ควบคู่ไปกับเป้าหมายที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การดึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม เพื่อรับเรื่องนโนไปปฏิบัติในงานคุ้มครองสุขภาพแก่ประชาชนในท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องต่อไป

ในขณะเดียวกันก็มีความเคลื่อนไหวด้านวิชาการควบคู่ไปด้วย โดยในเดือน พฤษภาคม คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และ ศูนย์วิทยาศาสตร์ การแพทย์ จับมือสานต่อกรวิจัยที่ร่วมกันบุกเบิกมาตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ ในหัวข้อ “การศึกษากระบวนการกำจัดสารปนเปื้อนในน้ำมันทอดซ้ำ” เพื่อพัฒนาองค์ ความรู้ในการจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำมารายงานผลให้สังคมได้ทราบอย่าง ต่อเนื่อง และรณรงค์ให้ประชาชนเลิกใช้น้ำมันทอดซ้ำที่ยังยืดยาวต่อไป

นับจากจุดเริ่มต้นในเดือนกุมภาพันธ์ กิจกรรมของโครงการจะเดินหน้าไปจนถึง ระดับของการจัดวาระระดับชาติ ในโอกาส “วันแม่แห่งชาติ” ในเดือนสิงหาคม ๒๕๕๑ ด้วยกิจกรรม **“มหกรรมรณรงค์ทำดีเพื่อแม่ ใช้ชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำ เพื่อลดอันตรายต่อสุขภาพ”** โดยถือเป็นส่วนหนึ่งของการ เจริญพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ จากการที่ องค์การ อนามัยโลก ได้ทูลเกล้าฯ ถวายรางวัลเกียรติยศ **รางวัลอาหารปลอดภัย (Food Safety Award)** เมื่อปี ๒๕๔๘ โดยรางวัลดังกล่าวเป็นรางวัลที่ องค์การอนามัยโลกก่อตั้งขึ้นในปีนั้น เพื่อมอบแด่บุคคลสำคัญของประเทศที่ เป็นผู้ริเริ่มผลักดันและให้การสนับสนุนการดำเนินงานความปลอดภัยด้านอาหาร เพื่อสนับสนุนสุขภาพของประชาชนในระดับประเทศ และระดับนานาชาติ โดย สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ ทรงเป็นพระองค์แรกที่ได้รับรางวัลนี้

๗ เดือนเต็มกับความพยายามเดินหน้าโครงการ ผลพวงสำคัญที่เกิดขึ้น ก็คือ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ได้ทำข้อตกลงกับ กระทรวงสาธารณสุข ในการที่จะใช้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีทั้งคนและ งบประมาณเป็นเครื่องมือในการกระจายชุดทดสอบของกรมวิทยาศาสตร์การ แพทย์ให้ถึงมือประชาชนทั่วประเทศ โดยจะเร่งรัดให้เกิดการดำเนินการใน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็น อบต. อบจ. และเทศบาล หรือแม้กระทั่งเมืองพัทยาและ กทม. ซึ่งเป็นการกระทำตามกรอบอำนาจหน้าที่

และภารกิจในการถ่ายโอนโดยเป็นเรื่องที่ท้องถิ่นจะต้องจัดลำดับความสำคัญ อยู่แล้ว

ถือได้ว่านั่นคือครั้งแรกที่กระแสดังสังคมไทยเริ่มหันมาตื่นตัวต่ออันตราย จาก “น้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ”

เกือบ ๔ ปี หลังประเทศไทยมีมาตรการปกป้องประชาชนจากพิษภัยของน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ณ เวลานั้น ได้เกิดเครื่องมือที่ “ใช้การได้จริง” สำหรับการ กำกับควบคุมคุณภาพอาหารทอดในท้องตลาด และกระแสการรับรู้ต่อปัญหา ขึ้นเป็นระลอกแรก รวมทั้งการประกาศนโยบายเชื่อมต่อในการนำประกาศ กระทรวงสาธารณสุข ฉบับที่ ๒๘๓ ไปสู่การคุ้มครองสุขภาพในชีวิตประจำวัน ของประชาชนทั่วประเทศ

สิ่งเหล่านี้เปรียบดั่งว่าที่ทะยานตัวขึ้นจากพื้นเพื่อรอลมหนุนส่งให้พุ่งสูง ขึ้นไปสู่ท้องฟ้าเบื้องบน

รวมพลปฎิวัติ

แผนงานย่อย “ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ”
มีเป้าหมายในการสร้างความตื่นตัวในทุกภาคส่วน
และขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
คุ้มครองสุขภาพประชาชน
โดยวางกรอบการดำเนินงานเอาไว้ ๕ ด้าน
ประกอบด้วยด้านวิชาการ ปฏิบัติการ กำหนดนโยบาย
สนับสนุนปฏิบัติการ และสื่อสารสังคม

ปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๑ แม้วาระการสร้างกระแสสังคมให้หันมา
มองปัญหาอันตรายจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ และเปิดตัวชุดทดสอบ
ปริมาณสารโพลาร์ในเดือนสิงหาคมผ่านพ้นไปอย่างสวยงาม แต่ ผอ.วรวิทย์ ยัง
คงความตั้งใจที่จะสานต่อเรื่องนี้ให้ “ติดลบจน” ทั้งที่เกิดความรู้สึกอึดอัดกับ
เรื่องนี้พอสมควรแล้ว

“ความจริง ตอนนั้นเรียกได้ว่าหมดแรงทำแล้ว เพราะกว่าที่ชุดทดสอบจะเป็นที่
ยอมรับในประสิทธิภาพต้องผ่านขั้นตอนการพิสูจน์หลายด้าน และทีมงานของ
เราเองก็ได้พัฒนาเครื่องมือนี้จนได้คำตอบชัดเจนแล้วว่า ใช้อย่างไรจึงประหยัด
และเกิดประโยชน์สูงสุด ไม่พรั่วเพรีอ”

ฟังดูเหมือนจะถอดใจ แต่ด้วยความรักที่จะผลักดันงานให้ถึงขั้นเกิดผลอย่าง
จริงจัง จึงยังตัดใจไม่ลงเสียทีเดียว...

ช่วงปลายปี ๒๕๕๑ กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ จัดประชุมในวาระครบรอบ
๒๕ ปี ที่เขาใหญ่ เพื่อมองอนาคตในปีต่อๆ ไป โดยมีสองแกนนำของแผนงาน
คุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.) จาก คณะเภสัชศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ไปร่วมเป็นวิทยากรด้วย นั่นคือ **รศ.ดร.ภก.วิทยา กุลสมบูรณ์**
และ **ผศ.ดร.ภญ.วรรณ ศรีวิริยานุภาพ**

รศ.ภก.ดร.วิทยา กุลสมบูรณ์ ผศ.ภญ.ดร.วรรณ ศรีวิริยานุภาพ และคณะเจ้าหน้าที่แผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.) จุฬาฯ

การที่ไปจัดประชุมกันถึงอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา ทำให้อาจารย์ทั้งสองท่านต้องพักค้างคืนบนเขาใหญ่หลังจบบทบาทวิทยากร

ในวงอาหารเย็นมือนั่นเองคือจุดเริ่มต้นของแผนการปฏิบัติครั้งใหม่เพื่อความปลอดภัยของปากท้องคนไทย

“ผมเล่าเรื่องการพัฒนาชุดทดสอบนี้ให้อาจารย์วิทยาและอาจารย์วรรณฟัง ถ้าจำไม่ผิด เริ่มเล่าตอนหกโมงเย็น แก้ชักกันใหญ่อย่างละเอียด เรื่อยไปจนถึงเที่ยงคืน ด้วยความสนใจและต้องการทราบข้อเท็จจริงกันจริงๆ รู้สึกเหมือนไปสอบวิทยานิพนธ์ไม่มีผิด” ผอ.วรวิทย์ เล่าถึงโอกาสที่ถาโถมเข้ามาอย่างหนักหน่วงและเคร่งเครียดในคืนนั้นด้วยการเปรียบเทียบแบบขำๆ

เป็นจังหวะเหมาะที่เวลานั้นเป็นช่วงที่ คคส. กำลังใกล้สิ้นสุดการทำงานในระยะแรก ซึ่งใช้เวลา ๓ ปี (๑ เมษายน ๒๕๔๙-๓๑ มีนาคม ๒๕๕๒) กำลังพัฒนาแผนงานระยะที่สอง ซึ่งจะใช้เวลาอีก ๓ ปี (๑ เมษายน ๒๕๕๒-๓๑ มีนาคม

๒๕๕๕) โดยได้รับโจทย์จากคณะกรรมการกำกับทิศทางของแผนงานในระยะแรกว่า ในระยะต่อไปนี้ควรมีแผนงานย่อยที่ทำกิจกรรมแบบครบวงจรด้วย

แนวคิดในการเดินหน้า แผนงานย่อย “ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ” ภายใต้การสนับสนุนจากแผนงาน คคส. ระยะที่ ๒ จึงค่อยๆ เกิดเป็นรูปเป็นร่างขึ้น กลางป่าใหญ่ในคืนนั่นเอง

ยากและเสี่ยง...แต่เสี่ยงไม่ได้

“เรื่องน้ำมันทอดซ้ำถือเป็นโจทย์ที่ยาก...”

ผศ.ดร.ภญ.วรรณ รองผู้จัดการแผนงาน คคส. ที่ผ่านประสบการณ์การทำงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพมาอย่างเข้มข้นและยาวนานเผยถึงมุมมองที่อยู่อใจแม้ตกลงปลงใจเข้าร่วมในคณะปฏิวัติครั้งนี้ไปแล้ว

อาจารย์อธิบายว่า เรื่องนี้ยากเพราะผลจากความเป็นพิษในน้ำมันทอดซ้ำที่เสื่อมสภาพนั้นไม่ได้แสดงตัวให้เห็นแบบตรงไปตรงมาในทันที แต่เป็นพิษภัยที่เกิดขึ้นตามมาภายหลังเมื่อมีการสะสมสภาพความผิดปกติไว้อย่างยาวนาน และสัมพันธ์กับปัจจัยหลายอย่าง ทั้งพฤติกรรมการกินอาหาร และสภาพพันธุกรรมของคนแต่ละคน

ที่ยากกว่านั้นคือ สภาพความเป็นพิษไม่ได้เกิดแบบตายตัวพอที่จะบอกได้ว่าน้ำมันในกระโถใดเป็นพิษ หรือผ่านการทอดมากี่ครั้ง จึงจะเป็นพิษ เพราะเงื่อนไขการเกิดสารพิษอยู่ที่ระยะเวลาในการทอด ความแรงของไฟ จำนวนของที่นำลงไปทอด ระยะเวลาที่นำมาใช้ซ้ำ นิสัยการเติมน้ำมันใหม่ลงไป น้ำมันเดิม เป็นต้น

ปัญหาใหม่ๆ ที่เข้ามาซ้ำเติมก็คือ การดูความใสของน้ำมันทอด ซึ่งเป็นจุดสังเกตในสายตาของประชาชนทั่วไปนั้น ไม่อาจชี้ขาดระดับอันตรายได้ เพราะ

ไม่กี่ปีที่ผ่านมาเมื่ออุปกรณ์ “ตบตา” ที่สามารถฟอกน้ำมันทอดซ้ำที่ขุนคัลักให้คืนความใสแต่สภาพความเป็นพิษยังคงเดิมออกมาเร่ขาย รวมถึงยังมีคนออกตระเวนรับซื้อน้ำมันทอดซ้ำที่เสื่อมสภาพมาเข้าเครื่องประเภทนี้แล้วนำน้ำมันที่ฟอกแล้วมาบรรจุถุงพลาสติกเล็กๆ ขาย

“ของเสียเรายังหยิบออกมาได้ แต่น้ำมันนี้เราต้องใช้วิชาการมาวัด ยังดีที่มีชุดทดสอบรออยู่แล้ว จึงเหมือนเป็นการปลดล็อคปัญหา แต่ก็ยังไม่ได้ง่ายถึงขั้นจุ่มลงไปน้ำมันแล้วรู้ผลได้เลย”

นั่นคือสภาพของปัญหาที่แม้จะมี “ทุน” เดิมรองรับอยู่ อันได้แก่ ชุดทดสอบและการบุกเบิกกระแสความเคลื่อนไหวถึงระดับพื้นที่ไปบ้างแล้ว แต่ถ้าตั้งเป้าถึงการสร้างความเปลี่ยนแปลงระดับชาติก็นับว่ายังมีเงื่อนไขที่ส่งสัญญาณว่านี่คืองานยากและเสี่ยงให้เห็นเด่นชัด

แต่ในเมื่อเห็นพ้องต้องกันแล้วว่าเป็นเรื่องที่สำคัญ ทางที่เหลืออยู่เพียงทางเดียวก็คือ เดินไปข้างหน้าพร้อม “แผนที่” ที่รัดกุม

ลงหลักปัก ๕ เสาหลัก

“โครงการของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ผ่านมา เป็นการขยายผลงาน จากห้องปฏิบัติการสู่ชุมชน มาถึงตอนนี้ถือว่าเป็นขั้นตอน จากห้องปฏิบัติการสู่การแก้ปัญหาของประเทศ” อาจารย์วรรณ ปรภาสจตุยีน

ในขณะที่ ผอ.วรวิทย์ ในฐานะหนึ่งในแกนนำอย่างเต็มตัว ย้อนลำดับความคิดในการพัฒนาแผนงานย่อยนี้ว่า

“ที่อยากทำต่อเป็นเพราะตอนจบโครงการของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ คิดว่ายังทำอะไรบางอย่างไม่ครบ อาจารย์ทั้งสองก็บอกว่า เปิดนางานเลย ลองตั้งสติว่า ถ้าจะไปทำให้เกิดความเคลื่อนไหวทั้งประเทศต้องใช้ยุทธศาสตร์อะไรบ้าง ก็นำความรู้ที่สั่งสมกันมาประมวลดูว่า ถ้าจะทำให้งานนี้สำเร็จต้องทำอะไร”

คคส. จัดแถลงข่าวน้ำมันทอดซ้ำ ที่ สสส.

ภก.วรวิทย์ โชวีประสิทธิภาพชุดทดสอบในการเปิดตัวโครงการนี้

แผนงานย่อย “ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ” มีเป้าหมายในการสร้างความตื่นตัวในทุกภาคส่วน และขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุ้มครองสุขภาพประชาชนในสังคมไทย โดยวางกรอบการดำเนินงานเอาไว้ ๕ ด้าน ประกอบด้วย

๑. ด้านวิชาการ
๒. ด้านปฏิบัติการ
๓. ด้านการสนับสนุนปฏิบัติการ
๔. ด้านการสื่อสารสังคม
๕. ด้านการกำหนดนโยบาย

องค์ประกอบทั้ง ๕ ส่วนนี้ กำหนดขึ้นจากประสบการณ์การทำงานคุ้มครองผู้บริโภคที่ คคส. และศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ สั่งสมในช่วงที่ผ่านมา โดย ผอ.วรวิทย์ เล่าถึงสาระสำคัญแนวคิดที่มาจากองค์ประกอบแต่ละส่วนไว้ว่า เรื่องแรก คือ **เรื่องวิชาการ** แม้ความเป็นพิษภัยของน้ำมันทอดซ้ำที่เสื่อมสภาพนั้นชัดเจนแล้ว แต่ยังมีข้อมูลและความรู้อีกหลายเรื่องที่ต้องใช้ในการขับเคลื่อนเรื่องนี้ เช่น สถานการณ์และจุดยุทธศาสตร์ของปัญหาในบ้านเรา เรื่องประสิทธิภาพของชุดทดสอบเมื่อนำไปใช้กับน้ำมันประเภทต่างๆ เช่น น้ำมันหมู น้ำมันไก่ ฯลฯ

เรื่องของพื้นที่ปฏิบัติการ งานนี้พื้นที่ต้องเป็น “พระเอก” ทำอย่างไรจึงจะสามารถขยายพื้นที่ที่ลงมือทำเรื่องนี้ให้กว้างไกลออกไปจาก ๑-๒-๓ แห่ง เป็น ๑๐ เป็น ๑๐๐ เป็น ๑,๐๐๐ แห่ง

ส่วนเรื่อง **การสนับสนุนปฏิบัติการ** นั้น เป็นการแสวงหาพันธมิตรในการเติมช่องว่างการจัดการปัญหาให้ครบวงจร เพราะตระหนักดีว่า คคส. ไม่อาจแบกรับเรื่องนี้แต่ฝ่ายเดียวได้ในระยะยาว ประเด็นสำคัญอยู่ที่การจัดการอันตรายจากการใช้น้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพปรุงอาหาร แต่ปฏิบัติการนี้จะสำเร็จได้ต่อเมื่อทำให้ครบวงจร โดยการหาที่ไปให้แก่ไขมันที่เสื่อมสภาพแล้วด้วย เช่น การจัดระบบรวบรวมรับซื้อน้ำมัน และส่งต่อไปเข้าสู่วงจรการผลิตสิ่งต่างๆ เช่น การผลิตไบโอดีเซล เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องมีการประสานความร่วมมือจากฝ่ายอื่นๆ เช่น ธุรกิจ อุตสาหกรรม ฯลฯ ด้วย

เรื่องของการสื่อสารสังคม คคส. และ ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ ได้ประสบการณ์จากคราวที่ทำเรื่องสารตะกั่วในตู้น้ำเย็น ที่พ่อพ่อแม่รู้ข่าวอันตรายเรื่องนี้ก็ไปกดดันโรงเรียนเองเลยให้ตรวจสอบและเปลี่ยนตู้น้ำเย็นให้ปลอดภัย นี่คือความสำคัญของยุทธศาสตร์เรื่องการสื่อสารสังคม

สุดท้ายคือ **การกำหนดนโยบาย** เป็นเรื่องสำคัญที่จะสนับสนุนให้วงจรนี้เกิดการขับเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เรื่องของการรณรงค์สร้างกระแส หรือทำเป็นจุดเล็กๆ ชั่วครั้งชั่วคราว

การขับเคลื่อนแผนงานย่อยนี้ ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ (อุบลราชธานี) เป็นหน่วยงานหลักด้านวิชาการและปฏิบัติการ โดย คคส. เป็นหน่วยงานหลักด้านกำหนดนโยบาย สื่อสารสังคม และสนับสนุนปฏิบัติการ

หลังจากรวมพลและกำหนดยุทธศาสตร์ จนได้แผนที่มั่นใจแล้ว ปฏิบัติการ “ปฏิทินน้ำมันทอดซ้ำ” ก็ประกาศออกตัว หรือ “คิก ออฟ” (kick-off) อย่างเป็นทางการ ที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในช่วงต้นปี ๒๕๕๒ . โดยกำหนดระยะเวลาดำเนินงานไว้ ๒ ปี

อาจารย์วิทยา ในฐานะแกนนำ คคส. ซึ่งเป็นพันธมิตรหลักสุขภาพที่หวังให้เกิดขึ้นเอาไว้นั้นๆ ว่า

“ผู้บริโภคปลอดภัย พ่อค้าแม่ค้าไทยช่วยได้”

สร้างทางรอด
ด้วยความรู้

ร้อยละ ๓๔ ของอาหารที่ทอดขายในท้องตลาด
มีการใช้น้ำมันเสื่อมสภาพ
และเมื่อน้ำมันทอดอาหารมีราคาแพงหรือขาดตลาด
มากกว่าร้อยละ ๖๐ ของอาหารที่ทอดขายในท้องตลาด
มีการใช้น้ำมันเสื่อมสภาพ
สุขภาพของคนไทยทั่วทั้งประเทศ
กำลังตกอยู่ในความเสี่ยงต่อพิษภัยจากน้ำมันทอดซ้ำ

ปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดพลังความมุ่งมั่นและความร่วมมือ
ในการแก้ปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพมาตั้งแต่แรกก็คือ การมีข้อมูลที่
พิสูจน์ให้เห็นอันตรายอย่างประจักษ์ชัด จนไม่อาจเพิกเฉยได้

นับเป็นโชคดีที่เรื่องนี้มีนักวิชาการที่มีความสามารถอย่าง **ผศ.ดร.สุพัตรา
ประศุพัฒนา** ให้ความสนใจติดตามศึกษาอย่างต่อเนื่อง ยิ่งไปกว่านั้นยังพยายาม
บอกต่อข้อมูลนี้ไปสู่ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองผู้บริโภค

หลังจากข้อมูลที่อาจารย์สุพัตรา นำมาถ่ายทอดได้จุดประกายความสนใจให้แก่
ชาวศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ แล้ว คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น อันเป็นต้นสังกัดของอาจารย์สุพัตรา และศูนย์วิทย์ฯ อุบล ได้ริเริ่ม
ความร่วมมือในการศึกษาอันตรายและความเป็นพิษจากการใช้น้ำมันทอดซ้ำ
อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ อีกทั้งยังมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุดทดสอบ
สารโพลาร์เจนเป็นที่ยอมรับดังเรื่องราวใน บทที่ ๑

จากการให้ความสำคัญต่อการศึกษาและพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้
ข้อมูลในเรื่องนี้หนักแน่น และพร้อมที่จะเผยแพร่ต่อฝ่ายต่างๆ ในสังคมให้
ตระหนักต่อความสำคัญของปัญหานี้เพื่อก้าวเข้ามาเป็น “แนวร่วม”

อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากข้อมูลวิชาการด้านพิษภัยของน้ำมันทอดซ้ำจากในห้องแล็บแล้ว ยังมีข้อมูลที่ใช้สำหรับการใช้เป็นความรู้ตั้งต้นในการแก้ปัญหาให้ตรงจุดอีกหลายเรื่อง

“เราจะต้องป้องกันไม่ให้เกิดคำถามว่า ถ้าเราไม่กินอาหารที่ทอดขายกันอยู่ทั่วไป แล้วจะไปกินอะไร หรือ ถ้าไม่ใช้น้ำมันทอดซ้ำ แล้วจะใช้อะไรแทน ถ้าจะทิ้ง ต้องทิ้งที่ไหน และเมื่อทิ้งแล้ว ทำอย่างไรจึงไม่ถูกนำกลับมาใช้ใหม่”

ผศ.ดร.ภญ.วรรณ ศรีวิริยานุภาพ รองผู้จัดการแผนงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ (คคส.) ซึ่งมีตำแหน่งเป็น รองผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อยู่ด้วยได้ชี้ให้เห็นถึงประเด็นข้อมูลวิชาการที่ต้องพัฒนาขึ้นมาเพื่อรองรับปฏิบัติการนี้

สร้าง “ปรอท” วัดปัญหา

ความรู้ชุดแรกที่เลือกศึกษา คือ รู้ให้แน่ชัดต่อสถานการณ์ปัญหา

“เราพบว่าปัญหานี้ และมีสารเคมีที่เป็นพิษแบบนี้ อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีใครรู้ว่าตัวเลขการใช้และการบริโภคอาหารที่เสี่ยงต่อพิษจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพจริงๆ เป็นแค่ไหน ถ้ายิ่งชี้ชัดเรื่องนี้ไม่ได้ ก็เหมือนเราโกหก และประชาชนคงไม่ตระหนักต่อปัญหากันอย่างจริงจัง” อาจารย์วรรณ ชี้ถึงความสำคัญประเด็นนี้

ด้วยเหตุนี้ ต้นปี ๒๕๕๓ **สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย** จึงร่วมกับ คคส. เดินหน้าโครงการวิจัยชิ้นล่าสุด ชื่อ **การสำรวจสถานการณ์และพฤติกรรมการใช้้ำมันทอดซ้ำในประเทศไทย** โดยมี วิชยา โกมินทร์ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการ

การวิจัยนี้กำหนดกลุ่มเป้าหมายไว้ ๒ กลุ่มคือ กลุ่มผู้บริโภค และผู้ประกอบการ โดยลงเก็บพื้นที่จากทุกภาคทั่วประเทศ จำนวน ๙ จังหวัด ได้แก่ ลำปาง

พิษณุโลก พระนครศรีอยุธยา ชลบุรี นครราชสีมา อุตรดิตถ์ สงขลา ภูเก็ต และ ๕๐ เขต ในกรุงเทพมหานคร ระหว่างเดือนเมษายน - สิงหาคม ๒๕๕๓ การเก็บข้อมูลกระจายในพื้นที่ ๓ ระดับ คือเทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล รวมทั้งสิ้น ๕,๒๙๙ ตัวอย่างทั่วประเทศ

ถือได้ว่าเป็นการสำรวจสภาพสถานการณ์เกี่ยวกับน้ำมันทอดซ้ำระดับประเทศเป็นครั้งแรกของไทย โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ การทำความเข้าใจให้กระจ่างต่อลักษณะและ “ขนาด” ที่แท้จริงของปัญหา

ผลที่พบนับว่าน่าตระหนกอย่างยิ่ง

ประการแรก คือ ผู้ประกอบการอาหาร และผู้บริโภคมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับอันตรายของน้ำมันเสื่อมสภาพน้อยมาก

ประการที่สอง ในสถานการณ์น้ำมันทอดอาหารราคาปกติและไม่ขาดแคลน พบว่ามีการใช้น้ำมันทอดอาหารเสื่อมสภาพ ร้อยละ ๓๔ หรือ มากกว่า หนึ่งในสาม ของอาหารที่ทอดขายในท้องตลาด และผลการศึกษาอย่างเร่งด่วนในช่วงเวลาที่น้ำมันทอดอาหารมีราคาแพงหรือขาดตลาด ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ พบว่ามีการใช้น้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพมากกว่า ร้อยละ ๖๐ หรือเกือบ สองในสาม เลยทีเดียว!

ประการที่สาม จากการสำรวจพฤติกรรมของประชาชนที่ประกอบอาหารทอด มีการทิ้งน้ำมันที่ไม่ใช้แล้วลงในท่อระบายน้ำซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ท่ออุดตันส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนผู้ประกอบการมีการนำน้ำมันเสื่อมสภาพไปขายให้กับผู้รับซื้อน้ำมันเก่าโดยไม่ทราบแน่ชัดว่านำไปจัดการต่ออย่างไร

ภายใต้ภาพสถานการณ์ดังกล่าว กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ และเครือข่ายคุ้มครองผู้บริโภคที่ปฏิบัติการในพื้นที่ ยังพบว่าน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพแล้วมีการนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องดังนี้

หนึ่ง นำไปฟอกสีให้ใสและใส่ถุงพลาสติกไม่มีฉลาก ซึ่งรู้จักกันในชื่อ “น้ำมันลูกหมู” แล้วนำกลับมาจำหน่ายให้กับผู้บริโภคตามตลาดนัด และตลาดสด

สอง น้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ที่มีสีดำ และความหนืดมากมีการนำไปทอดเส้นก๋วยเตี๋ยว

สาม มีการโฆษณาเครื่องกรองน้ำมันทอดอาหาร และสารกรอง “แมกนีเซียมซิลิเกต” เพื่อปรับปรุงน้ำมันเสื่อมสภาพให้มีความใสและนำมาใช้ทอดอาหารต่อไป

ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ (อุบลราชธานี) และคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้นำสารกรองแมกนีเซียมซิลิเกตมาทดสอบ พบว่า สารดังกล่าวสามารถลดสารโพลาร์ได้เล็กน้อยแต่ไม่สามารถกำจัดสาร PAHs ได้

ข้อมูลจากการสำรวจและวิจัยเหล่านี้บ่งบอกอย่างชัดเจนว่า สุขภาพของคนไทยทั่วทั้งประเทศกำลังตกอยู่ในความเสี่ยงต่อพิษภัยจากน้ำมันทอดซ้ำต่างๆ ที่มีกฎหมายคุ้มครองอยู่หลายปีแล้ว

ที่สำคัญคือ ความรู้เหล่านี้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของข้อมูลฐานสำหรับการวิเคราะห์ปัญหาให้แจ่มชัด จนสามารถสรุปเงื่อนไขที่รอการคลี่คลาย ๓ ส่วนดังนี้

ข้อจำกัดด้านกฎหมาย จากประกาศกระทรวงสาธารณสุข (ฉบับที่ ๒๔๓) พ.ศ. ๒๕๔๗ หากจะดำเนินคดีกับผู้ประกอบการอาหารที่ใช้ไขมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ จะต้องตรวจวิเคราะห์น้ำมันทอดอาหารโดยวิธีมาตรฐาน เป็นการสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายและไม่สามารถแก้ปัญหาความปลอดภัยแก่ผู้บริโภคได้อย่างแท้จริง

ข้อจำกัดในการบริหารจัดการ ประกอบด้วย (๑) ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ ควรได้รับการสื่อสารความรู้ ข้อเท็จจริงอย่างต่อเนื่อง (๒) องค์กร/หน่วยงาน ที่มีบทบาทหน้าที่ ยังไม่ได้ประสานงานกัน (๓) ระบบการเฝ้าระวังความเสี่ยงที่มีผลต่อสุขภาพอย่างไม่มีประสิทธิภาพ (๔) การดำเนินงานร่วมกันของภาคีในสังคม ยังขาดเจ้าภาพผู้ประสานงาน

ข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ น้ำมันทอดอาหารเป็นต้นทุนในภาคการผลิตอาหารการที่น้ำมันที่ใช้ทอดอาหารมีราคาแพงขึ้น จึงมีการใช้น้ำมันทอดซ้ำหลายครั้ง

นี่คือพลังของความรู้ที่ช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายปรับจุดโฟกัสของภาพปัญหาชัดเจนและเห็นตรงกันมากขึ้นว่า สมรรถุณในการก่อปฏิวัติครั้งนี้ อยู่ ณ จุดไหนบ้าง

สร้างสะพานข้ามผ่านหุบผา

แม้จุดเริ่มต้นเคลื่อนตัวมาได้เป็นอย่างดี แต่ประสบการณ์จากตัวอย่างงานพัฒนาสังคมและสุขภาพที่ผ่านมาสอนเราว่า ความเปลี่ยนแปลงจะบรรลุผลและดำเนินไปอย่างสืบเนื่องได้นั้น ต้องอาศัยการคิดให้ “ทะลุ” เห็นภาพตลอดรอดฝั่ง ตั้งแต่จุดแรกจนถึงปลายทาง เพื่อเตรียมการสร้าง “ข้อต่อ” ในจุดที่เว้นโหว่

มีเช่นนั้น งานที่เดินหน้ามาด้วยดีในระยะแรกอาจติดขัดหรือ “ตกเหว” คือล้มเหลวไปเลยก็เป็นได้

เส้นทางช่วงแรก นั่นคือ ความรู้ที่ขัดแย้งและพิสูจน์ได้จริงถึงอันตรายจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ เลยมถึงการมีเครื่องมือทดสอบความเป็นพิษที่ผ่านการปรับปรุงให้ใช้งานได้ง่าย ตลอดจนกฎหมายที่มีบทบังคับให้ผู้ประกอบการต้องใช้น้ำมันทอดซ้ำตามกฎหมายกำหนด บัดนี้มีพร้อมแล้ว

แต่สำหรับส่วนถัดมา ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้ปฏิบัติการนี้มีองค์ประกอบครบถ้วนทั้งวงจรยังรอท่าอยู่ นั่นคือ การให้คำตอบว่า น้ำมันที่เสื่อมสภาพแล้วจะได้รับการจัดการอย่างไร

พูดง่าย ๆ คือ ใครจะเป็นคนรวบรวมไปจัดการ?

และจะเอาสารพิษเหล่านี้ไปไว้ที่ไหน?

ถือได้ว่าเป็นความรู้อีกส่วนหนึ่งที่มีผลอย่างยิ่งทีเดียวในการกำหนดชะตาของเรื่องนี้ ว่าจะ “รอด” หรือ “จอด”

ประเด็นนี้ค่อย ๆ คลี่คลายและได้ภาพที่ชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากผ่านการปรึกษาหารือกับภาคีในพื้นที่ต่าง ๆ โดยคำตอบที่ลงตัวและมีความเป็นไปได้มากที่สุดก็คือ การนำน้ำมันเหล่านี้ไปผลิต **“ไบโอดีเซล”** ซึ่งได้รับการยอมรับว่าสามารถใช้ทดแทนน้ำมันดีเซลในเครื่องยนต์ทุกชนิดได้ แม้กระทั่งรถยนต์

วิกฤตการณ์พลังงานที่อุบัติชัดเจนในราวปี ๒๕๕๐ โดยราคาน้ำมันเชื้อเพลิงทะยานสูงขึ้นอย่างมาก กระตุ้นให้ประเทศไทยต้องมองหาแหล่งพลังงานทางเลือกที่มีราคาย่อมเยากว่าน้ำมันปิโตรเลียม และท่ามกลางสถานการณ์นี้ไบโอดีเซล ได้กลายเป็นหนึ่งในทางออกที่มีศักยภาพสูง เพราะผลิตได้ด้วยอุปกรณ์ง่าย ๆ ซึ่งชุมชนสามารถดำเนินการได้เอง โดยใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น

ปัจจัยที่เอื้ออำนวยอย่างยิ่งคือ ในช่วงที่ผ่านมา รัฐบาลโดยกระทรวงพลังงานฯ ได้สนับสนุนให้มีการผลิตน้ำมันไบโอดีเซลในชุมชนอย่างจริงจัง ทำให้เครื่องผลิตน้ำมันไบโอดีเซลมีพร้อมอยู่แล้วในชุมชนทั่วประเทศ

การรณรงค์ให้ท้องถิ่นตื่นตัวต่อพิษภัยจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ และจัดการปัญหานี้ด้วยการใช้ชุดทดสอบช่วยในการกำหนดช่วงเวลาเปลี่ยนน้ำมันในแหล่งผลิตอาหารของชุมชนให้เป็นไปอย่างสม่ำเสมอ เท่ากับเป็นการจัดหาวัตถุดิบมาป้อนให้การผลิตไบโอดีเซลของชุมชนดำเนินไปได้อย่างครบวงจรและเกิดความต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม คำตอบหลัก ๆ ดังกล่าวนี้อย่างไม่ได้ถูกเชื่อมร้อยให้เข้ามาโยงกันจนกว่าจะมี “ข้อต่อ” อีกบางชิ้น

ขั้นแรก คือ “ที่มา” นั่นคือ สร้างระบบการเก็บรวบรวมน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพจากแหล่งที่กระจายกระจายมาสู่แหล่งผลิตไบโอดีเซล โดยมีการสร้างแรงจูงใจหรือให้ผลตอบแทนพอที่จะทำให้ผู้ผลิตอาหารทอดเก็บรวบรวมน้ำมันเสื่อมสภาพไว้ให้ รวมทั้งมีการออกรวบรวมน้ำมันเป็นประจำ

ขั้นที่สอง ก็คือ “ที่ไป” นั่นคือ มีตลาดรับซื้อน้ำมันไบโอดีเซลที่ผลิตขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ในราคาที่คุ้มทุน

จากการแสวงหาข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ผอ.วรวิทย์ เล่าว่า ได้พบประสบการณ์จากประเทศญี่ปุ่น ที่ตื่นตัวกับปัญหาพิษในน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพมาก่อน แต่ปัญหาใหม่ที่ตามมาคือ การทิ้งน้ำมันเสียรด ซึ่งนั่นนำไปสู่มุมมองใหม่ที่สร้างสถานะรองรับให้น้ำมันทอดซ้ำที่ถูกนำไปทิ้งว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของ “ขยะ”

เมื่อมีสถานะที่ชัดเจนอย่างนี้ ความรับผิดชอบในการจัดการจึงพุ่งไปที่เทศบาลหรือหน่วยงานท้องถิ่นที่มีหน้าที่จัดการขยะโดยอัตโนมัติ

“ที่ญี่ปุ่น เทศบาลเขาแก้ปัญหาด้วยการหาขวดมาบรรจุ ถ้าน้ำมันเต็มขวดแล้วก็เอามาแขวนหน้าบ้าน เวลาเทศบาลเขามาเก็บขยะ เขาก็เก็บขวดน้ำมันไปด้วยหลายที่ก็มีการจูงใจโดยให้แต้ม เช่น เต็มขวดให้ ๑๐ แต้ม ครบ ๑๐๐ แต้มก็เอามาแลกสบู์ ทิชชู ฯลฯ เพราะถือเป็นการช่วยเทศบาล หากเทน้ำมันทิ้งลงอ่างล้างจาน สิ่งที่เกิดตามมาคือท่อตัน หรือเสียหาย กลายเป็นภาระและค่าใช้จ่าย เราก็ได้ไอเดียเดียวจากตรงนี้มาว่า ถ้ามองน้ำมันทอดซ้ำเป็นขยะ ก็จะมีหน่วยที่เข้าไปจัดการได้ชัดเจนว่า ควรเป็นองค์กรท้องถิ่น แต่นอกจากนั้น เราต้องมาต่อยอดให้เหมาะสมกับสภาพบ้านเราเอง” ผอ.วรวิทย์ เล่าถึงการค้นพบ “ข้อต่อ” สำคัญที่ช่วยเชื่อมภาพให้สมบูรณ์

แม้รู้แล้วว่ารูปร่างหน้าตาของความรู้ชุดนี้เป็นอย่างไร แต่ในตอนเริ่มต้นปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ เนื้อหาความรู้ยังมีจำกัดอยู่เฉพาะบางส่วน นั่นคือ ความรู้ว่าจะผลิตน้ำมันไบโอดีเซลจากน้ำมันทอดซ้ำด้วยอุปกรณ์ที่มีอยู่ในชุมชนได้อย่างไร และนี่คือเนื้อหาลำดับแรกๆ ที่แผนงานเร่งเผยแพร่สู่พื้นที่ปฏิบัติการเพื่อกรุยทาง

ส่วนข้อต่อชิ้นแรกกับขั้นที่สองนั้น ค่อยๆ พัฒนาขึ้นจนสำเร็จในเวลาต่อมา

บุก “อปท.แถวหน้า”
ที่วารีนเช่าราบ

สำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เรื่องนี้ไม่สร้างภาระงาน และไม่ใช่ว่าเรื่องของคนอื่น
แต่เป็นเรื่องของตัวเอง
เพราะผู้บริหารท้องถิ่นส่วนใหญ่นิยมกินอาหาร
อยู่ในพื้นที่ ไม่ใช่เฉพาะแค่ตัวเขาเอง
ลูกหลานเขาด้วย และเรื่องนี้ไม่ได้ส่งผลในระยะสั้น
แต่อาศัยเวลานาน อาหารทอดเป็นอาหารอร่อย
คุณจะมีใจได้อย่างไรว่า
ที่คุณกินไม่ได้มาจากน้ำมันทอดซ้ำที่เอามาทอดแล้วทอดอีก

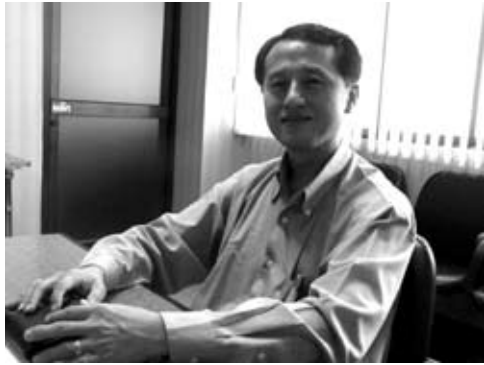
ในเมื่อทั้งแกนนำกลุ่มปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ และ
จุดกำเนิดของ “ชุดทดสอบ” สำหรับทดสอบสารพิษในน้ำมันทอดซ้ำต่างก็อยู่
ที่จังหวัดอุบลราชธานี จึงไม่น่าแปลกใจที่ “พื้นที่ปฏิบัติการต้นแบบ” ของเรื่อง
นี้จึงอยู่ในจังหวัดแห่งนี้ด้วย

แต่นั้นไม่ใช่สาเหตุที่มีอิทธิพลมากเท่ากับ “วิสัยทัศน์” ของผู้นำท้องถิ่นที่นั่น

พื้นที่ปฐมฤกษ์ของประเทศไทยที่เดินหน้าปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำแบบ
ครบวงจรในระดับท้องถิ่น ที่ขับเคลื่อนโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเองจน
สำเร็จเป็นแห่งแรก ได้แก่ **เทศบาลวารินชำราบ** ซึ่งมีอาณาเขตติดกับอำเภอ
เมืองอุบลราชธานี

“ต้นทุน” สำคัญที่หนุนนำให้ที่นี่กลายเป็นพื้นที่บุกเบิกงานเรื่องนี้ก็คือ
ภก.ณรงค์ชัย ประสิทธิ์ภูริปริชา รองนายกเทศมนตรีเทศบาลวารินชำราบ ที่
เป็นทั้ง “ชาววาริน” ในถิ่นตลาดเทศบาลโดยกำเนิด อีกทั้งยังจบการศึกษาจาก
คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล อันเป็นสถาบันเดียวกับ ผอ.วรวิทย์
ทำให้ “รองฯ กระแต” ผู้นี้มีทั้งพื้นฐานความรู้ความเชี่ยวชาญด้านสุขภาพ และ
ฐานความสัมพันธ์อันดีกับศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ ไปพร้อมกัน

“มีจังหวะที่ประจวบเหมาะที่ไปประชุมแล้วได้เจอกับท่าน ผอ.วรวิทย์ ก็เลยคุย
กันสนุกๆ พี่เขาบอกว่า ที่ศูนย์วิทยฯ เพิ่งจะทำเทสต์ คิท มาทดสอบน้ำมัน

ภก.ณรงค์ชัย ประสิทธิ์ฐิธิปริษา
รองนายกเทศมนตรี
เทศบาลวารินชำราบ

ทอดซ้ำ และมันใช้สะดวก กำลังอยู่ในช่วงทดสอบใช้กับหลายๆ แห่ง พอดีเรื่องนี้มันตรงกับใจ เพราะทางเทศบาลวารินฯ เองกำลังจะมีบ่อขยะและการนำขยะมารีไซเคิลเป็นไบโอดีเซล ทดแทนน้ำมันเบนซินที่กำลังขึ้นราคา” รองฯ ณรงค์ชัย เล่าถึงเหตุการณ์ในราวปี ๒๕๔๙ อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้เทศบาลวารินชำราบกลายเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดับแถวหน้าของไทยที่กล้าหาญชาญชัยบุกเบิกงานเรื่องนี้

แต่นั้นถือเป็นเพียง “จุดคลิ๊ก” หลังจากที่มีปัจจัยรื้อทำมาก่อนหน้านั้นหลายสิบปี...

“มันเป็นเรื่องของประสบการณ์ที่สั่งสมมา นิสัยคนอีสานนั้นเวลากินอาหารก็ต้องมะรุ่มะดุ่ม อาหารที่กินง่ายก็พวกลูกชิ้นทอด ก๋วยเตทอด ผมก็สังเกตมาตั้งแต่เด็กว่า แม่ค้าที่ขายของทอดพวกนี้ ไปที่ไรก็เห็นกระทะใบเดิม เลยตั้งคำถามในใจว่า เขาล้างกระทะหรือเปล่า เพราะในความรู้สึกของเราก็คิดว่ามันคงล้ายาก”

“พอโตขึ้นจนทำงาน รู้อะไรเพิ่มขึ้นหลายๆ อย่างคราวนี้ไม่ได้ดูแต่ที่กระทะแล้วแต่คิดว่า ถ้ากระทะมันล้ายาก แล้วน้ำมันที่เขาทอดๆ อยู่เนิ่นๆ เขาทำอย่างไร เพราะเวลาทอดเขาต้องใส่น้ำมันเยอะ วันหนึ่งขายได้ก็ตั้งค์ น้ำมันพิษสมัยก่อนก็แพงกว่าน้ำมันหมู ถ้าเขาขายอาหารแบบนี้แล้วต้องเปลี่ยนน้ำมันทุกวันต้นทุนคง

สูงน่าดู นี่เป็นคำถามที่อยู่ในความคิด เลยไปคุยกับแม่ค้า เขาบอกว่า น้ำมันทอดแล้ว พอรุ่งขึ้นเขาก็เติมของใหม่ลงไปเลย เติมไปเรื่อยๆ ทำให้คิดว่า เราจะทำอย่างไรให้เขาไม่ทำแบบนี้ เพราะสารก่อมะเร็งจะสะสมในกระทะไปเรื่อยๆ ลูกหลานก็กิน คนในชุมชนก็กิน”

หลังจากได้รับตำแหน่งรองนายกเทศมนตรีเทศบาลวารินชำราบในปี ๒๕๓๓ รองฯ ณรงค์ชัย เดินหน้าปรับปรุงสุขอนามัยแหล่งจำหน่ายอาหารในเทศบาลอย่างต่อเนื่อง และเริ่มหยิบประเด็นอันตรายจากน้ำมันทอดซ้ำมารณรงค์ตั้งแต่นั้นปี ๒๕๓๘

“เรามีการจัดอบรมแม่ค้าปีละครั้งในเดือนกรกฎาคม เพราะเขาต้องมาต่อใบอนุญาต จึงจัดโปรแกรมอบรมความรู้ให้ครั้งวันในเรื่องสุขอนามัย และนำเรื่องนี้เข้าไปอบรมด้วย เขาถามว่า ให้ทอดกี่ครั้งจึงจะเปลี่ยน ตอนนั้นเราเองก็ไม่วุ่นเพราะไม่มีอะไรที่จะมาบ่งบอก จึงได้แต่บอกไปว่าประมาณ ๕-๑๐ ครั้ง ก็เปลี่ยนทีหนึ่ง”

จากปัญหาที่คาใจมานานดังที่เล่ามา เมื่อรู้ข่าวการผลิตชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำซึ่งช่วยบอกอายุน้ำมันเมื่อถึงเวลาควรเปลี่ยนได้ รองฯ ณรงค์ชัย จึงตกใจใจเดินทางงานปฎิวัติน้ำมันทอดซ้ำโดยไม่รีรอ

สมรภูมิกลางตลาดสด

เขตเทศบาลวารินชำราบ ถือเป็น “อู่ข้าวอู่น้ำ” ที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งในแง่ผลผลิตทางเกษตร และอาหารปรุงสำเร็จรสอร่อย

เทศบาลเล็กๆ แห่งนี้มีร้านอาหารประมาณ ๕๐ ร้าน แผงลอยและรถเข็นที่เร่ขายอาหารกว่า ๒๐๐ เจ้า และแผงค้าในตลาดสดเทศบาล ที่คึกคักและคับคั่งตลอดวันตลอดคืนอีกประมาณ ๒,๐๐๐ เจ้า ที่เวียนกันมาเป็นรอบๆ

ผอ.รุ่งนภา ทับทองฮี
ผู้อำนวยการกองสาธารณสุข
และสิ่งแวดล้อมเทศบาลวารินชำราบ

"ดีที่จัดแผน เจ็ดโมงเช้าเปลี่ยนเจ้า สิบโมงเป็นอีกเจ้าหนึ่ง บ่ายสามอีกเจ้าหนึ่ง เขาจะรู้กันเอง..." **รุ่งนภา ทับทองฮี** หรือ "ผอ.เปิด" ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลเมืองวารินชำราบ อธิบายให้เห็นภาพความคึกคักของตลาดสดเทศบาล ซึ่งเป็นสมรภูมิสำคัญในการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำขั้นแรก

ตลาดเทศบาลเมืองวารินชำราบถือเป็นพื้นที่ปฏิบัติการในการทำงานเรื่องนี้มาตั้งแต่ยุคบุกเบิก ในคราวที่ทีมงานของศูนย์วิจัยฯ นำชุดทดสอบที่เพิ่งพัฒนาเสร็จจากห้องแล็บออกมาทดลองใช้งานจริง เพื่อศึกษาหาวิธีการใช้อย่างสะดวกและประหยัด ดังที่ได้เล่าไว้ในบทแรกเลยทีเดียวนะ

ขั้นตอนที่ทางเทศบาลดำเนินการ แรกสุด คือ การให้ความรู้แก่พ่อค้าแม่ค้า โดยเชิญเจ้าหน้าที่ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ มาให้ความรู้เกี่ยวกับพิษของน้ำมันทอดซ้ำ แนะนำให้รู้จักกับสารโพลาร์ และผลต่อสุขภาพ ทั้งต่อผู้บริโภคและต่อผู้ขาย หากต้องสูดไอพิษของน้ำมันเสื่อมสภาพเดือดๆ ตลอดเวลา ทั้งทำด้วยการแนะนำชุดทดสอบสารโพลาร์

"จากนั้นถึงลงพื้นที่ที่หน้างานพร้อมกับศูนย์วิจัยฯ เลย ลงทุกวัน ใช้เวลาประมาณ

๑-๒ อาทิตย์ ไล่ตรวจไปที่ละวันจนแต่ละเจ้ารู้ว่าเขาต้องเปลี่ยนน้ำมันช่วงไหน โดยเขาจะให้เห็นผลจากชุดทดสอบด้วยตัวเอง

"หลังจากนั้น ๑-๒ เดือน เราก็สุ่มตรวจครั้งหนึ่ง ร้านไหนทำตามที่เราบอกสม่ำเสมอ เราก็มีประกาศยกย่องเชิดชู ดิดป้ายว่าร้านนี้ไม่ใช้น้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ เหมือนป้าย Clean Food Good Test ทำให้ลูกค้ามั่นใจได้เลยว่าเจ้านี้เขาเปลี่ยนน้ำมันถูกต้องตามหลักสุขาภิบาลอาหาร เท่ากับเป็นการดึงดูดลูกค้าให้ทางร้านด้วย"

แม้มีการมอบป้ายไปแล้ว แต่ ผอ.เปิด บอกว่า การเฝ้าระวังยังต้องทำต่อเนื่อง โดยใช้เจ้าหน้าที่เทศกิจที่คอยควบคุมดูแลความเรียบร้อยช่วยสอดส่องอีกทางหนึ่ง ถ้าพบว่าเจ้าไหนน้ำมันสีเริ่มเข้ม แม้เป็นเจ้าที่เคยทำดีไว้ ก็จะลงไปตรวจให้แน่ใจ และจะมีการสุ่มตรวจเป็นระยะๆ

ข้อมูลหนึ่งที่ทางเทศบาลเน้นย้ำเสมอในการอบรมแก่ผู้ค้าในเรื่องนี้ ก็คือ น้ำมันทอดซ้ำที่เสื่อมสภาพนั้นก่อพิษต่อสุขภาพของคนกินเท่ากับคนปรุงอาหาร เพราะสารก่อมะเร็งจากน้ำมันเดือดๆ จะระเหยเป็นไอผ่านสู่ร่างกายผู้ที่อยู่หน้ากระทะทุกลมหายใจเข้าออก

"เราสอนเขาว่า การที่เขาทำแบบนี้ไม่ใช่เพื่อคนอื่น แต่เพื่อตัวเองด้วย" ผอ.รุ่งนภา เผยกลเม็ด

ในกรณีของรถเร่ขายอาหารที่มีน้ำมันร่อยเจาก็ใช้วิธีการให้เข้ามาอบรมความรู้ในวันที่มาขึ้นทะเบียนและมอบป้าย ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญในการมีสิทธิเข้ามาขายอาหารในเขตตลาดเทศบาล ซึ่งเป็น "ทำเลทอง" ที่มีคนมาจับจ่ายหนาแน่นทุกวัน

"รายที่ใหม่เราอนุโลมไปก่อน โดยอาศัยมาตรการสังคม ที่กลุ่มผู้ค้าเขาจะบอกกันเองว่า ให้มาหาเทศบาลเพื่อลงทะเบียน อบรม และรับมอบป้ายในเดือนกรกฎาคม ช่วงก่อนงานแห่เทียนพรรษาเป็นที่รู้จักของคนที่นี่ เขาดูแลกันอย่าง

นี้เพราะการมีคนใหม่เพิ่มเท่ากับมาแย่งที่เขา และการมาขึ้นทะเบียนต้องเสียภาษีรายละ ๒๐๐ บาทต่อปี เมื่อเขาเสีย คนใหม่ก็ต้องเสียด้วย เมื่อทุกรายมาเข้าระบบก็จะเข้าสู่มาตรฐานเดียวกัน” ผอ.รุ่งนภา เล่าถึงวิธีที่ใช้จัดการกับกลุ่มเป้าหมายที่มีธรรมชาติแบบ “หน่วยจรรยา” ได้อย่างอยู่หมัด

สำหรับร้านอาหาร ถือว่าเป็นจุดที่ไม่ยาก เพราะส่วนใหญ่เป็นเจ้าเก่า อยู่กับที่ จะมีการสุ่มตรวจเป็นระยะๆ โดยไม่แจ้งล่วงหน้า ขณะเดียวกันก็กำกับดูแลให้ร้านอาหารในพื้นที่ติดตั้งบ่อดักไขมัน ซึ่งเป็นอีกวิธีการหนึ่งในการสกัด “ขยะ” จากกันกระทะเหล่านี้ไม่ให้กลายเป็นปัญหาใหม่ที่บานปลายสู่สภาพแวดล้อม เพราะ “สารพิษ” ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ย่อมมีพิษ

ลองคิดว่า หากสารพิษจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพถูกปลดปล่อยไปสู่แหล่งน้ำหรือผืนดิน พิษเหล่านี้จะแพร่กระจายออกไปกว้างไกลเพียงไร

แหล่งพลังงานกันกระทะ

จัดการให้พ่อค้าแม่ค้ารู้จังหวะและเอาใจใส่กับการทิ้งน้ำมันทอดเสื่อมสภาพได้ อยู่หมัดแล้ว ขั้นตอนมาที่เทศบาลต้องคิดให้ตกก็คือ จะนำ “ขยะ” รูปแบบใหม่ที่เกิดขึ้นมาจัดการด้วยวิธีใดจึงชาญฉลาด โดยไม่เพียงสกัดสารพิษไม่ให้แพร่กระจายเท่านั้น แต่ยังควรให้ผลตอบแทนกลับมาพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้วงจรจัดการน้ำมันทอดซ้ำอย่างถูกสุขลักษณะเคลื่อนตัวไปได้อย่างต่อเนื่องด้วย

“พอเริ่มให้ชาวบ้านเก็บน้ำมันไว้แล้วจะทำอย่างไร จะให้เอาไปเททิ้งก็สร้างปัญหา และกลายเป็นต้นทุนของเขา...เทศบาลก็ต้องหาวิธีมารองรับ เพราะตอนนั้นการผลิตไบโอดีเซลยังไม่เป็นที่นิยม” รองฯ ณรงค์ชัย ชี้ถึงคำถามลำดับถัดไป

นับเป็นเรื่องประจวบเหมาะที่ ผู้อำนวยการกองช่างสุขาภิบาล **ผอ.สุธีร ทัพหนองฮี** เป็นวิศวกรที่ขอบประดิษฐ์กรรมใหม่ๆ และเกิดความสนใจนำเรื่องของไบโอดีเซลมาพัฒนาเพื่อเป็นแหล่งพลังงานหมุนเวียนของเทศบาล ทาง

เทศบาลจึงตัดสินใจรับซื้อน้ำมันทอดซ้ำจากผู้ค้าในพื้นที่ เพื่อให้กองช่างผลิตเป็นไบโอดีเซล โดยในช่วงเริ่มต้นรับซื้อน้ำมันทอดซ้ำที่ราคากิโลกรัมละ ๖-๗ บาท

สิ่งที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้คือ ขณะนั้น กระทรวงพลังงานมีนโยบายส่งเสริมการผลิตไบโอดีเซลในชุมชน ทางพลังงานจังหวัดจึงจับมือกับเทศบาล สนับสนุนเครื่องผลิตไบโอดีเซล ที่มีกำลังการผลิตขนาด ๒๐๐ ลิตร ให้แก่เทศบาล

ขณะนั้น ต้นทุนการรับซื้อน้ำมันทอดซ้ำของเทศบาลอยู่ที่ ๗-๑๐ บาทต่อลิตร ค่าสารเคมีที่ต้องใช้ในกระบวนการผลิตไบโอดีเซลประมาณ ๗-๘ บาทต่อลิตร รวมต้นทุนตกที่ลิตรละ ๑๔ บาท ขณะที่ราคาน้ำมันดีเซลอยู่ที่ลิตรละ ๒๕ บาท ทำให้มีส่วนต่างที่น่าสนใจมากพอที่จะทำให้โครงการนี้เดินหน้าไปได้อย่างคึกคัก

แม้ว่ามีปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน แต่เรื่องก็ไม่ได้เป็นไปอย่างราบรื่นทั้งหมด เพราะการผลิตไบโอดีเซลให้ต่อเนื่องมีสิ่งที่เกี่ยวข้องหลายด้าน

ประการแรก คือ แหล่งวัตถุดิบ ที่ต้องพอเหมาะกับการกำลังของเครื่อง

ประการที่สอง คือ ต้นทุนการผลิตไบโอดีเซลต้องต่ำกว่าราคาน้ำมันดีเซลในระดับหนึ่งจึงมีแรงจูงใจพอที่จะทำให้วงจรการผลิตเดินหน้าไปได้

อย่างไรก็ตาม เทศบาลวารินชำราบได้เดินหน้านางจรรยารวบรวมและรับซื้อน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพจากผู้ค้าอาหาร มาให้กองช่างผลิตเป็นน้ำมันไบโอดีเซลได้อย่างต่อเนื่องนานนับปี ด้วยการปรับเปลี่ยนเงื่อนไขปัจจัยที่เกี่ยวข้องให้เกิดความสมดุลไปเป็นระยะๆ

เช่น เมื่อต่อมามาความนิยมผลิตไบโอดีเซลมีมากขึ้นในพื้นที่จนทำให้เกิดแหล่งรับซื้อน้ำมันขึ้นหลายแหล่ง แต่น้ำมันที่เทศบาลรับซื้อมีน้อยลง จนทำให้ไม่สามารถเดินเครื่องผลิตได้สม่ำเสมอ ก็ปรับกำลังเครื่องมาเป็นขนาดที่เหมาะสมคือ ครั้งละ ๕๐ ลิตร และศึกษาถึงคุณสมบัติและข้อจำกัดของน้ำมันไบโอดีเซล

ประกาศนียบัตรสำหรับผู้ประกอบการตามแผนธุรกิจภาคการศึกษา

ว่าเหมาะสมกับอุปกรณ์ชนิดใด เพื่อนำมาใช้ให้ถูกที่ และมีความต้องการในปริมาณที่พอเหมาะกับการผลิตจนมาได้จุดลงตัวที่รถเก็บขยะและกิ่งไม้ของเทศบาลเอง

การปรับปรุงเพื่อตอบสนองต่อสภาพการณ์ปัจจุบันอย่างไม่หยุดนิ่งเช่นนี้เอง ทำให้ปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำที่วารินชำราบเคลื่อนตัวเป็นวงจรสืบเนื่องมานานหลายปี

จนกลายเป็นต้นแบบแห่งแรกของประเทศ ที่พิสูจน์ให้เห็นว่า แนวคิดของโครงการนี้ ที่มององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็น “พระเอก” ของเรื่อง คือแนวทางที่เป็นไปได้จริง

ความเป็นไปได้...อาจง่ายกว่าที่หลายคนคิด

รองฯ ณรงค์ชัย ในฐานะผู้ที่ดูแลเรื่องนี้มาตั้งแต่เริ่มต้นยืนยันว่า การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเทศบาลจะเข้ามาดูแลให้มีการจัดการน้ำมันทอดซ้ำ เพื่อคุ้มครองสุขภาพประชาชนในพื้นที่แบบครบวงจรนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ และไม่ใช่เรื่องยากอย่างที่มักคิดกัน

“สำหรับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เรื่องนี้ไม่สร้างภาระงาน และไม่ใช่เรื่องของคนอื่น แต่เป็นเรื่องของตัวเอง เพราะผมเชื่อว่าผู้บริหารท้องถิ่นส่วนใหญ่เขาก็ต้องวนเวียนกินอาหารอยู่ในพื้นที่ ไม่ใช่เฉพาะแก้ตัวเขาเอง ลูกหลานเขาด้วย และเรื่องนี้ไม่ได้ส่งผลในระยะสั้นๆ แต่อาศัยเวลานาน อาหารทอดเป็นอาหารอร่อย ถามว่าใครบ้างไม่กิน แล้วคุณจะมีใจได้อย่างไรว่าที่คุณกินไม่ได้มาจากน้ำมันทอดซ้ำที่เอามาทอดแล้วทอดอีก

“ถ้ามองในแง่ฐานเสียง ก็ถือได้ว่าเป็นผลทางอ้อม เพราะอย่างน้อยคนในชุมชนเขาจะมองเห็นว่าผู้บริหารไม่ได้ให้ความสำคัญแต่เรื่องการก่อสร้างเท่านั้น”

ถามว่า กลุ่มพ่อค้าแม่ค้าก็เป็นฐานเสียงสำคัญ การที่ท้องถิ่นเข้ามากำกับดูแลเรื่องนี้จะไม่ทำให้เสียคะแนนหรือ?

“ใหม่ๆ อาจเป็น เขาจะคิดว่าจะมายุ่งวุ่นวายกับชีวิตเขาทำไม เรื่องนี้ต้องยอมรับสภาพ ผมเองเมื่อเริ่มเข้ามาดูแลตลาดเทศบาลก็มีปัญหา เข้าตลาดไม่ได้เลยแม้แต่ให้เด็กไปซื้อ เขาก็ถามว่า ซื้อให้ใคร ถ้าซื้อให้รองฯกระดกไม่ขาย เพราะเขาเห็นว่าผมไปยุ่งวุ่นวายกับการจัดระเบียบตลาด แต่พอผ่านไประยะหนึ่ง เมื่อเขาเริ่มเข้าใจว่าสิ่งที่เราทำเป็นประโยชน์ต่อเขา ไม่มีผลประโยชน์อะไรเคลือบแฝงอยู่ ทุกร้านก็ยินยอมให้ เรียกว่า ต้องใช้ความจริงใจต่อส่วนรวม” รองณรงค์ชัยตอบแบบให้รายละเอียดชัดเจน ก่อนทิ้งท้ายว่า

“เทียบกับเรื่องอื่นๆ ที่เข้าไปทำงานกับผู้ค้า เรื่องน้ำมันทอดซ้ำผมว่าเรื่องนี้ง่ายกว่าหลายๆ เรื่อง”

สำหรับ ผอ.รุ่งนภา ที่มีหน้าที่กำกับดูแลโดยตรง บอกว่า เรื่องนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของภารกิจปกติ เพราะต้องทำเรื่องสุขาภิบาลอาหารอยู่แล้ว เพียงแต่จะสร้างสรรค์วิธีในการรวมเข้าในระบบงานประจำอย่างไร

“ต้องขอยืมสโลแกนเรื่องเลิบบุหรี่ของ สสส. ที่ว่า เลิกยาก...แต่เลิกได้ มาใช้กับเรื่องนี้ แต่ขอปรับให้เข้ากับสิ่งที่เราพบจริงว่าเรื่องนี้ ‘ทำยาก..แต่ทำได้’”

บทพิสูจน์ว่าเทศบาลทำเรื่องนี้ได้จริงก็คือ ๕ ปีผ่านไป นับตั้งแต่เริ่มเข้ามาร่วมบุกเบิกปฏิบัติการแก้ปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพอย่างจริงจัง ทุกวันนี้มาตรการกำกับดูแลและเฝ้าระวังในเรื่องนี้ยังเป็นสิ่งที่เทศบาลทำอย่างต่อเนื่อง

จนกลายเป็นต้นแบบพื้นที่ปฏิบัติการที่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจากทั่วประเทศเข้ามาศึกษาในฐานะแหล่งเรียนรู้สำคัญของ “การปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำอย่างครบวงจรที่ทำโดย อปท.” จนถึงทุกวันนี้

มุ่งลงตรึง
ขับเคลื่อนทั้งจังหวัด

กุญแจแห่งความสำเร็จคือ “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา”
แต่การ “เขยื้อนภูเขา” ของจังหวัดตรังครั้งนี้
มีองค์ประกอบที่สำคัญพิเศษอย่างน้อย ๓ ประการ
คือ (๑) ทำงานด้วยความมุ่งมั่นโดยจิตอาสา
(๒) กล้าหาญที่จะเดินไปบนเส้นทางอันถูกควม
ด้วยสำนึกของผู้ที่จะต้องดูแลสุขภาพของประชาชน
และ (๓) การทำงานแบบคนใจกว้าง
ของฝ่ายอำนวยการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง

ในเมื่อคิดการใหญ่ มุ่งหวังให้เกิดความเคลื่อนไหวระดับประเทศ
กลุ่มแกนนำ “นักปฏิวัติ” จึงมองไกลไปถึงการพัฒนาต้นแบบการ
ขับเคลื่อนปฏิบัติการระดับจังหวัดด้วย

แผนการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นแบบ “คิดไปทำไป” แต่กำหนดกันไว้ล่วงหน้าตั้งแต่ก่อน
เริ่ม “สตาร์ท” แผนงานเสียอีก โดยในปี ๒๕๕๑ ช่วงที่ ภก.วรวิทย์ กิตติวงศ์
สุนทร และ กลุ่มผู้บริหารแผนงาน คคส. กำลังปลุกปั้นรูปร่างหน้าตาให้กับ
แผนงานย่อยนี้ ก็ได้มองหาพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงเพื่อเป็น “หัวขบวน” ในการ
พัฒนาต้นแบบระดับจังหวัดไปพร้อมกันด้วย

คำตอบที่ได้ก็คือ **จังหวัดตรัง** ซึ่ง **สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด (สสจ.)**
เป็นเครือข่ายพันธมิตรเคียงบ่าเคียงไหล่กับ คคส. มานานหลายปี และมีผลงาน
ความสำเร็จในการทำงานคุ้มครองผู้บริโภคการันตีมากมาย ทั้งเรื่องของการเฝ้า
ระวังอาหาร ยา เครื่องสำอาง แบบ “ถึงลูกถึงคน” รวมทั้ง การพัฒนารูปแบบ
กลไกคุ้มครองผู้บริโภคระดับจังหวัด หรือ “สคบ.จังหวัด” ก็มีความก้าวหน้า
อย่างเห็นได้ชัด

ที่สำคัญคือ สสจ.ตรัง ขับเคลื่อนงานคุ้มครองผู้บริโภคโดยให้ความสำคัญต่อ
การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย มีความเก่งกาจจัดเจนในการขับเคลื่อนงานด้วย
บทบาท **“ฝ่ายอำนวยการให้เกิดความเปลี่ยนแปลง” (facilitator)** ทำให้
งานแตกยอดออกผลกว้างขวางและคึกคัก

ภญ.อัจจิมา เหลืองดิลก
หัวหน้ากลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภค
สสจ.ตรัง

จนกระทั่งมาถึงเรื่องของน้ำมันทอดซ้ำ ก็ได้สะท้อนถึงความเชื่อมั่นในจุดยืนนี้ และพิสูจน์ให้เห็นว่า ได้เลือกเดินบนเส้นทางที่ถูกต้อง

หาญกล้ารับ “โจทย์” ทำหาย

แกนนำสำคัญที่กำหนดทิศทางการพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนงานปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำของจังหวัดตรัง ก็คือ **ภญ.อัจจิมา เหลืองดิลก** หรือ “พี่อ้วน” ของน้องๆ ในแวดวงสาธารณสุขตรัง

ภญ.อัจจิมา แห่ง สสจ.ตรัง เป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังความก้าวหน้าด้านการงานคุ้มครองผู้บริโภคที่จังหวัดตรังดังที่ได้กล่าวมาทั้งหมด ด้วยบุคลิกที่เป็น “คนจริง” ตรงไปตรงมา โอบอ้อมอารี และมีความคิดเฉียบคม

“เริ่มต้นเมื่อได้พบอาจารย์วรรณนาในที่ประชุมแห่งหนึ่ง อาจารย์ชักชวนให้ลองพัฒนาโครงการเรื่องวิธีการแก้ปัญหาน้ำมันทอดซ้ำในจังหวัดตรัง โดยให้งบประมาณสำหรับการไปพัฒนาแผนงานนี้มา ๓ หมื่นบาท” ภญ.อัจจิมา เล่าถึงจุดเริ่มต้น และด้วยเห็นว่าเป็นโจทย์ที่มีคุณค่าและท้าทาย ภญ.อัจจิมา จึงรับปากคดส. ทั้งที่บอกกับตัวเองว่า พื้นฐานในเรื่องนี้อยู่ที่ “ศูนย์”

“ในตอนนั้นไม่มีความรู้เรื่องพวกนี้เลย แต่จากประสบการณ์ของ สสจ.เราที่ได้ทำเรื่องนี้มาหลังประกาศกระทรวงสาธารณสุข พบว่าทำยาก สาเหตุแรกเพราะเรื่องนี้กระทบกับต้นทุนของแม่ค้า สาเหตุที่สองคือ วิธีการไปตรวจสอบโพลาร์ในน้ำมันทอดยุ่งยากมาก ต้องใช้เครื่องจุ่มต่อน้ำมันร้อนจัด ลูกน้องที่เคยออกไปทำเสี่ยงภัยมาก เกิดเจอแม่ค้าอารมณ์ไม่ดี สาดน้ำมันใส่ มันคุ้มกันไหม?...คือก่อนหน้านี้ อะไรๆ ก็ไม่พร้อม”

“ตอนที่อาจารย์วรรณนามาชวน แกก็บอกว่า ไม่ต้องกังวลเรื่องเครื่องมือ เพราะทางศูนย์วิทยุอุบลฯ เขาคิดชุดทดสอบอย่างง่าย ราคาถูกออกมาแล้ว จึงตอบตกลง เพราะมันเริ่มเห็นแสงสว่างในการทำงาน นอกจากนี้ ตัวเองเป็นคนใจง่าย และอยากทำเรื่องนี้ด้วย” ภญ.อัจจิมา เล่าด้วยนัยตาเป็นประกายพร้อมกับหัวเราะเฮฮาอย่างเปิดเผยตามแบบฉบับของเธอ

ตกปากรับคำแล้ว ภญ.อัจจิมา และทีมคุ้มครองผู้บริโภค สสจ.ตรัง ก็เริ่มเดินทางประสานงานเชิญชวนส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องมาร่วมในเวทีรับฟังความคิดเห็นเพื่อระดมข้อมูล ความคิด และความร่วมมือ สำหรับจัดทำแผนงานขับเคลื่อนเรื่องนี้ในระดับจังหวัด

หัวใจสำคัญของขั้นตอนนี้คือ การใช้ “จิตอาสา” เป็นตัวนำ

“คนจริงเป็นผู้ที่มีจิตอาสา เราจึงเริ่มต้นจากจุดนี้และชักชวนกันมาทั้งหมด โดยเขียน “โรดแมป” (road map) หรือเส้นทางของการจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำ แล้วดูว่าใครเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้บ้าง ทั้งในส่วนของผู้ที่ผลิตอาหาร ได้แก่ผู้ประกอบการร้านอาหาร และแหล่งใหญ่ๆ เช่น ห้างเทสโก้โลตัส โรงงาน บ่มปุ๋ย ฯลฯ เครือข่ายประชาชนที่รักสุขภาพ เครือข่ายเภสัชกร โรงพยาบาลทุกแห่ง ที่ลืมไม่ได้เลยก็คือ กลุ่มเยาวชน อย.น้อย และอาจารย์ โชคดีอย่างยิ่งที่ นพ.สุกิจ อัดอโณปกรณ์ สส.จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นแพทย์ที่จบสถาบันเดียวกัน ท่าน

เป็นประธานกลุ่มไบโอดีเซลของจังหวัดตรังด้วย จึงเรียนเชิญมาร่วมเป็นเกียรติ และท่านก็มาด้วยจิตอาสาเช่นนี้ละ”

ที่น่าสนใจคือ นอกจากกลุ่มที่ “นีกภาพอก” อยู่แล้วว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับ ญ.อจจิมายังขยับเหลียวหาภาคีหน้าใหม่ที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้เพิ่มเติมด้วย

“ช่วงนั้นเปิดโทรศัพท์ เจอชื่อหน่วยงานที่เรียกว่า พลังงานจังหวัด ทำให้เกิด ความคิดขึ้นมาว่า มีหน่วยงานนี้ด้วยหรือ ถ้าจังหวัดอื่นมี จังหวัดเราก็น่าจะมี น่าจะลองชวนมาร่วมมือกันดู หน่วยงานอยู่ตรงไหนไม่รู้ แต่ยกหูโทรศัพท์หาเลย บอกว่า...ท่านพลังงานจังหวัด พี่จะจัดการกับน้ำมันทอดซ้ำ มาช่วยกันระดมสมองวางแผนกันไดไหม เพราะท่านน่าจะเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญฝ่ายหนึ่ง เป็นชั้นปลายน้ำที่จะตัดน้ำมันไม่ให้เข้าสู่วงจรอาหาร...ทางพลังงานจังหวัดท่าน ดีมาก ท่านเข้าใจความคิดนี้ ตอบรับมาร่วมงาน และบอกว่าจะพากลุ่มนักวิชาการไบโอดีเซลมาด้วย เลยตอบท่านว่าทางเรายินดีมากเลย...”

จากการพูดคุยทำให้ทราบในตอนนั้นว่า ทางฝ่ายพลังงานจังหวัดเองก็เข้าไปทำงานกับชุมชนในการพัฒนารูปแบบการผลิตไบโอดีเซลมาระยะหนึ่งแล้ว และ ยังขาดแหล่งวัตถุดิบที่จะทำให้การผลิตเป็นไปอย่างต่อเนื่องและครบวงจร

ถือได้ว่า ปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำช่วยเสริมต่อการส่งเสริมภาคการผลิตพลังงานชุมชนให้ครบวงจรไปด้วยพร้อมกัน

ดังที่ญ.อจจิมาเปรียบเปรยว่า ขั้นตอนนี้เป็นเหมือน **“การเก็บดอกไม้มาร้อยเป็นพวงมาลัย”**

“ฝ่ายต่างๆ เขามีโครงการดีๆ อยู่แล้ว เปรียบเสมือนดอกไม้หลากหลายสีส่น แต่ยังขาดคนร้อยพวงมาลัย งานของเราจึงเป็นการเก็บดอกไม้มาร้อยเข้าเป็นพวงนั่นเอง”

การประชุมระดมสมองกับฝ่ายต่างๆ จัดขึ้นทั้งหมด ๔ ครั้ง เพื่อคลี่ให้เห็นภาพเส้นทางของน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นจนถึงปลายทางที่แปรรูปไปสู่ผลิตภัณฑ์ใหม่ถึงมือผู้บริโภค ว่าต้องทำอะไร มีใครบ้างที่เกี่ยวข้อง และมี ปัญหาอุปสรรคอย่างไร โดย ผอ.วรวิทย์ ก็มาร่วมประชุมและให้ข้อมูลสนับสนุนในการจัดทำแผนด้วย

“เราจับไม่ถนัด แต่จัดอาหารว่างให้อย่างเดียวละ (หัวเราะ) อย่างชวน ผอ.วรวิทย์ มาให้ความรู้ ท่านก็เดินทางมาเอง ถ้าคนมาด้วยจิตอาสา และเข้าใจแนวคิดจะมีจุดที่เอื้อกัน”

จากนั้นญ.อจจิมาก็เชื่อมร้อยข้อมูลทั้งสภาพปัญหา วิถีแก้ไข จนสำเร็จออกมาเป็นแผนการทำงานโครงการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำของจังหวัดตรัง ที่มีระยะเวลาดำเนินการ ๑ ปี

ไล่เรียงสถานการณ์ สร้างแผนปฏิบัติการ

ข้อมูลที่รวบรวมโดยสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตรัง ระบุว่า ในแต่ละปี จังหวัดตรังใช้น้ำมันทอดอาหาร ๕.๖ ล้านลิตร ที่น่าเป็นห่วงก็คือ ชาวตรังไม่นิยมทำอาหารกินเองที่บ้าน

“คนตรังไม่ชอบรับประทานอาหารในบ้าน ชอบรับประทานอาหารนอกบ้าน ร้านอาหารที่นี่จะอร่อยไม่อร่อยขายได้หมด เพราะคนตรังชอบรับประทานอาหารนอกบ้าน โดยไม่รู้ว่สิ่งที่ปรุงเป็นอาหารมานั้น เขาทำมาอย่างไร”

คุณสุวิทย์ สุนงกฏ รองผู้ว่าราชการจังหวัดกาฬสินธุ์คนปัจจุบัน เล่าถึงรสนิยมการกินอยู่ของชาวตรังไว้เมื่อคราวที่ยังดำรงตำแหน่งเป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง และมาเป็นประธานเปิดการประชุม “ชาวตรังร่วมใจ เลิกใช้น้ำมันทอดซ้ำ” เมื่อปลายปี ๒๕๕๔

สภาพเช่นนี้ทำให้การเริ่มต้นโครงการนำร่องเพื่อปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำที่จังหวัดแห่งนี้มีความท้าทายอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม สสจ.ตรัง ได้แสดงฝีมือให้เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า สิ่งใดๆ ย่อมสำเร็จได้ด้วยความตั้งใจจริง เพราะภายในเวลา ๑ ปี หลังดำเนินโครงการนี้ จังหวัดตรังได้กลายเป็นหนึ่งในพื้นที่ปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ ที่สามารถสาธิตต้นแบบให้แก่ผู้แทนจากหน่วยงานระดับชาติ อย่างสมาชิกสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือ คณะกรรมการกำกับทิศทางของ คคส. มาศึกษาดูงาน

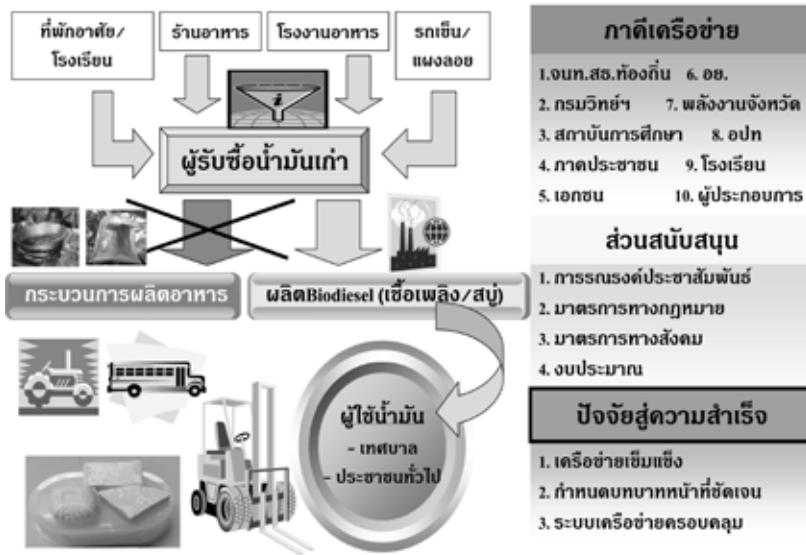
ความรู้ที่จังหวัดตรังได้ส่งต่อให้กับจังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย ก็คือรูปแบบการสร้างการเปลี่ยนแปลงในระดับจังหวัด

ทั้งในรูปของ **“ต้นแบบปฏิบัติการ”** การจัดการน้ำมันทอดซ้ำ เช่น

- **การจัดการน้ำมันทอดซ้ำในโรงเรียนแบบครบวงจร** ตั้งแต่การเปลี่ยนน้ำมันทอดให้ได้อาหารที่ปลอดภัยอยู่เสมอ ไปจนถึงการนำน้ำมันทอดที่เสื่อมสภาพแล้วไปส่งต่อภาคการผลิตไบโอดีเซล ดังเช่น กรณีตัวอย่างที่โรงเรียนสภาราชินี ในเขตอำเภอเมืองตรัง
- **การจัดกิจกรรม “ธนาคาร” น้ำมันทอดซ้ำของชุมชนในโรงเรียน** เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมจากครัวเรือน และนำไปสู่กระบวนการแปรรูป เช่น การขายต่อให้ผู้รับซื้อไปผลิตไบโอดีเซล หรือนำมาเป็นอุปกรณ์การเรียนการสอน โดยใช้แปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ เช่น สบู่ ฯลฯ แล้วนำมาใช้ในโรงเรียนเอง ดังเช่น กรณีตัวอย่างที่ โรงเรียนวัดนางประหลาด อำเภอนาโยง
- **การจัดการน้ำมันทอดซ้ำในชุมชนแบบครบวงจร** ดังเช่นกรณีตัวอย่างที่อำเภอย่านตาขาว โดยความร่วมมือระหว่างเทศบาล พลังงานจังหวัด และกลุ่มภาคประชาชนในพื้นที่ จนเกิดการพัฒนาระบบการดำเนินงานที่ทำได้จริงและมีความต่อเนื่อง ตั้งแต่การดูแลผู้ผลิตอาหารจำหน่ายในร้านค้าและตลาด ให้เปลี่ยนน้ำมันทอดก่อนเป็นพิษ การรวบรวม รับซื้อน้ำมันไปผลิตไบโอดีเซล และจำหน่ายแก่ “ขาประจำ” ได้อย่างต่อเนื่อง (ดูรายละเอียดได้ในบทที่ ๖)
- **กระบวนการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำระดับจังหวัด** โดยสร้างความตื่นตัวให้ทุกหน่วยงานเห็นความสำคัญของเรื่องนี้ สสจ. เป็นแหล่งสนับสนุนความรู้และสิ่งต่างๆ ที่หน่วยงานระดับพื้นที่จำเป็นและเชื่อมโยงพลส่วนต่างๆ เข้าด้วยกัน

บทพิสูจน์ความสำเร็จก็คือ ในปี ๒๕๕๕ ทางจังหวัดตรังประกาศนโยบายให้การจัดการน้ำมันทอดซ้ำเป็นเรื่องที่ต้องเดินหน้าทั้งจังหวัด โดยจัดงบประมาณสนับสนุนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งจังหวัดให้เดินหน้าเรื่องนี้

กรอบแนวคิดโครงการปฏิวัติน้ำมันท้องถิ่นเพื่อการคุ้มครองผู้บริโภค จังหวัดตรัง

“ที่ผ่านมา เราเริ่มต้นจากโรงเรียนนาร่อง อ.น.น. และพลังชุมชน จนเกิดรูปแบบความสำเร็จ ในปี ๒๕๕๕ นี้ จังหวัดตรังจะทำให้เกิดพลังเพิ่มขึ้น โดยส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยสำคัญที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทุกหนแห่ง เพราะ อปท. มีเงิน กำลังคน และสามารถออกข้อบัญญัติหรือเทศบัญญัติที่มีผลบังคับใช้ในพื้นที่ได้” คุณสุวิทย์ อติตรองผู้ว่าฯ ตรัง กล่าวถึงฐานความคิดที่รองรับนโยบายดังกล่าว

รวมถึงวิสัยทัศน์ของจังหวัดตรัง ที่มุ่งมั่นในการขยายผลไปสู่จังหวัดแถบชายฝั่งอันดามันทั้งหมดเป็นขั้นต่อไป

อำนาจการดี มีชัยไปกว่าครึ่ง

ที่เล่ามานั้นคือ “ภาพเบื้องหน้า” หรือผลที่ปรากฏให้เห็นแล้ว

น่าสนใจว่าแล้ว “ภาพเบื้องหลัง” หรือเงื่อนไข ปัจจัย ที่ผลักดันให้เกิดผลดังกล่าวคืออะไร และทำอย่างไร?

ภญ.อ.จ.จิมา ในฐานะบุคคลคนแรกตกลงใจรับโจทย์นี้มาดำเนินการ เฉลยว่า **กุญแจดอกแรก** ที่ทำให้การขับเคลื่อนงานระดับจังหวัดเกิดเป็นจริง ก็คือ การที่หน่วยงานหลัก อันได้แก่ สสจ. กำหนดบทบาทชัดเจนว่าจะเป็น **“ฝ่ายอำนวยความสะดวก” (facilitator)** ในการเชื่อมร้อย ส่งลูก และสนับสนุน ให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม และเดินหน้าไปสู่เป้าหมายอย่างราบรื่น และรักษาบทบาทนี้ให้ดีที่สุด

บันไดขั้นแรกในการเริ่มต้นของเธอก็คือ การระดมความร่วมมือจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง มาร่วมรับรู้ แบ่งปันข้อมูล และกำหนดแผนงาน

“โครงการที่เราจัดทำขึ้น พอส่งให้ คคส. พิจารณาก็ได้รับการอนุมัติทันที เพราะเขาอ่านแล้วเห็นชัดว่าทำได้จริง เนื่องจากเป็นโครงการที่เขียนจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องที่จะมาร่วมมือร่วมใจกัน ไม่ใช่ความคิดของ สสจ. เราเป็นเพียงผู้ประสานงาน เป็นฝ่ายที่เก็บสิ่งละอันพันละน้อยมาร้อยเรียง เติมเต็มให้กัน และกัน ที่สำคัญคือ ต้องมี “ธง” ก่อน จากนั้นเราต้องเอาภูมิปัญญาของแต่ละคน แต่ละหน่วยมาร้อยเข้าด้วยกัน”

“สิ่งที่ตรงๆทำเป็นการทำแบบครบวงจร ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ เราปักธงไว้ว่าเราต้องมีต้นแบบให้ทุกคนมาดูงานได้ ต้องจูงใจคนให้มาช่วยกันสร้างต้นแบบ คนละไม้คนละมือ เพราะการทำงานที่ยั่งยืนต้องมีทุกภาคส่วนร่วมรับผิดชอบ ให้ สสจ. ทำทั้งหมด ไม่ไหวแน่ๆ”

ภญ.อัจริยาบอกว่า การเชื่อมร้อยฝ่ายต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานเรื่องเดียวกันนี้ นอกจากความตั้งใจแล้ว “ทุนเดิม” ของหน่วยที่จะทำหน้าที่ “ฝ่ายอำนวยการ” ก็มีความสำคัญด้วย

“โชคดีที่ปักหลักอยู่ตรงมานานถึง ๓๒ ปี จึงพอจะรู้ว่าทรัพยากรมนุษย์ของจังหวัดเราอยู่ตรงไหน การรอบรู้ว่าจะไร้อยู่ตรงไหนในพื้นที่ของเราเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ”

นอกจากความรอบรู้ การสั่งสมเครือข่ายก็เป็นเรื่องสำคัญควบคู่กันไปด้วย

“ส่วนที่สนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างมาก คือ การมีเครือข่ายที่ดี ซึ่งเรื่องนี้ เป็นสิ่งที่ต้องสร้าง สสจ.เราไม่เคยละทิ้งหน้าที่ในการจัดอบรมให้แก่เครือข่ายของเราทุก ๖ เดือน หรืออย่างน้อยก็ปีละครั้ง ต้องไม่ขาดการสื่อสาร นโยบายใหม่ๆ ความรู้ใหม่ๆ ต้องพยายามย่อยให้เข้าใจได้ง่ายและสื่อสารถึงกัน ฉะนั้นเครือข่ายของเราจึงมีวุฒิภาวะสูง สื่อสารเรื่องใหม่ๆ ก็เข้าใจกันได้ง่าย”

กฎแฉดอกที่สอง เป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง นั่นคือ ต่อเมื่อถึงขั้นแยกย้ายกันไปปฏิบัติการ ฝ่ายอำนวยการที่ชัดเจนในบทบาทและเป้าหมายอย่างทีมงานของภญ.อัจริยา ไม่ได้ปล่อยงานไปแบบ “ปล่อยให้ไปทำแล้วรอดูผล”

แต่จะต้องเข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายด้วยทุกครั้ง!

“โดยทั่วไปหน่วยงานมักทำงานแบบเกรงใจกัน สมมุติว่า ให้เงินหน่วยงานนี้ไปจัดกิจกรรมแล้ว ก็ถือว่านั่นคือความร่วมมือ โดยไม่ได้ไปร่วมงานหรือดูแลกำกับทิศทาง แต่ของเราไม่ทำแบบนั้น **เราจะบอกกับภาคีเลยว่า ทุกฝ่ายที่รับงบประมาณไปบริหารขอให้แจ้งให้เราทราบทุกครั้งที่จะมีการจัดประชุม** ทีมงานของเรา ถ้าไม่ตัวเองก็น้องๆ จะต้องไปร่วมสังเกตการณ์ เพราะเราต้องไปเก็บตกสิ่งที่เรายังไม่รู้ ที่สำคัญคือ เราต้องไปเรียนรู้ว่าเกิดปัญหาอะไรขึ้นและนำกลับมาประชุมกันเพื่อหาทางออก

“ยกตัวอย่างเช่น หลังจากทางพลังงานจังหวัดรับจากโครงการฯ ไปฟื้นฟูกลุ่มไบโอดีเซล เราต้องไปร่วมรับฟังว่าปัญหาของเขามีไหม คืออะไร เพราะนั่นเป็นจุดปลายทางในการกำนันน้ำมันของเรา เมื่อไปร่วมฟัง ที่แน่ๆ คือเราได้ความรู้เรื่องน้ำมันมากขึ้น ที่สำคัญคือ เราได้ทราบปัญหาว่าเรื่องสำคัญคือเขามีแหล่งวัตถุดิบในพื้นที่ไม่พอ อาจทำให้กลุ่มอยู่ได้ไม่นาน เราก็นำเรื่องนี้กลับมาคิดถึงกับนักวิชาการของเรา ช่วยกันค้นหาแหล่งใช้น้ำมันเยอะๆ ว่าอยู่ที่ไหน เพราะ สสจ. เราสามารถเข้าถึงข้อมูลแหล่งอุตสาหกรรมหรือแหล่งผลิตอาหารใหญ่ๆ ได้ง่ายกว่า แล้วจัดข้อมูลทำเป็นทำเนียบ เพื่อหาจุดรวมในการซื้อขายน้ำมันได้อย่างสะดวก”

ภญ.อัจริยาบอกว่า การเข้าไปร่วมแก้ปัญหาระหว่างทางเป็นเรื่องสำคัญ เพราะแม้วางแผนดีเพียงไร แต่ปัญหาที่ไม่ได้คิดว่าจะมีก็เกิดขึ้นเสมอ

“ปัญหามีให้แก้ทุกกระยะ บางเรื่องเราก็ลืมนึกไป เช่น เราขอให้ทุกอำเภอมีโรงเรียนที่ตั้งธนาคารน้ำมันเพื่อเป็นจุดศูนย์รวมน้ำมัน แต่หลายโรงเรียนเขารวมน้ำมันได้น้อย กว่าที่จะขนมารวมในถังใหญ่มันไม่คุ้มในเชิงเศรษฐศาสตร์ เราถือว่าน่าจะเป็นจริง ก็ต้องหารือและช่วยกันคิดว่า จะทำอย่างไรกันดี เมื่อเราเป็นผู้อำนวยการงานนี้ เราก็ต้องเป็นทุกข์เป็นร้อน และเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาด้วย”

ภญ.สิรินาถ คงด้วง แห่งกลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภคและเภสัชสาธารณสุข หนึ่งในทีมงานปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำของ สสจ.ตรัง เล่าให้ฟัง

“เราไปเฝ้าสถานที่โรงเรียนเครือข่าย ๑๐ โรงเรียน จาก ๑๐ อำเภอ พบปัญหาหลากหลาย ปัญหาสำคัญหนึ่งที่พบบ่อยมาก คือ ทางโรงเรียนเขารวรวมน้ำมันได้น้อย บางทีนักเรียนถือมาจากบ้านคนละขวดเล็กๆ หรือใส่ถุงมา หรือบางโรงเรียนก็มีแม่ค้าแค่ ๔-๕ เจ้า ไม่พอที่จะส่งผลิตไบโอดีเซลได้ ทีมงานเราก็เลยกลับมาค้นหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ตว่าจะสามารถเอาน้ำมันไม่มากนักไปทำอะไรได้บ้าง จนสืบพบว่าสถาบันวิจัยนวัตกรรมที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ภญ.สิรินาถ คงด้วง
กลุ่มงานคุ้มครองผู้บริโภค
และเภสัชสาธารณสุข

หาดใหญ่ มีนักวิชาการที่อบรมเรื่องการทำสบู่จากน้ำมันทอดซ้ำได้ พวกเราเลย
ปิ้งไอเดีย เพราะคิดว่าตอบโจทย์ และทำได้ไม่ยากเกินไป สามารถบูรณาการ
เข้าในวิชาวิทยาศาสตร์ได้ด้วย

“จากนั้นก็นำเรื่องนี้กลับไปสอบถามทางอาจารย์ในโรงเรียนเครือข่ายของเราว่า
คิดอย่างไร ปรากฏว่า อาจารย์เองก็สนใจ เพราะสบู่ที่ได้ก็นำกลับมาให้เกิด
ประโยชน์กับเด็กทั้งโรงเรียนได้อีก ไม่สูญเปล่า แต่การประสานวิทยากรยากมาก
และค่าจัดอบรมก็มีค่าใช้จ่ายสูง ให้โรงเรียนจัดกันเองคงเป็นไปได้ เราในฐานะ
หน่วยสนับสนุนส่วนกลางจึงต้องมาช่วยทำตรงนี้ทั้งหมด โดยให้ส่งตัวแทน
อาจารย์และแกนนำนักเรียนมาฝึกปฏิบัติ จนสามารถนำกลับไปทำต่อได้เอง”

**เรื่องราวนี้สะท้อนให้เห็นว่า การที่ฝ่ายอำนวยการทำงานเชิงรุกในการ
ติดตามช่วยไขอุปสรรคระหว่างทางลงไปทีละเปลาะเช่นนี้ คือสิ่งสำคัญ
ในการคลี่คลายข้อติดขัดให้ลุล่วงไปได้ ทำให้เครือข่ายสามารถเกี่ยว
แขนกันเดินหน้าไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ร่วมกันได้อย่างกระฉับ
กระเจิง โดยเอาจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาหนุนเสริมกัน**

ภญ.อัจฉิมา เสริมในเรื่องของการสนับสนุนความรู้ให้เครือข่ายว่า การเลือกเฟ้น
วิทยากรเป็นเรื่องสำคัญที่สุด เพราะการอบรมแต่ละครั้งต้องการให้นำไปสู่ผล
ตามเป้าหมาย คือเกิดความรู้ที่นำไปปฏิบัติได้จริง

“ต้องการเน้นการสร้างประสบการณ์ เอาไปทำได้จริง อุปกรณ์ไม่แพงและไม่
ไฮเทคจนท้องถิ่นเอาไปทำไม่ได้ เราต้องสืบมาก่อนและย่ำวิทยากรแบบละเอียดยิบ
เพราะถ้าจัดแล้วคนฟังหน้าเบ้ ถือว่าล้มเหลวอย่างไม่น่าให้อภัย เราเคยเจอ
มาครั้งหนึ่ง รู้สึกเสียใจมาก จากนั้นจึงต้องตั้งหลักให้ถูกต้อง ตรงจุด”

กุญแจดอกที่สาม ก็คือ การทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลความเคลื่อนไหวต่างๆ
ทั้งเพื่อการเท่าทันสถานการณ์ รู้ลึกถึงสภาพปัญหา และส่งต่อข้อมูลนี้ให้ฝ่ายที่
เกี่ยวข้อง เช่น การจัดทำทำเนียบข้อมูลแหล่งผลิตอาหาร แหล่งรับซื้อน้ำมัน
แหล่งแปรรูป พื้นที่ต้นแบบ

นอกจากนี้ยังรวมถึงการติดตามสถานการณ์ปัญหา เช่น การนำน้ำมันทอดซ้ำ
เสื่อมสภาพไปใช้ในทางที่เป็นอันตราย เช่น นำไปคลุกเส้นก๋วยเตี๋ยว ฟอกสีแล้ว
นำกลับมาขายใหม่ และการนำไปผสมอาหารเลี้ยงสัตว์ ซึ่งทำให้พิษจากน้ำมัน
ทอดซ้ำเสื่อมสภาพแปลงกายแล้วกลับเข้ามาสู่วงจรอาหารรับรู้จบ อีกทั้งยังเป็น
ตัวแทรกแซงในการแย่งซื้อน้ำมันทอดซ้ำกับแหล่งผลิตไบโอดีเซลอีกด้วย

กุญแจดอกที่สี่ คือ การจัดกิจกรรมปลูกกระแสความสนใจและระดมส่วนร่วม
เป็นระยะๆ ให้ต่อเนื่อง มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูล มอบรางวัลให้คนทำดี เพื่อ
สร้างกำลังใจ และนำเสนอค่านิยมใหม่ให้แกสังคม

กุญแจดอกที่ห้า คือ ทำหน้าที่เชื่อมประสานให้ภาคีแต่ละส่วนทำงานไปด้วย
กันได้เอง โดยฝ่ายอำนวยการช่วยจัดช่องทาง และช่วยแก้ปัญหาให้เมื่อจำเป็น
แต่ไม่เข้าไปยึดกุมบท “เจ้าภาพ” ที่เป็นศูนย์กลางของทุกๆ เรื่อง

กฎแฉดอกที่หก คือ การเชื่อมต่อกับฝ่ายนโยบาย โดยผลพวงจากการขับเคลื่อนโครงการปฏิวัติน้ำมันทอดข้าของจังหวัดตรัง ได้ส่งลูกไปสู่การขยายผลในหลายๆ ด้าน ทั้งการขยายผลสู่ทั้งจังหวัด และกลุ่มจังหวัดฝั่งทะเลอันดามัน การสาธิตต้นแบบการจัดการน้ำมันทอดข้าในพื้นที่ปฏิบัติการรูปแบบต่างๆ เช่น โรงเรียน และ ชุมชน ฯลฯ ให้แก่สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อนำเสนอต่อรัฐบาล การนำข้อมูลขบวนการนำน้ำมันทอดข้าเสื่อมสภาพไปส่งต่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมปศุสัตว์ ฯลฯ ได้รับทราบและขยายผลในการป้องกันปัญหาต่อไป

“เมื่อทำมาถึงจุดหนึ่ง เราก็เชิญท่านผู้ว่าและรองผู้ว่าราชการจังหวัดมาร่วมชมผลความก้าวหน้า ให้เครือข่ายภาคประชาชนมานำเสนอ เล่าถึงการทำงาน ปัญหา การทำงานแบบจิตอาสา จนท่านรับไปเป็นนโยบายระดับวาระของจังหวัด และประกาศจัดงบประมาณให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นขยายผลทุกพื้นที่

“และที่ภูมิใจมากคือ สภาที่ปรึกษาฯ สนใจที่จะเข้ามาดูงาน มาติดตามความเป็นไป และรับทราบปัญหา และนั่นเป็นโอกาสที่เราได้นำเสนอข้อมูลขบวนการรับซื้อน้ำมันทอดข้าจากแหล่งใหญ่ๆ และชุมชนทั่วประเทศแบบผูกขาด เราไม่รู้แน่ว่า น้ำมันพวกนี้ไปไหน แต่รู้ว่าเขาไปทำในสิ่งที่ไม่ดีไม่งามแน่นอน เราส่งข้อมูลนี้ให้สภาที่ปรึกษาฯ และ สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) รวมถึงทุกๆ ฝ่ายที่อยากได้ เพื่อไปตามรอยน้ำมันมหาศาลนี้ เพราะมันเป็นปัญหาของประเทศ เราได้โยนลูกระเบิดไปแล้ว และผู้บริหารในหน่วยที่เกี่ยวข้องก็รับปากว่าจะไปตามรอยให้”

กฎแฉแห่งความสำเร็จเหล่านี้ เมื่อวิเคราะห์ให้ลึกก็คือหลัก “สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา” ในภาคปฏิบัติ อันเป็นแนวคิดในการสร้างความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ได้รับการยอมรับและนำไปทดลองอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้นเรื่อยๆ

แต่สำหรับกรณีของจังหวัดตรัง การ “เขยื้อนภูเขา” ในครั้งนี้ยังมีองค์ประกอบพิเศษอีกอย่างน้อย ๓ อย่าง

อย่างแรก คือ การทำงานด้วยความมุ่งมั่นโดยมีพื้นฐานของ “จิตอาสา”หนุนเนื่องของทีมงาน สสจ. อีกประการหนึ่งคือ ความกล้าหาญ ที่จะเดินไปบนเส้นทางอันถูกควร ด้วยสำนึกของผู้ที่ต้องดูแลสุขภาพของประชาชน

“เราต้องกล้า เพราะสิ่งที่เราพูดและทำเป็นข้อเท็จจริง แม้ฝ่ายปศุสัตว์ไม่ยอมรับ แต่เราเป็นเภสัชกร เราค้นคว้าข้อมูล มีงานวิจัยที่เอาน้ำมันทอดข้าไปโปรยเลี้ยงปลา เซลล์ของปลาเปลี่ยน นี่เราได้ข้อมูลว่า ซื้อน้ำมันทอดข้าไปคลุกอาหารให้หมู แล้วคนตรังกินหมูทั้งนั้น เราจึงต้องพูด ดิฉันบอกน้องๆ เสมอว่า คนที่มีความคิดอยากทำดีมีเยอะ แต่มักขาดความกล้าที่จะแสดงออก แต่เมื่อถึงจุดหนึ่งเราต้องกล้า กล้านำเสนอข้อมูล กล้านำเสนอกับผู้ใหญ่”

ประการสุดท้าย ในฐานะ “ฝ่ายอำนวยการขับเคลื่อนให้เกิดความเปลี่ยนแปลง” ญ.อจจิมา บอกว่า การทำงานแบบคนใจกว้าง

“การทำงานประสานคนหลายฝ่ายเราต้องอดทน มันไม่ได้อย่างใจหอก หลายพ่อพันธุ์แม่ พี่น้องเองเขายังคุยกันไม่รู้เรื่องก็มี คนละส่วนราชการทำงานด้วยกันก็ไม่ง่าย แต่ส่วนราชการเดียวกันอยู่คนละห้องยังยากเลย เมื่อไรที่เจอผลกระทบแรงๆ ก็ต้องทำใจปลงว่า เราทำเพื่อประชาชน ถึงจะมีความคิดแตกต่างกัน แต่ถ้าไปสู่เป้าหมายเดียวกันเราก็สามารถทำงานไปด้วยกันได้”

“ถ้าเราไม่รู้จักการถอยหลังคนละก้าวงานก็เดินหน้าต่อไปไม่ได้ ต้องยอมถอยหลัง ยอมเสียเหลี่ยม เสียศักดิ์ศรีบ้าง อย่าทำงานแบบเอาหน้าเข้าว่า ให้คิดในแง่บวกว่า ชีวิตคนเราแค่นี้ไม่ได้มีอะไรมากมาย”

“พอผลปลายทางออกมา เราจะรู้ว่า ใครที่อดทนจะไปถึงธงแห่งความสำเร็จที่ตั้งไว้”

ท้ายสุด ภณ.อัจจิม่า ประมวลควมรู้สึกลงในฐนัะผู้มีส่วนสำคัญในการปลุกปั่น จ้งหวัดตร้งให้เป็นพื้นทีปฏิบัตการในการปฏิวติน้ำมันทอช้จ้งหวัดเป็นแห่งแรกของประเทศไทยว่า

“ซอบงานนี้เพระมันเกิดการเรยงร้อยทุกฝ่ายและมันแก้ได้จบ ครบทั้ง วงจร...มาถึงวันนี้ ถือได้ว่า หมดหน้าที และภาคภูมิใจแล้ว”

เติมเต็ม “วงจรแปลง
ร่างขะสู่พลังงาน”

เราวิเคราะห์ข้อมูลว่า
อะไรบ้างที่เป็นขยะของชุมชน
คำตอบหนึ่งคือน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ
จากนั้นคิดว่า จะจัดการขยะนี้
ด้วยการนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำไบโอดีเซล

ราคาน้ำมันเชื้อเพลิงที่ทะยานสูงขึ้นอย่างรุนแรงนับตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ เป็นต้นมา เป็นแรงกระตุ้นให้ทั่วโลกต้องเร่งเตรียมความพร้อมที่จะเผชิญวิกฤตการณ์พลังงาน

ในบ้านเรา ยุทธศาสตร์สำคัญประการหนึ่งในการนี้ก็คือ การพัฒนาแหล่งพลังงานทางเลือกขึ้นในชุมชน เพื่อให้สามารถพึ่งพาตนเองได้สูงสุด

หน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลเรื่องนี้เป็นหลักได้แก่ กระทรวงพลังงาน ซึ่งมีหน่วยงานย่อยที่มีชื่อว่า **พลังงานจังหวัด** ตั้งอยู่ในทุกจังหวัดของประเทศ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริมในเรื่องนี้

และหนึ่งในแหล่งพลังงานทางเลือกที่กระทรวงพลังงานสนับสนุนให้มีการพัฒนาในทุกพื้นที่ของประเทศก็คือ การผลิตน้ำมันเชื้อเพลิงที่เรียกว่า **“ไบโอดีเซล”** ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงดีเซลที่ผลิตจากแหล่งทรัพยากรหมุนเวียน เช่น น้ำมันพืช ไขมันสัตว์ หรือสาหร่าย ไบโอดีเซลเป็นเชื้อเพลิงดีเซลทางเลือก นอกเหนือจากน้ำมันดีเซลที่ผลิตจากปิโตรเลียม โดยมีคุณสมบัติการเผาไหม้เหมือนกับดีเซลจากปิโตรเลียมมาก และสามารถใช้ทดแทนกันได้ โดยคุณสมบัติสำคัญของไบโอดีเซลคือ สามารถย่อยสลายได้เองตามกระบวนการชีวภาพในธรรมชาติ และไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม

อย่างไรก็ตาม ผลที่เกิดขึ้นจากการส่งเสริมให้ชุมชนผลิตไบโอดีเซล ที่กระทรวงพลังงานมีนโยบายสนับสนุนอย่างจริงจัง ถึงกับจัดซื้อเครื่องผลิตไบโอดีเซลมูลค่านับแสนบาทให้แก่ชุมชนต้นแบบทั่วประเทศ ได้สะท้อนให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงในเรื่องนี้ไม่อาจเกิดได้ด้วยเงื่อนไขปัจจัยเดียวโดดๆ

แต่ต้องอาศัยการพัฒนาวงจรการผลิตและบริโภคให้เกิดขึ้นตลอดทั้งสาย

สิ่งที่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่หลายแห่งคือ เครื่องผลิตไบโอดีเซลในชุมชน ใช้งานเพียงระยะเวลาหนึ่ง แล้วก็ถูกทิ้งร้าง เพราะขาดการพัฒนาวงจรให้ครบรอบ ดังที่ได้กล่าว ทั้งในเรื่องการหาวัตถุดิบให้ได้เพียงพอ สม่่าเสมอ การผลิตให้ได้ ในราคาที่จูงใจพอจะแข่งขันกับน้ำมันดีเซลได้ การหาตลาดรับซื้อที่มั่นคง และการต่อสู้กับค่านิยมที่มักเชื่อกันว่า น้ำมันไบโอดีเซลมีคุณภาพต่ำกว่าจะใช้งานทดแทนน้ำมันดีเซลได้จริง ที่สำคัญคือ อาจก่อความเสียหายแก่เครื่องยนต์ได้

สภาพปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นที่ **จังหวัดตรัง** ด้วยเช่นกัน แต่ต่างกันตรงที่ว่า ที่นี้ค่อยๆ แก้ปัญหาไปทีละเลาะๆ จนวงจรผลิตไบโอดีเซลค่อยๆ ก่อเกิดและสานตัวจนเต็มรอบ

ด้วยเหตุนี้ เครื่องผลิตไบโอดีเซลที่นี้จึงยังคงทำงานอย่างต่อเนื่อง...ปีแล้วปีเล่า จนถึงทุกวันนี้

เพราะเจตนารมณ์ของเรา คือ “ไม่เอาอนุสาวรีย์”

กลุ่มผลิตน้ำมันไบโอดีเซลนาโต๊ะกา ที่อำเภอย่านตาขาว จังหวัดตรัง กำเนิดขึ้นมาในช่วงก่อนปี ๒๕๕๐ ตั้งแต่พลังงานจังหวัดตรังเริ่มดำเนินโครงการแผนพลังงานชุมชน โดยเข้าไปกระตุ้นและสนับสนุนให้ชุมชนต่างๆ ในจังหวัดบริหารจัดการพลังงานด้วยการพึ่งพาตนเอง

คุณอำนาจ คงทอง พลังงานจังหวัดตรัง

อาจารย์เผด็จ รักศรีศรี

คุณอำนาจ คงทอง พลังงานจังหวัดตรัง ที่ปลุกปั้นงานนี้มาตั้งแต่แรกเริ่มเล่าว่า

“โครงการที่เกิดจากแผนพลังงานชุมชนต้องเป็นโครงการที่มาจากความคิดของคนในตำบล ผ่านคณะกรรมการชุดหนึ่งที่มีกระบวนการทำงาน ๑๐ ขั้นตอน เริ่มตั้งแต่การสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องพลังงาน ปัญหา วิธีใช้ กระบวนการในการหาพลังงาน มีการเก็บข้อมูล มีการสะท้อนข้อมูลปัญหาการใช้พลังงาน และนำปัญหาและศักยภาพในการใช้ของชุมชนในตำบลนั้นมารวมกันคิด ถ้าเป็นปัญหาที่แก้ไข ถ้าเป็นศักยภาพก็นำมาใช้งาน พุดง่าย ๆ คือเป็นการบริหารจัดการพลังงานด้วยการพึ่งพาตนเอง

“แผนงานโครงการทั้งหมดที่เกิดขึ้น หลายครั้งเริ่มต้นจากการตั้งคำถามว่า ทำอย่างไรจึงจะแก้ไขปัญหาได้ ก็มีการศึกษาดูงานจากหน่วยงานหรือชุมชนที่ประสบความสำเร็จแล้วในการทำงาน แผนทั้งหมดได้ถูกถ่ายทอดให้คนที่อยู่ในชุมชนตำบลทั้งตำบลก่อนที่จะนำเข้าสู่การปฏิบัติเพื่อเป็นการนำร่อง เพื่อให้รู้ว่าที่พวกเราทุกคนได้ช่วยกันคิดช่วยกันทำมานี้ มันสามารถนำเข้ามาปฏิบัติจริงได้หรือไม่ เมื่อเรานำเข้าสู่การกลั่นแล้ว ทำให้เราทราบว่าเป็นไปได้ไหมสิ่งที่เราคิด ถ้าเราร่วมมือกันทำมันดีก็ทำต่อขยายผล อันไหนเป็นไปไม่ได้ก็ช่วยกันแก้ แต่ถ้าไปไม่ได้เลยก็คงต้องหยุด”

จากกระบวนการดังกล่าวนำมาสู่แนวคิดในการผลิตน้ำมันไบโอดีเซลในเขตเทศบาลตำบลย่านตาขาว โดยมี **อาจารย์เผด็จ รักษศรี** ข้าราชการครูเกษียณอายุ ผู้ซึ่งได้รับการนับถือจากชาวบ้านในพื้นที่เป็นประธานกลุ่ม

อาจารย์เผด็จ เป็นผู้มีบุคลิกพิเศษ คือ เป็นบุคคลที่มีจิตสาธารณะสูง มีใจรักด้านงานช่าง การเรียนรู้อย่างไม่หยุดนิ่ง มุ่งมั่นไปสู่เป้าหมาย และที่สำคัญคือ มีอัธยาศัยที่ดี เป็นที่รักและนับถือของสมาชิกในชุมชน ดังนั้น เมื่ออาจารย์ก้าวเข้ามาเป็น “แกน” ของกลุ่ม จึงเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มมีพัฒนาการอย่างไม่หยุดนิ่ง อีกทั้งยังได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย

“ทำกันมาหลายปี ไม่ใช่ขี้วูบขี้วาว ถ้าจะเลิกก็เลิกไปแล้ว” อาจารย์เผด็จกล่าวแบบยิ้มๆ ก่อนจะเล่าถึงพัฒนาการของกลุ่มว่า

“จุดเริ่มต้นคือ น้ำมันขึ้นราคาไปมาก เราเห็นว่าไบโอดีเซลน่าจะทดแทนน้ำมันดีเซลได้ จึงปรึกษากับคุณอำนาจ...”

ในฐานะที่ทำงานในส่วนราชการ คุณอำนาจ ทราบว่าทางรัฐบาลขณะนั้นมีโครงการ “อยู่ดีมีสุข” กระจายไปสู่ทุกจังหวัด เพื่อให้ท้องถิ่นเสนอโครงการเพื่อขอทุนไปพัฒนา จึงเขียนโครงการผลิตไบโอดีเซลชุมชน จนได้รับงบประมาณ ๓ แสนบาทจากโครงการนี้

เงินก้อนนี้คือทุนสำหรับการจัดหาเครื่องผลิตไบโอดีเซล ซึ่งผ่านการเลือกเฟ้นอย่างพิถีพิถันอย่างยิ่ง เพราะอาจารย์เผด็จต้องการให้กระบวนการผลิตไบโอดีเซลของชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง จึงทำการบ้านอย่างหนักเพื่อให้ได้เครื่องที่ใช้งานง่าย ชุมชนสามารถดูแลรักษาเองได้ และมีกำลังการผลิตพอเหมาะกับกำลังของท้องถิ่นเอง

ที่สำคัญ อาจารย์เผด็จ ย้ำว่า ไม่ต้องการให้เครื่องผลิตไบโอดีเซลของบ้านนาโตะกาแปลงกายกลายเป็น “อนุสาวรีย์” แบบในที่อื่นๆ

พลังงานจังหวัดเองก็เห็นด้วยเต็มที่ และเข้ามาสนับสนุนแนวคิดที่ชัดเจนนี้ โดยชักชวนตัวแทนกลุ่มไบโอดีเซลไปดูงานการผลิตไบโอดีเซล และศึกษาเครื่องผลิตหลากหลายรูปแบบจนได้คำตอบที่ลงตัวที่กรมอุทการเรือ กรุงเทพฯ ภายในงบประมาณที่ตั้งไว้

“มาที่กรมอุทการเรือ พอเห็นรูปร่างเห็นลักษณะของเครื่องที่นี้ก็ถูกใจคือมันสวยแล้วมีระบบอัตโนมัติ ไม่ต้องใช้แรงยก และมีอุปกรณ์บังคับอุณหภูมิด้วย ถ้านำมาใช้ในวิสาหกิจชุมชนจะยอดมากเลย เลยเอาเครื่องนั้น” อาจารย์เผด็จเผยผลการตัดสินใจ

เมื่ออุปกรณ์พร้อมแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือ การหาแหล่งวัตถุดิบ

ในช่วงปี ๒๕๕๑ หลังจากที่ ผอ.วรวิทย์ กิตติวงษ์สุนทร และทีมงานจากศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ (อุบลราชธานี) พัฒนาชุดทดสอบสารโพลาร์ในน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพเป็นผลสำเร็จ และกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ ได้ระดมความร่วมมือจากศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ทั่วประเทศดำเนินโครงการ **“มหกรรมรณรงค์ทำดีเพื่อแม่ใช้ชุดทดสอบน้ำมันทอดซ้ำ เพื่อลดอันตรายต่อสุขภาพ”** โดยกิจกรรมหนึ่งคือการนำชุดทดสอบนี้ออกตรวจน้ำมันทอดซ้ำในแหล่งผลิตอาหาร และให้ความรู้แก่พ่อค้าแม่ค้าว่าควรเปลี่ยนน้ำมันเมื่อไร

หนึ่งในภาคีที่ร่วมในความเคลื่อนไหวครั้งนั้นก็คือ กองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมเทศบาลย่านตาขาว

“จากการที่พลังงานจังหวัดเข้ามาทำโครงการพลังงานชุมชน โดยวิเคราะห์ข้อมูลกันว่า มีอะไรบ้างที่เป็นขยะของชุมชน คำตอบหนึ่งก็คือ น้ำมันทอดซ้ำเป็นขยะตัวหนึ่ง จากนั้นเราก็มานึกกันว่าเราจะจัดการกับขยะตัวนี้ด้วยการนำมาเป็นวัตถุดิบในการทำไบโอดีเซล

ผอ.ศิริวรรณ ดีข้า (ยืน ซ้ายสุด) และ ทีมงานกลุ่มผลิตน้ำมันดี

“จากจุดนี้ สาธารณสุขเราเองมีหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่กับผู้ประกอบการ เพราะเราต้องให้ความรู้ผู้ประกอบการว่าการใช้น้ำมันทอดซ้ำหลายครั้งเป็นอันตรายต่อผู้บริโภค มันก็เลยมาเชื่อมต่อกัน ก่อนหน้านั้น ทางศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๑ ทำโครงการ “ทำดีเพื่อแม่” ของกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ โดยออกไปตรวจน้ำมัน เราจึงได้ทราบว่าในน้ำมันมีสารโพลาร์มากจากกลุ่มแม่ค้าที่เราทำงานด้วย” **ผอ.ศิริวรรณ ดีข้า** แห่งกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลตำบลย่านตาขาว เล่าถึงจุดเชื่อมโยงที่ทำให้เทศบาลเข้าร่วมในวงจรต้นแบบนี้

หลังจบโครงการดังกล่าว และเริ่มมีการพัฒนาแผนงานปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ ให้เกิดผลระดับประเทศ โดยชักชวน สสจ.ตรัง เข้าร่วมเป็นพื้นที่ปฏิบัติการในการพัฒนารูปแบบการขับเคลื่อนงานระดับจังหวัด จนนำมาสู่เหตุการณ์ที่ ญญ.อัจจิมามา สสจ.ตรัง ประสานมาที่ศูนย์อำนาจ ในฐานะพลังงานจังหวัด เพื่อเชิญเข้าร่วมเป็นภาคีในโครงการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำของจังหวัด ดังที่ได้เล่าไว้ในตอนที่ ๕

กล่าวได้ว่า นี่คือการสำคัญที่ทำให้เกิดพันธมิตรและช่องทางในการแสวงหาวัตถุดิบได้อย่างลงตัว โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของตำบล คือ ทางกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อมของเทศบาลตำบลย่านตาขาว ได้เข้ามาเป็นภาคีร่วมด้วย

ทางกองสาธารณสุขได้เริ่มปฏิบัติการใหม่โรงประกาศเดือนอันตรายจากน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพต่อสุขภาพ จากนั้น ได้ใช้ชุดทดสอบที่พัฒนาโดยศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๙ ออกตรวจน้ำมันในตลาดสดและร้านอาหาร เพื่อช่วยให้พ่อค้าแม่ค้ากำหนดอายุน้ำมันที่ควรเปลี่ยนได้ชัดเจน พร้อมกำชับให้ปฏิบัติตามนั้น โดยจะมีการสุ่มตรวจเป็นระยะๆ

“ปัญหาและอุปสรรคที่เราเข้าไปดูแลมีแน่นอน เพราะแม่ค้าเขาจะพูดถึงเรื่องกำไรขาดทุน ถ้าเขาเปลี่ยนน้ำมันบ่อยจะทำให้ต้นทุนเขาสูงขึ้น เขาก็บอกว่าน้ำมันที่ให้เขาทิ้งเขาจะเอาไปไหน เราก็ก้มมาคิดก่อนที่จะมีโครงการนี้นะ แต่พอเรามีโครงการนี้ขึ้น และนำไปผลิตน้ำมันไบโอดีเซล เราก็บอกว่าเรามีที่ขายแล้ว นอกจากนี้ น้ำมันที่ใช้ทอด เวลาที่คุณทอดอยู่สุดตมกลืนเข้าไป มันก็เป็นอันตรายด้วย ทางกองเราให้ความรู้เรื่องสุขาภิบาลอาหารมาตั้งแต่ต้นอยู่แล้ว เขาก็ให้ความเชื่อถือ พอเราให้ความรู้เรื่องนี้เขาก็เห็นด้วย เขาก็สังเกตได้ว่าเวลาเขาหายใจไอน้ำมันเข้าไปก็มีการระคายเคือง...” ผอ.ศิริวรรณ เล่าถึงภาคปฏิบัติการกับแม่ค้าที่ใช้ทั้งการปลอบและขู่อย่างแยบยล

ข้างฝ่ายกลุ่มผลิตน้ำมันไบโอดีเซล ซึ่งแกนนำส่วนใหญ่เป็นผู้มีจิตสาธารณะ และมีบทบาทเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข หรือ อสม. ในพื้นที่อยู่ด้วยก็ได้เริ่มสร้างระบบการเก็บรวบรวมน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ อันเป็นขั้นที่เข้ามารองรับปฏิบัติการของเทศบาลให้สมบูรณ์

กลยุทธ์สำคัญคือ การสร้างระบบสมาชิก ในลักษณะ “หุ้นส่วน” ให้ผู้ที่ขายน้ำมันเป็นประจำ ซึ่งก็หนีไม่พ้นพ่อค้าแม่ค้าอาหารทั้งหลายนั่นเอง

“ตอนทำครั้งแรกผมคิดว่าทำอะไรจึงจะมีน้ำมันใช้ตลอด ก็ดึงแม่ค้ามาเป็นหุ้นส่วน เพราะตอนนั้นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ บาท ใช้ซื้อเครื่องหมดแล้ว ไม่มีบเหลือพอที่จะซื้อน้ำมันดิบ”

“เราดึงแม่ค้าเข้ามาเป็นหุ้นส่วน แม่ค้าก็ให้คนละพัน สองพัน ห้าร้อย หลายนๆ คนสำนักงานเทศบาล คุณอำนาจ แกควักก่อนเพื่อน สองพัน พอประชุมเสร็จก็วางเงินเลย” อาจารย์เผด็จ เล่าถึงไม้เด็ดที่ทำให้เกิดแหล่งวัตถุดิบที่เหนียวแน่นและเสริมรายละเอียดว่า

“ผมบอกว่าผมมีเครื่องผลิตน้ำมันมาเครื่องหนึ่งแล้วแต่ไม่ใช่เครื่องของผม แต่เป็นเครื่องของพวกคุณ...คุณคือหุ้นส่วนการทำไบโอดีเซล คุณก็คือเจ้าของบริษัทน้ำมัน แม่ค้าก็เห็นด้วย คนอื่นๆ ก็เห็นด้วย เลยมารวมหุ้น แล้วเอาเงินไปซื้อสารเคมี คือ โปแตสเซียม เอทานอล และ อุปกรณ์เสริม เราระดมทุนจากหุ้นส่วนได้สามหมื่นกว่าเกือบสี่หมื่นบาท”

ต้องกล่าวไว้ด้วยว่า ความร่วมมือจากกลุ่มแม่ค้าที่มาร่วมลงทุนกับกองทุนรับซื้อน้ำมันทอดซ้ำ ประมาณ ๔๐ รายนี้ไม่ได้เกิดแบบฉับพลัน แต่ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่ อาจารย์เผด็จ และพลังงานจังหวัดตรัง เข้ามาทำโครงการพัฒนาในพื้นที่ตลาดสด ที่มีชื่อว่า “ตลาดออมสิน” ต่อเนื่องมานานแล้ว นอกจากนี้แม่ค้าในตลาดบางคนก็ยังเป็น อสม. อยู่ด้วย จึงมีพื้นฐานที่ “จูน” กันได้ไม่ยากนัก

ทุนจากหุ้นส่วนก้อนนี้ถือเป็นทุนประเดิมสำหรับการจัดหาวัตถุดิบมาป้อนเข้าสู่การผลิตไบโอดีเซล โดยมีหลักประกันความต่อเนื่องค่อนข้างชัดเจน

เมื่อทุนพร้อม เครื่องพร้อม ทางกลุ่มได้สร้างระบบการจัดซื้อและรวบรวมน้ำมันให้ชัดเจน

รถซาเล้งรวบรวมน้ำมัน

“เราก็ตั้งจุด แบ่งเป็นฝ่ายผลิต ฝ่ายซื้อน้ำมัน ฝ่ายขาย และฝ่ายการเงิน รวมเป็น ๔ จุด แล้วก็ทำงานร่วมกันมาจนถึงทุกวันนี้”

ระบบการรับซื้อของกลุ่มฯ ในปัจจุบันคือ ฝ่ายซื้อน้ำมันจะออกรถซาเล้งไปตามบ้านสมาชิกที่มีจำนวนเกือบ ๗๐ ราย โดยรายที่พร้อมจะโทร. หรือบอกผ่านไว้ให้ไปรับน้ำมัน เฉลี่ยเดือนละ ๒ ครั้ง มีการชั่งตวงน้ำมันกันแบบโปร่งใสแล้วจดปริมาณและจำนวนเงินไปให้รับกับฝ่ายการเงิน ในราคาลิตรละ ๙ บาท ระหว่างทางรับซื้อ บางบ้านก็นำน้ำมันที่เก็บรวมใส่ขวดมาให้ฟรีๆ ก็มี

ทั้งนี้ สมาชิกกลุ่มที่ออกปฏิบัติการ ทั้ง ๔ ฝ่าย จะได้รับค่าตอบแทนพอเป็นสินน้ำใจ โดยคิดตามปริมาณน้ำมันที่ได้

ซาเล้งที่บรรทุกน้ำมันที่รวบรวมได้คันนี้จะมุ่งหน้าไปที่บริเวณโรงฆ่าสัตว์ของเทศบาลย่านตาขาว โดยมีมุมหนึ่งมีโรงเรือนขนาดเล็กเป็นที่ผลิตน้ำมันไบโอดีเซล

ที่นั่นเครื่องผลิตไบโอดีเซลขนาด ๒๐๐ ลิตร ตั้งประจำการรอทำอยู่ ทว่าการผลิตแต่ละครั้งในปัจจุบันอยู่ที่คราวละ ๑๐๐ ลิตร ตามปริมาณวัตถุดิบที่มีในชุมชน และที่นี่เป็นจุดตั้งต้นในการผลิตน้ำมันไบโอดีเซลไปแล้วไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ ลิตร

จากน้ำมันทอดซ้ำสีดำหนืด ดูสกปรกปราศจากคุณค่า แปรสภาพจากขยะสู่น้ำมันไบโอดีเซลสีทองใสแจ๋ว รอทำอยู่ในแกลอนขนาดใหญ่...

ตอนนี้ประเด็นที่ต้องขบคิดได้เคลื่อนตัวไปสู่จุดที่ว่า จะนำผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นมานี้ไปบริหารจัดการต่ออย่างไร จึงจะได้ทุนหมุนเวียนกลับมาเพื่อซื้อวัตถุดิบและสารเคมีรุ่นต่อไป รวมทั้งให้ผลกำไรคืนกลับหุ้นส่วนที่เข้ามาร่วมด้วยศรัทธา

ประเด็นสำคัญในจุดนี้มี ๒ เรื่อง นั่นคือ

จะนำน้ำมันไบโอดีเซลไปขายใคร และ จะกำหนดราคาซื้อขายกันอย่างไรจึงเหมาะสม

ตอบโจทย์ให้ลุล่วง บทพิสูจน์ “คนจริง”

โจทย์ ๒ ข้อดังกล่าว ซึ่งเป็นโจทย์ทำนองเดียวกับที่เทศบาลวารินชำราบเคยเจอมาแล้ว ได้นำไปสู่เรื่องราวให้ต้องคิด แก้ไข และปรับตัวตลอดเวลา

และสิ่งนี้คือบทพิสูจน์ความ “เอาจริง” ของกลุ่ม ที่จะยืนหยัดไปได้ยาวนานแค่ไหน...

ในเรื่องของการหาตลาดที่จะรับซื้อน้ำมันเป็นขาประจำ พลังงานจังหวัด ซึ่งมีหูตากว้างไกล และเข้าไปทำงานกับชุมชนทั่วทั้งจังหวัดจนทราบความต้องการของพื้นที่ต่างๆ ชัดเจนพอสมควรแล้ว ช่วยในการเชื่อมประสานให้กลุ่มผลิตน้ำมันไบโอดีเซลของนาโตะกาได้รู้จักกับชุมชนชาวประมงในเขตอำเภอกันตัง และ ห้วยยอด จนผูกสัมพันธ์กันสำเร็จ

ช่วยกันตวงและชั่งน้ำหนักน้ำมันที่ขายให้กลุ่ม

เขียนใบแจ้งจำนวนเงินให้สมาชิกเบิกกับกลุ่มในวันนัดหมาย

ใบแจ้งจำนวนเงินค่าน้ำมัน

การหาตลาดน้ำมันไบโอดีเซลนี้มีความซับซ้อนอยู่บ้าง เนื่องจากคุณภาพของน้ำมันไบโอดีเซลมีข้อจำกัดบางประการ โดยอาจส่งผลให้ไส้กรองของเครื่องยนต์อุดตันเร็วกว่าน้ำมันเบนซินที่ผลิตจากภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่และความแรงอาจไม่เทียบเท่า จึงต้องมองหาเครื่องยนต์ที่เหมาะสมกัน จนในที่สุดพบว่า ใช้ได้ดีกับเครื่องยนต์เรือประมงชายฝั่ง

เมื่อได้คำตอบนี้ชัดเจนแล้ว การหาตลาดจึงมีขอบเขตที่แคบลง และนำมาสู่แหล่งผู้บริโภคที่รับซื้อน้ำมันไบโอดีเซลจากชุมชนนาโตะกาเป็นขาประจำในที่สุด

อย่างไรก็ตาม การมี “ขาประจำ” ได้นำคำถามใหม่ย้อนกลับมาที่ฝ่ายผลิตอีกคำถามหนึ่งว่า ทำอย่างไรจึงสามารถผลิตได้เพียงพอต่อความต้องการอย่างสม่ำเสมอ

“จุดอ่อนที่พยายามให้ต่อเนื่องคือ กลุ่มเราต้องสามารถรักษาการผลิตให้กันตังได้ให้ได้ ๒๐๐ ลิตรต่ออาทิตย์ แบบต่อเนื่อง” คุณอำนาจชี้จุดสำคัญในขั้นตอนนี้ อันเป็นเรื่องย้อนกลับไปเกี่ยวพันถึงการแสวงหาแหล่งน้ำมันที่จะป้อนเข้าเครื่องไบโอดีเซลให้ได้ตามเป้าหมายดังกล่าวด้วย

อีกเรื่องหนึ่งที่สำคัญคือ เรื่องของการกำหนดราคา ที่ต้องควบคุมราคาปลายทาง หรือราคาจำหน่ายน้ำมันไบโอดีเซลของกลุ่มให้รักษาส่วนต่างจากน้ำมันดีเซลสูงพอที่จะจูงใจให้คนซื้อ

“ราคาที่เหมาะสมคือ ต้องต่ำกว่าน้ำมันดีเซลอย่างน้อย ๓ บาท แต่ขณะเดียวกันเราขายต่ำกว่า ๑๘ บาทไม่ได้ เพราะต้นทุนเราอยู่ที่ตรงนั้น ฉะนั้นช่วงไหนที่น้ำมันดีเซลราคาตก เราก็ต้องลดการผลิตลงหรืออาจถึงขั้นต้องหยุดไปเลย เพราะขายได้ไม่คุ้ม แต่ช่วงไหนน้ำมันแพง เราก็ได้กำไรมาก และขายดีด้วย เพราะคนจะหันมาหาไบโอดีเซลแทน

“ขณะเดียวกัน ก็ต้องดูราคาฝ่ายน้ำมันปรุงอาหารด้วย ช่วงไหนที่น้ำมันกลุ่มนี้ขึ้นราคา แม้เราจะใช้น้อยลง และขึ้นราคาขายกับเรา ทำให้ต้นทุนของเราเพิ่มสูงขึ้นจนอาจไม่คุ้มกับราคาขายด้วย” อ.เผด็จ เผยถึงสูตรในการกำหนดราคา

ในช่วงปี ๒๕๕๔ ทางกลุ่มตั้งราคาไว้ที่ลิตรละ ๒๕ บาท และประกอบราคานี้เป็นค่ากลางๆ ท่ามกลางตัวแปรจากทั้งฟากของวัตถุดิบและราคาสินค้าคู่แข่ง

นอกจากนี้ ประธานกลุ่มไบโอดีเซลนาโตะกา ยังชี้ถึงปัจจัยคุกคามที่น่าสนใจอีกส่วนหนึ่ง นั่นคือ การมีผู้ออกตระเวน “ตัดหน้า” ขอซื้อน้ำมันจากสมาชิกในพื้นที่และแหล่งวัตถุดิบของกลุ่มไปในราคาที่สูงกว่า บางครั้งถึงลิตรละ ๑๕ บาท

ที่ไปของน้ำมันที่ถูกตัดตอนซื้อนี้ ไม่รู้แน่ชัดว่าไปไหน ที่น่าสะพรึงกลัวที่สุดก็คือ การนำไปใช้คดโกงเส้นก๋วยเตี๋ยว ผสมอาหารสัตว์ หรือเข้าเครื่องฟอกสีให้ใส

ทั้งหมดนี้คือการนำ “ป๊อปปี้” น้ำมันทอดซ้ำ” ที่เข้มข้นไปด้วยพิษภัยย้อนกลับมาคุกคามชีวิตและสุขภาพของผู้คนอีกคำรบนั่นเอง

บทพทอนกลเม็ดหลังความสำเร็จ

ทุกวันนี้กลุ่มผลิตน้ำมันไบโอดีเซลจากน้ำมันทอดซ้ำ ชุมชนนาโตะกา ถือเป็นหนึ่งในต้นแบบของประเทศเลยทีเดียว เพราะทำได้จริงและต่อเนื่อง

เมื่อย้อนบทพทอนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากผลงานสำคัญชิ้นนี้ คุณอำนาจ ในฐานะแกนนำคนหนึ่งร่วมหัวจมท้ายมาแต่แรกเริ่มประมวลความคิดว่า กลเม็ดสำคัญเรื่องหนึ่งก็คือ การทำงานโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ดังที่เราจะเห็นว่า ตั้งแต่การเลือกเครื่องผลิตไบโอดีเซล การพัฒนาระบบทุนส่วนเพื่อระดมทุนตั้งต้น หรือการสร้างระบบจัดซื้อและผลิตน้ำมัน ล้วนแต่ให้ชุมชนเป็นคนคิดและขับเคลื่อน โดยพลังงานจังหวัดรักษาบทบาทผู้สนับสนุนข้อมูล ความรู้ และเอื้ออำนวยโอกาสในสิ่งต่างๆ ที่จำเป็น เพื่อให้กลุ่มเติบโตและเดินหน้าไปได้อย่างตลอดรอดฝั่ง

“ผมให้ความสำคัญต่อกระบวนการมีส่วนร่วม เพราะถ้าผมเป็นคนเสนอ รับรองว่าเขาไม่ทำ จึงใช้วิธีถามเขาไปเรื่อยๆ แล้วก็ทำไปเรื่อยๆ คุยไป สร้างจิตสำนึก

บ้าง หรือบ้าง สุดท้ายก็สรุปให้ฟังว่าประเด็นที่ได้เป็นแบบนี้ จากนั้นก็ถามความเห็นร่วมว่า ถ้าทำแบบนี้แล้วทุกคนคิดเห็นเป็นอย่างไร เมื่อเห็นพ้องต้องกันทุกฝ่ายก็ทำ ตามที่ตกลงกันได้”

ในปี ๒๕๕๔ ทางเทศบาลย่านตาขาว ได้ประสานงานให้กลุ่มผลิตน้ำมันไบโอดีเซลจากน้ำมันทอดซ้ำ ชุมชนนาโต๊ะกา ขอรับทุนสนับสนุนจากสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) จำนวน ๖๐,๐๐๐ บาท โดยครึ่งหนึ่งนำมาใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนในการซื้อน้ำมัน หลังจากที่มีการดำเนินงานช่วงก่อนหน้านี้ ได้คืนทุนแก่หุ้นส่วนได้ครบถ้วนแล้ว อีกครึ่งหนึ่งใช้ในการจัดกระบวนการให้ความรู้และสร้างความตื่นตัวต่อพิษภัยของน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพต่อสุขภาพแก่เยาวชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อหล่อเลี้ยงปฏิบัติการนี้ให้คงอยู่และเติบโตสืบเนื่อง

“การมีเงินหมุนเวียนเป็นเรื่องสำคัญ จึงเสนอแนะทางกลุ่มไปว่า ให้ขอจากเงินหลักประกันสุขภาพ โดยทำโครงการไปในงบประมาณหกหมื่นบาท เพื่อจัดทำเป็นกองทุนน้ำมัน และการจัดอบรมผู้ประกอบการและอบรมนักเรียน ตอนนี้ก็สำเร็จไปแล้ว” ผอ.ศิริวรรณ กล่าวอย่างภาคภูมิใจ

การที่ฝ่ายต่างๆ เข้ามาช่วยกันสนับสนุนให้วงจรการนำน้ำมันทอดซ้ำไปแปรรูปให้เกิดประโยชน์ และพ้นไปจากห่วงโซ่อาหาร อย่างเช่นการผลิตไบโอดีเซล ให้สามารถเดินต่อไปได้อย่างต่อเนื่องและขยายผลกว้างไกลออกไปเรื่อยๆ เป็นเพราะเห็นประจักษ์ชัดว่า นี่คือนิสัยที่สำคัญยิ่ง

เพราะนี่คือจุดชี้ขาดความสำเร็จของการ “ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ” ว่าเกิดผลอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด หมาดโอกาสที่จะย้อนกลับมาก่อพิษสงได้อีกต่อไป

ขยายปฏิบัติการสู่
“สถานศึกษา”

หัวใจสำคัญของการจัดการน้ำมันทอดซ้ำ เพื่อนำไปผลิตเป็นไบโอดีเซลในโรงเรียนนั้น อยู่ที่ความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลากรในโรงเรียน การสร้างความรู้ความตระหนักให้กับพวกเขาย่อมทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนจากภายในจิตใจสู่ภายนอก และจะส่งผลถึงการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

ขณะที่แผนงานหรือโครงการส่วนใหญ่ยึดเอา “แผนที่” ที่มีอยู่ในมือเป็นเครื่องมือหลักในการเดินหน้านงาน แต่สำหรับแผนงานปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำซึ่งให้ความสำคัญต่อการวางแผนให้ครบเครื่องตั้งแต่แรก ทว่า ขณะเดียวกันก็ยังมองหาโอกาสใหม่ๆ ระหว่างทางไปด้วย

หลังจากเดินหน้านงานไปพักใหญ่ แขนงค่อยๆ มองเห็นช่องว่างอีกส่วนหนึ่ง ที่เห็นว่าสำคัญและน่าสนใจอย่างยิ่ง

“เราคิดว่าปัญหาเรื่องนี้คนที่น่าห่วงที่สุดก็คือ เด็ก เพราะเด็กกินอาหารที่โรงเรียนอย่างน้อย ๑ มื้อ” ผศ.ดร.ภญ.วรรณ ศรีวิริยานุภาพ รองผู้จัดการ คคส. เล่าถึงประกายความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงาน

อาศัยที่มีพี่สาวเป็นครู อาจารย์วรรณจึงมีแหล่งข้อมูลในการศึกษาความเป็นไปได้นี้ในเรื่องนี้อย่างละเอียดและพบว่าการทำงานกับโรงเรียนมีอุปสรรคสำคัญ คือ โรงเรียนส่วนใหญ่มักทำสัญญากับผู้ประกอบการกลางวันให้นำมาส่งแบบผูกกันระยะยาว จึงยากต่อการเข้าไปแทรกแซงในขั้นตอนการผลิต

อย่างไรก็ตาม ข้อมูลที่ได้กลับทำให้เห็น “ประตูบานใหม่” ที่ดูจะกว้างและใหญ่ยิ่งกว่าบานแรกเสียอีก นั่นคือ การรุกเข้าหาโรงเรียนประจำ ซึ่งเด็กๆ ต้องผูกท้องไว้กับอาหารโรงเรียนทุกมื้อ

ประจวบเหมาะว่า พี่สาวของอาจารย์วรรณาท่านนี้เคยเป็นครูในโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย ลพบุรี ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำที่มีเครือข่าย ๑๒ แห่งทั่วประเทศ “ลูกตาม” จึงเกิดไล่หลังความคิดมาติดๆ โดย คคส. เริ่มประสานงานกับผู้บริหารโรงเรียนจุฬาภรณฯ รวมทั้งโรงเรียนประจำที่มีเครือข่ายเกี่ยวโยงกันอีกจำนวนหนึ่ง เพื่อเชิญชวนมาร่วมเป็นภาคีเครือข่ายในการพัฒนารูปแบบกระบวนการแก้ปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพในโรงเรียน

นายนิดีที่ผู้บริหารโรงเรียนจำนวนมากให้การตอบรับ และก้าวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในกลุ่มโรงเรียนแถวหน้าที่บุกเบิกวิธีการป้องกันอันตรายจากน้ำมันทอดซ้ำในโรงเรียน

“ตอนแรกไม่ได้นึกถึงโรงเรียนประจำ นึกถึงแต่โรงเรียน ๓๓,๐๐๐ แห่ง ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ที่เป็นเครือข่ายการทำงานแก้ปัญหาสารตะกั่วในเครื่องทำน้ำเย็นกับเรามาก่อน แต่พอไปเจาะรายละเอียด พบว่าโรงเรียนส่วนใหญ่จ้างช่างนอกทำอาหารส่งก็ชะงักไป ต่อมาเริ่มรู้ว่ามิโรงเรียนที่จัดอาหารทั้ง ๓ มื้อ ให้เด็ก เลยเห็นช่องทางว่า ทำไมเราไม่เริ่มต้นที่นี่ก่อน”

ที่นึกไม่ถึงยิ่งไปกว่านั้นก็คือ โรงเรียนประจำที่ตอบรับเข้ามาร่วมกับแผนงานฯ ส่วนหนึ่งมีเครื่องผลิตไบโอดีเซลอยู่ที่โรงเรียนด้วย!

“พอเช็คไปลึกๆ เราจึงรู้ว่าทางโรงเรียนเขามีเครื่องผลิตไบโอดีเซลเป็นของตนเอง เลยตกลงใจว่าต้องยึดภาคนี้เป็นภาคีหลัก”

นี่เองเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดต้นแบบ “โรงเรียนปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำแบบครบวงจร” ของประเทศไทยขึ้นในที่ต่าง ๆ ดังเช่นตัวอย่างต่อไปนี้

จากพิษกันกระทะ สู่พลังขับเคลื่อนรณรงค์

ทันทีที่ก้าวเท้าเข้าไปในโรงครัว กลิ่นควันน้ำมันและไอความร้อนจากกระทะใบใหญ่ ๒ ใบที่กำลังเดือดพล่านท่วมปลาหมึกหลายสิบตัวก็โชนมาสัมผัสกับผิวหนังอยู่เป็นระยะ แม่ครัวต่างกำลังชะมดกเข้มนเตรียมอาหารมื้อกลางวันสำหรับครูและเด็กนักเรียนกว่า ๔๐๐ คน ของโรงเรียน

โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย บุรีรัมย์ เป็นสถานศึกษา ๑ ใน ๑๒ แห่งของโรงเรียนวิทยาศาสตร์ภูมิภาค ตั้งอยู่ที่ตำบลสตึก อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต ๓๒ มีภารกิจจัดการศึกษาสำหรับผู้ที่มีความสามารถพิเศษด้านคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๖ ในลักษณะโรงเรียนประจำ ด้วยเหตุนี้ โรงครัวจึงต้องประกอบอาหารให้นักเรียนรับประทานทั้ง ๓ มื้อ และหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องมีการอาหารทอดเป็นประจำเกือบทุกวัน

ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจเมื่อได้รับฟังคำบอกเล่าจาก **อาจารย์สุพจน์ อรุณโน** ครูชำนาญการประจำกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ที่กล่าวว่าน้ำมันทอดซ้ำกับโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัยนั้นเป็นของคู่กัน ในเดือนหนึ่งมีปริมาณมากถึง ๓๐๐ ลิตร เลยทีเดียว

แต่หากย้อนกลับไปเมื่อราวๆ ๖ ปีก่อน น้ำมันพืชที่ผ่านการใช้งานแล้วจะมีปริมาณมากกว่านี้เกือบเท่าตัวเนื่องจากแม่ครัวใช้ประกอบอาหารเพียงครั้งเดียวเท่านั้น และเมื่อเลิกใช้งานก็จะเทใส่ปื๊ววางทิ้งไว้รอจำหน่ายต่อให้กับพ่อค้าที่มารับซื้อถึงโรงเรียน โดยไม่มีใครทราบหรือติดตามการเดินทางของน้ำมันเหล่านั้นเลยว่าคุณนำไปส่งต่อ ณ ที่แห่งใด

“น้ำมันทอดซ้ำเป็นเรื่องที่ควบคู่กับโรงเรียนของเรา เพราะที่นี่เป็นโรงเรียนประจำ อย่างไรก็ตามจะต้องมีเมนูอาหารเกี่ยวกับการทอดอยู่แล้ว หากเรายังปล่อยปละละเลยโดยไม่มีการจัดการน้ำมันทอดซ้ำก็อาจจะไปกระทบต่อชุมชน

อาจารย์สุพจน์ อรุณโน
โรงเรียนจุฬาราชวิทยาลัย

ข้างนอก เช่น เขาอาจจะเอาน้ำมันออกเราไปขายต่อให้คนอื่นและนำไปทอดอีก ซึ่งดูแล้วมันผิดจรรยาบรรณของผู้ประกอบการ”

นั่นคือสาเหตุที่ทำให้ อ.สุพจน์ เริ่มให้ความสนใจกับการจัดการน้ำมันทอดซ้ำภายในโรงเรียน ประกอบกับการได้ศึกษาหาความรู้เรื่องการผลิตไบโอดีเซลจากน้ำมันพืช ยิ่งทำให้เขาเกิดแรงบันดาลใจในการคิดค้นหาแนวทางเปลี่ยนน้ำมันเก่าให้กลับมามีคุณค่าอีกครั้ง เพื่อหวังช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนในชุมชน

ราวต้นปี ๒๕๔๙ อ.สุพจน์จึงเชิญวิทยากรจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี จังหวัดนครราชสีมา มาจัดกิจกรรมอบรมเรื่องการผลิตไบโอดีเซล ให้กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ ที่เขารับผิดชอบสอนในวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยี

เมื่อมีความรู้มากขึ้นเขาก็เริ่ม ทดลอง ประดิษฐ์คิดค้นเครื่องผลิตไบโอดีเซล จากน้ำมันทอดซ้ำร่วมกับนักเรียนโดยส่งเสริมให้จัดทำเป็นโครงการ เริ่มจากการใช้วัสดุอุปกรณ์แบบง่ายๆ อาศัยแรงคนในการทำ จนในที่สุดก็สามารถออกแบบและประดิษฐ์ชุดอุปกรณ์ต้นแบบสำหรับการผลิตไบโอดีเซลขนาด ๕-๒๐ ลิตรได้อย่างมีคุณภาพ

และนับจากนั้นเป็นต้นมา น้ำมันพืชที่ใช้ประกอบอาหารจนหมดคุณค่าจากโรงครัวของสถานศึกษาแห่งนี้ ก็ไม่ถูกส่งให้เดินทางไกลโดยไม่รู้จุดหมายปลายทางกับพ่อค้าคนกลางอีกต่อไป

ละมุน อาจเดช หัวหน้าแม่ครัว วัย ๔๓ ปี และพนักงานประจำโรงครัวอีก ๔ คน ต่างไม่เคยมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้มาก่อน ประกอบกับนโยบายของโรงเรียนไม่ให้ใช้น้ำมันซ้ำจึงต้องมีการเปลี่ยนน้ำมันพืชทุกครั้งเมื่อประกอบอาหารทอด ทำให้สิ้นเปลืองงบประมาณเป็นอย่างมาก ครั้นจะนำกลับมาใช้ซ้ำอีกครั้งก็ไม่มั่นใจด้วยเกรงจะเกิดผลกระทบต่อสุขภาพของนักเรียน บรรดาแม่ครัวจึงจำเป็นต้องทิ้งน้ำมันเหล่านั้นไปด้วยความรู้สึกเสียดาย

“แต่ก่อนพวกพี่ก็ไม่รู้ เลยไม่ได้สนใจ คือให้ทิ้งก็ทิ้งเลย บางทีก็เสียดาย น้ำมันยังดี ๆ อยู่เนาะ เราก็คิดอยู่ แต่ได้ยินได้ฟังจากวิทยุบ้าง ทีวีบ้าง เห็นว่ามันอันตราย ใช้ครั้งเดียวก็เลยเอาทิ้ง”

เมื่อ อ.สุพจน์ ได้นำความรู้เกี่ยวกับการใช้น้ำมันประกอบอาหารอย่างปลอดภัย มาถ่ายทอดให้กับทีมแม่ครัว รวมถึงนำชุดทดสอบค่าโพลาร์ในน้ำมันทอดซ้ำมาทดสอบกับน้ำมันที่ใช้แล้วจากโรงครัว โดยมีการเปรียบเทียบค่าสารโพลาร์ในน้ำมันปาล์มที่ทอดเนื้อสัตว์ต่างชนิดกัน ทำให้พวกเธอเกิดความรู้ความเข้าใจมากขึ้น และกล้านำน้ำมันกลับมาใช้ซ้ำในบางครั้ง เป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายในการซื้อน้ำมันพืชลงได้อย่างมาก

“อาจารย์เอาวิธีโอมาฉายให้ดู และให้ฝึกปฏิบัติจริง คือเอาชุดทดสอบหาสารโพลาร์มาทดสอบให้ดูว่าเป็นอย่างนี้ ๆ นะ พอมีความรู้ขึ้นเราก็มั่นใจในการใช้มากขึ้น ถ้าเราใส่สารลงไปแล้วขึ้นสีชมพูเข้ม แสดงว่าน้ำมันยังใช้ได้อยู่ ถ้าเป็นสีชมพูอ่อนแสดงว่าเริ่มเสื่อมคุณภาพแล้ว เราก็รู้แล้วว่าน้ำมันขนาดนี้ควรใช้ได้กี่ครั้ง” ละมุนอธิบาย

รถกระบะใช้ไบโอดีเซลจากน้ำมันทอดซ้ำๆ

เครื่องผลิตไบโอดีเซลของ
ร.ร.จุฬารามฯ บุรีรัมย์

การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทดสอบคุณภาพน้ำมันทอดซ้ำนี้ อ.สุพจน์ ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ (อุบลราชธานี) นั่นเอง

เมื่อเก็บน้ำมันเก่าใส่จนเต็มปั๊มแล้ว บรรดาแม่ครัวก็จะช่วยกันขนย้ายมาเก็บไว้ที่ห้องปฏิบัติการวิชาการงานอาชีพและเทคโนโลยีซึ่งอยู่ห่างจากโรงครัวไม่กี่เมตร เพื่อรอที่จะแปรสภาพให้เป็นไบโอดีเซลต่อไป

อุปกรณ์ที่ อ.สุพจน์สร้างสรรค์ขึ้นมานั้นมีสองชิ้นหลักๆ ได้แก่ ชุดกรองน้ำมันไบโอดีเซล และเครื่องกวนสาร โดยเน้นการใช้วัสดุที่หาซื้อได้ง่ายตามท้องตลาด ราคาไม่แพง หรืออาจเป็นของเหลือใช้ เช่น ปั๊มน้ำมันก็สามารถเอามาใช้เป็นถังสำหรับกวนสารได้ ส่วนอุปกรณ์อื่นๆ ก็จัดหามาได้ไม่ยาก เช่น เต้าแก๊ส เครื่องชั่ง ผ้าขาวบาง ฯลฯ

กระบวนการผลิตไบโอดีเซลของที่นี่อาศัยหลักการผลิตแบบเอสเทอร์ที่ได้รับการยอมรับทั่วไปว่า ให้เชื้อเพลิงที่มีคุณสมบัติเหมือนกับน้ำมันดีเซลมากที่สุด สามารถนำไปเติมในเครื่องยนต์ดีเซลได้ทุกชนิดโดยไม่ต้องผ่าน ๔ ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การเตรียมน้ำมันก่อนทำปฏิกิริยา การเตรียมนสารละลาย การทำ

ปฏิกิริยา การแยกกลีเซอริน การล้างไบโอดีเซล การแยกน้ำ การไล่ความชื้น และการกรองน้ำมันก่อนนำไปใช้ประโยชน์ ทุกขั้นตอนต้องทำด้วยความระมัดระวังเพราะจะมีผลต่อคุณภาพของน้ำมัน ซึ่ง อ.สุพจน์มั่นใจว่าด้วยชุดอุปกรณ์ที่ประดิษฐ์ขึ้นมาและวิธีการผลิตอย่างพิถีพิถัน ทำให้น้ำมันไบโอดีเซลของจุฬารามราชวิทยาลัย บุรีรัมย์ มีคุณภาพดีสามารถนำไปกับเครื่องยนต์ดีเซลได้จริง

สิ่งที่ยืนยันถึงประสิทธิภาพได้อย่างดีนั้นเห็นจะเป็นเจ้ารถกระบะคันเก่าของโรงเรียน ที่ปัจจุบันยังคงแล่นฉิวด้วยพลังงานสะอาดจากไบโอดีเซลที่แปรรูปมาจากน้ำมันใช้แล้วในกันกระแทกของโรงครัว

“ไบโอดีเซลที่ได้เอามาใช้กับรถโรงเรียนและรถผมด้วย มีบางคนเขาก็มาขอซื้อ ช่วงน้ำมันวิกฤตราคาแพงๆ ลิตรละ ๔๐ กว่าบาท เขาก็เติมกันอยู่นะ รถสปอร์ตไรเดอร์ก็มาขอเติม”

อ.สุพจน์กล่าวถึงการนำไบโอดีเซลที่ผลิตจากน้ำมันทอดซ้ำไปใช้ประโยชน์ด้วยความภาคภูมิใจ

ถึงกระนั้นก็ตาม เขายอมรับว่าปัจจุบันการใช้ประโยชน์จากไบโอดีเซลที่ผลิตเองนี้ยังจำกัดอยู่ในวงแคบๆ ไม่มีการขยายผลในเชิงพาณิชย์ แต่ก็ถือว่าบรรลุตามความคาดหวัง คือได้ช่วยตัดวงจรการนำน้ำมันทอดซ้ำไปใช้ต่อ รวมถึงเป็นการใช้พลังงานทดแทนเพื่อรักษาสิ่งแวดล้อม ซึ่งเขามองว่าสิ่งที่ทำอยู่นี้อาจช่วยสังคมได้เพียงเล็กน้อยแต่ก็ดีกว่าไม่ได้ทำอะไรเลย

“หากเราเอาน้ำมันเสื่อมสภาพมาใช้ซ้ำ มันก็มีผลกระทบต่อคนทำด้วย คนสูดกลิ่นควันน้ำมันไปบ่อยๆ ก็จะมีผลต่อระบบหายใจ ถ้านานๆ ไปมันก็จะป่วยเจ็บโดยเราไม่รู้ตัว เมื่อมีภัยกับตัวเองแล้วเรายังเอาของที่เหลือสภาพไปทำให้อื่น คนอื่นก็จะเดือดร้อนอีก ไม่อยากให้เป็นอย่างนั้น อาจจะเอามา

แปรรูปเป็นอย่างอื่นอีกที่อาจมีประโยชน์ เช่น ไบโอดีเซล ทำอะไรก็ได้ที่ย่าให้มีผลกระทบต่อคนอื่น สิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะเรื่องสุขภาพและสิ่งแวดล้อม”

ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจของ อ.สุพจน์ ประกอบกับความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทำให้โรงเรียนจุฬารัตนวิทยาลัย บุรีรัมย์ ได้รับรางวัลในฐานะกรณีตัวอย่างดีเด่น (best practice) เรื่อง ไบโอดีเซล ระดับดีเยี่ยม โดยสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ๔ ในปี ๒๕๕๒ และยังได้รับรางวัลอีกมากมาย จากผลงานการประดิษฐ์ ชุดอุปกรณ์การผลิตไบโอดีเซล เช่น รางวัลนักประดิษฐ์นานาชาติ จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ เป็นต้น

สำหรับเครือข่ายผู้สนใจปฏิบัติการปฏิทินน้ำมันทอดซ้ำในโรงเรียน ที่นี่ถือเป็นแหล่งเรียนรู้แถวหน้ายืนยาวมาจนถึงวันนี้

อ.สุพจน์มองว่า หัวใจสำคัญของการจัดการน้ำมันทอดซ้ำเพื่อนำไปผลิตเป็นไบโอดีเซลในโรงเรียนนั้น อยู่ที่ความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคลากรในโรงเรียน การสร้างความรู้ความตระหนักให้กับพวกเขา ย่อมทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนจากภายในจิตใจสู่ภายนอก และจะส่งผลถึงการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพในที่สุด

ส่วนอุปกรณ์การผลิตไบโอดีเซล อ.สุพจน์ยืนยันว่าเป็นเรื่องที่ทุกคนเรียนรู้ได้ไม่ยาก ไม่ต้องใช้เงินลงทุนมากมาย

โรงเรียนที่สนใจสามารถนำต้นแบบเครื่องกรองน้ำมันและเครื่องกลั่นสารของ จุฬารัตนวิทยาลัย บุรีรัมย์ ไปปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละโรงเรียนได้อย่างสบาย

เพียงส่วนหนึ่งของน้ำมันที่รวบรวมได้

ตอบคำถามด้วย “คำถาม”

เสนีย์ พลราช ทีมงานของศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๙ ที่เป็นหนึ่งในกำลังสำคัญในการขยายเครือข่ายพื้นที่ปฏิบัติการ เล่าถึงเบื้องหลังการเข้าไปทำงานส่งเสริมให้โรงเรียนและชุมชนพัฒนางานเรื่องนี้จนเกิดต้นแบบอันเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เข้มแข็งว่า การรักษาคำพูดยืนยันให้ชัดเจนว่า เป็นการเข้าไปชักชวนและให้ช่วยสนับสนุนข้อมูล แต่ไม่ชี้นำ และไม่ให้คำแนะนำแบบสูตรสำเร็จ เพราะไม่มีใครรู้ดีเท่ากับคนที่อยู่ตรงนั้นว่าอะไรที่เหมาะสมและเป็นไปได้จริง

“เราไปชวนเขาทำ แต่สุดท้ายเราต้องเคารพการตัดสินใจของเขา”

วิธีการให้คำแนะนำที่ไม่เป็นการให้สูตรสำเร็จวิธีหนึ่งก็คือ การตอบคำถามด้วยคำถาม

“ครั้งหนึ่งมีการจัดประชุมและดูงานที่โรงเรียนจุฬารัตนฯ บุรีรัมย์ มีโรงเรียนหนึ่งถามว่า ถ้าโรงเรียนเขาใช้น้ำมัน ๑๐ ปี แบบปลอดภัยจะใช้ได้กี่วัน ทีมเราไม่ตอบ แต่ชวนเขาศึกษา โดยให้ชุดทดสอบ แล้วชวนว่า อาจารย์ลองเอาไปทดสอบน้ำมันที่โรงเรียนก่อน ให้นักเรียนและแม่ค้าเป็นคนทำ ลองดูว่า น้ำมัน ๑๐ ปีใช้ได้กี่วัน เพราะเราอยากให้เขาเรียนรู้ด้วยตัวเอง เมื่อได้คำตอบแล้ว

ลองมาดูว่ามีน้ำมันที่ต้องทิ้งมากน้อยแค่ไหน โรงเรียนที่มีมากก็มีศักยภาพในการผลิตไบโอดีเซลในโรงเรียน เพื่อใช้กับรถยนต์ของโรงเรียน แต่ถ้าไม่มากพอ ก็สามารถบริหารในรูปของธนาคารน้ำมัน” เสนีย์ อธิบาย

“ธนาคารน้ำมัน” ในที่นี้ หมายถึง การประกาศให้นักเรียนนำน้ำมันทอดซ้ำจากที่บ้านมารวมกันที่โรงเรียน เพื่อนำไปขายต่อแก่แหล่งผลิตไบโอดีเซลในท้องถิ่น

“นักเรียนได้เรียนรู้วิธีทดสอบน้ำมันของที่บ้าน และแทนที่จะทิ้งไปก็เก็บน้ำมันเสื่อมสภาพใส่ขวดมารวมกันที่โรงเรียน คนที่เอามากก็ให้รางวัลเป็นแรงจูงใจ เช่น ให้คะแนน ให้ดาว หรือปันผลกำไรจากการขาย โดยบันทึกข้อมูลลงสมุดไว้ให้แต่ละคน แบบสมุดฝากเงินธนาคาร บางโรงเรียนอาจนำเงินจากการขายน้ำมันเป็นกองกลางสำหรับใช้ในสวัสดิการนักเรียน อยู่ที่ว่า จะจัดการอย่างไร ก็ จะแนะนำไปแบบนี้”

โรงเรียนวัดนางประหลาด อ.นาโยง จ.ตรัง เป็นหนึ่งในโรงเรียนที่เดินหน้าโครงการโรงเรียนธนาคารน้ำมันทอดซ้ำมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๔

อาจารย์นงคราญ ต้นธนกุล ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดนางประหลาด ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับแถวหน้าของโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพ เล่าว่า อาหารทอด เป็นที่โปรดปรานของคนในชุมชนแถวนี้ ขณะที่พ่อค้าแม่ค้าก็ใช้น้ำมันทอดซ้ำเป็นจำนวนมาก ทางโรงเรียนจึงคิดริเริ่มธนาคารน้ำมันทอดซ้ำ เพื่อเป็นกิจกรรมส่งเสริมความรู้ความเข้าใจให้แก่นักเรียน ครู และชุมชนวัดนางตลาด ให้หลีกเลี่ยงการใช้น้ำมันทอดซ้ำเป็นสำคัญ

“ปี ๒๕๕๓ โรงเรียนได้รับรางวัลโรงเรียนส่งเสริมสุขภาพดีเด่น จากนั้นก็ได้รับเชิญให้พาคูและนักเรียนเข้ารับการอบรมความรู้อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งเรื่องอันตรายและวิธีการจัดการน้ำมันทอดซ้ำ เริ่มต้นจากนักเรียนแกนนำประมาณ

อาจารย์นงคราญ ต้นธนกุล
กับน้ำมันหลากรสที่รวบรวมไว้รอทำสบู่

๑๐ คน ไปเรียนรู้และรับทราบข้อมูลว่าน้ำมันทอดซ้ำอันตรายอย่างไร เราเห็นว่าเป็นโครงการที่ดีก็กลับมาทำ โดยการประชาสัมพันธ์ก่อน ให้นักเรียนทราบ ว่าต่อไปโรงเรียนวัดนางประหลาดจะเป็นโรงเรียนที่เป็นธนาคารน้ำมันทอดซ้ำ เราจะรวบรวมน้ำมันทอดซ้ำจากนักเรียน ครู และชุมชน ในบริเวณเขตบริการของโรงเรียน”

ขั้นตอนการดำเนินการใหม่นี้ เริ่มจากการประชุมนักเรียนและผู้ปกครองให้รับรู้ข้อมูล

“ที่พูดมากๆ คือเรื่องของอันตราย ถ้าไม่พูดเรื่องอันตรายก็จะไม่รู้ว่าจะถ้าใช้ต่อไปจะเกิดอะไรขึ้น จากนั้นก็ให้นักเรียนออกมาพูดเรื่องนี้หน้าแถว และเริ่มบอกให้เก็บน้ำมันจากบ้านมารวมกันที่ธนาคาร

“ตอนแรกนักเรียนไม่เก็บเลย ได้แค่เล็กน้อยจากเด็กโต ป.๔ ขึ้นไป”

เหตุการณ์เป็นไปในทางที่ดีขึ้นเมื่อทางสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดตรังเข้ามาติดตามความก้าวหน้า และช่วยกันวิเคราะห์ทางออก จนได้ข้อสรุปว่า ต้องนำน้ำมันที่รวบรวมมานี้ต่อยอดเป็นผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เพื่อให้ชุมชนและ

นักเรียนเกิดความตื่นตัวมากขึ้น จากนั้น ทาง สสจ. จึงจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการโดยเชิญอาจารย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ชำนาญการแปลงน้ำมันผลิตเป็นสบู่ มาสอนให้แก่ตัวแทนจากโรงเรียนเครือข่าย

“ช่วงแรกเรียกได้ว่า ล้มเหลว เด็กไม่เห็นความสำคัญ ครูก็บอกว่าอย่าทำเลยอะไรก็ไม่รู้...น้ำมันทอดซ้ำ จะมีประโยชน์อะไร ทั้งไปเถอะ แต่ก็ยืนยันว่า ต้องทำเพราะเรื่องนี้สำคัญ จุดเปลี่ยนชัดเจนเกิดขึ้นหลังจากที่นักเรียนได้เห็นผลิตภัณฑ์ ประกอบกับทางสื่อต่างๆ เริ่มมีสื่อออกถึงโทษภัยของน้ำมันทอดซ้ำมากขึ้น เราก็ขอว่า ของต้องทิ้งอยู่แล้ว ขอเถอะ เอามารวมกัน ก็ค่อยๆ ได้รับความร่วมมือมากขึ้น”

เมื่อเห็นน้ำมันทอดหนืดๆ ดำๆ แปลงโฉมเป็นสบู่กลิ่นหอมสีสวย ทั้งแบบเหลวและแบบก้อน ให้ทุกคนในโรงเรียนได้ใช้สำหรับล้างมือกันอย่างถ้วนหน้า

คราวนี้ธนาคารน้ำมันทอดซ้ำของโรงเรียนวัดนางประหลาดก็มีขวดน้ำมันทอดซ้ำตั้งแต่สีน้ำตาลอ่อนปานกลางจนดำปิดปีว้างเรียงกันเต็มห้องไปหมดเลยทีเดียว

สยบพิษปากท้อง แล้วเสริมสมองด้วยปัญญา

นอกเหนือจากปฏิบัติการครบวงจรในการผลิตไบโอดีเซล และกิจกรรมเสริมกรณีตัวอย่างที่เล่ามาแล้ว โรงเรียนอีกจำนวนไม่น้อย รวมทั้ง โรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย บุรีรัมย์ แห่งนี้ ยังบุกเบิกงานอีกด้านหนึ่ง นั่นคือการนำเนื้อหาเกี่ยวกับพิษภัยและการจัดการน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพเข้าสู่เนื้อหาการเรียนการสอน

คณะครูกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ของโรงเรียนในเครือข่ายวิทยาศาสตร์ภูมิภาค ๑๒ แห่ง ได้พัฒนาหลักสูตรรายวิชาเพิ่มเติม เรื่อง

ไบโอดีเซล สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยกำหนดให้มีเนื้อหาเรื่องน้ำมันทอดซ้ำเป็น ๑ ใน ๕ ของบทเรียนที่เด็กๆ จะต้องศึกษาเรียนรู้ ด้วยความหวังว่าจะเป็น การต่อยอดความรู้และสร้างจิตสำนึกในเรื่องเหล่านี้แก่เยาวชนอย่างยั่งยืนต่อไป

“เรื่องนี้ขยายไปถึงจุฬารักษ์ฯ ทุกแห่งแล้ว แต่ว่าแต่ละแห่งเขาจะเปิดสอนไหม เราสามารถบูรณาการเข้าในชั้นเรียน ม.๑-ม.๓ ก็ได้” อาจารย์สุพจน์ ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มเรื่องนี้เล่าถึงความก้าวหน้าของหลักสูตร

อาจารย์อดุลย์ ก้อนคำใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียนจุฬาภรณราชวิทยาลัย บุรีรัมย์ ให้ความคิดเห็นเสริมว่า ในอนาคตอาจมีการต่อยอดความรู้และบูรณาการเรื่องน้ำมันทอดซ้ำกับไบโอดีเซลเข้าสู่สาระการเรียนรู้ในวิชาต่างๆ ได้มากยิ่งขึ้น เพราะการนำน้ำมันพืชใช้แล้วไปผลิตเป็นไบโอดีเซลภายในสถานศึกษานั้นให้ประโยชน์หลายด้าน ทั้งในเรื่องการรักษาสิ่งแวดล้อม ช่วยประหยัดงบประมาณของโรงเรียน และยังสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับนักเรียนได้มีโอกาสดูฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งฝ่ายบริหารก็ยินดีให้การสนับสนุนกิจกรรมนี้อย่างเต็มที่

กลับมาที่จังหวัดตรัง **โรงเรียนวัดนางประหลาด** ในห้องเรียนวิทยาศาสตร์ชั้น ป.๖ ยังคงกลายเป็นสถานที่แปลงโฉมน้ำมันทอดซ้ำเป็นสบู่ล้างมือเพื่อใช้ในโรงเรียน

อาจารย์อารี สิงตะสุวรรณโณ ครูวิทยาศาสตร์ที่รับผิดชอบโครงการธนาคารน้ำมันทอดซ้ำ และรับผิดชอบการเรียนการสอนในชั้นนี้เล่าว่า ตอนที่ทางสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจัดอบรมการทำสบู่จากน้ำมันทอดซ้ำ ทางโรงเรียนได้เข้าร่วมด้วย โดยไปทั้งครูและนักเรียนแกนนำ และเก็บเกี่ยวความรู้ที่ได้มาขยายสู่ชั้นเรียน โดยนำเรื่องการทำสบู่จากน้ำมันทอดซ้ำนี้มาเป็นเนื้อหาการทดลองในวิชาวิทยาศาสตร์

อาจารย์อารี สิงตะสุวรริน
กับผลงานของนักเรียน

“นักเรียนสนใจกันมาก เพราะเห็นความเปลี่ยนแปลงชัดเจน จากน้ำมันสีดำ กลายเป็นสบู่อ้างมือมีกลิ่นหอมแถมยังมีสีสวย ตื่นเต้นกันทั้งโรงเรียน แม้แต่เด็กเล็ก ๆ ก็ได้รับรู้และเกิดความสนใจเรื่องนี้เพราะได้ใช้สบู่ล้างมือที่ผลิตจากชั้นเรียนด้วย” อาจารย์อารี เล่าด้วยทำทางมีชีวิตชีวา

สุพัตรา ชูยัง, ขนิษฐา ทองรอด และ กมลวรรณ ทับทอง ส่วนหนึ่งของแกนนำนักเรียนที่เป็นตัวแทนไปร่วมประชุมเกี่ยวกับการแก้ปัญหาน้ำมันทอดซ้ำของจังหวัดตรัง และอบรมการทำสบู่ ผลัดกันเล่าถึงความรู้ที่ได้รับและโครงการธนาคารน้ำมันทอดซ้ำให้ฟัง และบอกอย่างภาคภูมิใจว่า เดี่ยวนี้ที่บ้านไม่เอาน้ำมันไปเททิ้งอีกแล้ว แต่เก็บใส่ขวดมาส่งให้โรงเรียนเป็นประจำ เพื่อเป็นวัตถุดิบสำหรับผลิตสบู่ล้างมือ

“ภูมิใจมากค่ะ” นั่นคือสิ่งที่ทั้งสามเน้นย้ำ

ทุกวันนี้มีโรงเรียนหลายสิบแห่งทั่วประเทศที่เข้าร่วมการพัฒนาโรงเรียนต้นแบบน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ทั้งโรงเรียนประจำ ได้แก่ กลุ่มโรงเรียนจุฬารัตน์ราชวิทยาลัย กลุ่มโรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัย กลุ่มโรงเรียนเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระศรีนครินทร์ โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์ โรงเรียนนายร้อย

พระจุลจอมเกล้า โรงเรียนวชิราวุธ โรงเรียนนายร้อยตำรวจสามพราน และโรงเรียน ภ.ป.ร. ราชวิทยาลัย

นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนอีกจำนวนมากที่แสดงความสนใจเข้าร่วมในกลุ่มโรงเรียนที่พัฒนางานเรื่องนี้

นี่คือสัญญาณที่น่าดีใจ เพราะยิ่งปฏิบัติการนี้กว้างไกลออกไปเท่าไรยิ่งเป็นการเพิ่มหลักประกันอันมั่นคงสำหรับสุขภาพของพลเมืองไทยในอนาคต

และสิ่งสำคัญที่เกิดควบคู่กันก็คือ การนำปฏิบัติการนี้เข้าสู่ชีวิตและการเรียนรู้ของเด็ก ได้ช่วยเสริมสร้างการมีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล มองให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างน้ำมันทอดซ้ำ ไบโอดีเซล กับชีวิตและสิ่งแวดล้อมบนโลกใบนี้

“อยากให้คิดตระหนักถึงในหลวงเรื่องพลังงานทดแทน หากเราทำเรื่องนี้จะมียผลดีหลายด้าน **หนึ่ง** เป็นผลดีต่อสุขภาพของเราเอง **สอง** สิ่งแวดล้อม **สาม** พลังงานทดแทน

“ถ้ามองแต่ส่วนตัวไม่เอาแน่นอน ทำไปก็แค่นั้นไม่เห็นมีอะไรเลย แต่ถ้ามองถึงโลกที่จะมีอนาคตไปอีกยาวไกล คิดถึงภาวะโลกร้อนที่กำลังมาหาเราเร็ว ๆ นี้ คุณจะมีแรงบันดาลใจในเรื่องเหล่านี้”

อ.สุพจน์ หนึ่งในครูผู้ร่วมบุกเบิกเส้นทางการปฏิวัติสายนี้ฝากความคิดทั้งท้ายถึงเพื่อนครู...

“ภาคธุรกิจ”
พรมแดนใหม่ของ
พันธมิตร

งานจัดการน้ำมันฯ มีแต่คนที่อยากทำดี
พร้อมจะช่วยเหลือ สภาหอการค้าฯ
และสภาอุตสาหกรรมฯ ลงมาเป็นแกนให้กับผู้ประกอบการ
ทำงานรับพิชิตขอบต่อสังคมที่ตรงประเด็น
และตรึงใจผู้บริโภค ผู้ประกอบการที่เข้ามาร่วม
ให้ความสำคัญและกระตือรือร้นในการช่วยคิดและช่วยทำ

ประสบการณ์ที่เก็บเกี่ยวได้จากการทำงานคุ้มครองผู้บริโภคด้าน
สุขภาพในเรื่องต่างๆ ที่ผ่านมา ได้ฝากข้อระลึกสำหรับกลุ่มแกนนำการปฏิบัติ
น้ำมันทอดซ้ำว่า การต่อ “จิ๊กซอว์” ชิ้นส่วนต่างๆ ให้เห็นภาพตลอดสายตั้งแต่
ต้นจนจบ และระบุตัวผู้เกี่ยวข้องทั้งหมดออกมาให้ชัดเจนเป็นเรื่องที่สำคัญตั้งแต่
เริ่มต้น

และในบรรดากลุ่มผู้เกี่ยวข้องที่จำเป็นต้องเกาะเกี่ยวเป็นพันธมิตรนั้นไม่อาจ
ขาดภาคธุรกิจได้ เพราะมีบทบาทเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ตั้งแต่ขั้น “ต้นน้ำ” จนถึง
“ปลายน้ำ” ทั้งในฐานะแหล่งผลิตน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ และในขั้นตอนการ
แปรรูปน้ำมันที่เป็น “ขยะ” ไปสู่ไบโอดีเซล และการจัดการด้านการตลาด

การวิเคราะห์เส้นทางปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำจนเห็นภาพชัด ได้นำพาความเข้าใจ
ของกลุ่มแกนนำมาสู่จุดที่ว่า...

“เรื่องนี้ไม่ทะเลาะหรอกถ้าไม่มีผู้ประกอบการ เพราะเขาเป็นส่วนหนึ่งที่ต้องเข้ามา
รับผิดชอบสิ่งเหล่านี้”

อาจารย์วรรณ ศรีวิริยานุภาพ รองผู้จัดการ คคส. ให้ข้อสรุป

แรงกระตุ้นหนึ่งที่นำมาสู่แนวคิดในการ “ขยายพรมแดน” ของพันธมิตรไปสู่
ภาคธุรกิจ ซึ่งที่ผ่านมาเคยถูกมองว่าเป็นเหมือน “ไม้เบื่อไม้เมา” กับขบวนการ

คุ้มครองผู้บริโภค เกิดจากการจุดประกายความคิดโดยคณะกรรมการกำกับทิศทางของ คคส.

ผอ.วรวิทย์ กิตติวงษ์สุนทร แกนนำอีกคนหนึ่งเล่าถึงประเด็นนี้ว่า

“ตอนแรกที่เราออกแบบแผนงานนั้น เราทำทุกเรื่อง ทั้งเรื่องวิชาการ การจัดการความรู้ การสื่อสารสังคม การสร้างเครือข่าย การผลักดันนโยบาย ฯลฯ แต่ไม่มีเครือข่ายที่เป็นภาคธุรกิจ มีเฉพาะเครือข่ายภาครัฐ ประชาชน พอเรานำเสนอแผนงานต่อคณะกรรมการกำกับทิศทาง คคส. ก่อนที่จะอนุมัติให้ทำงาน กรรมการบอกว่า เป็นไปได้ไหมที่แผนงานเราจะแสดงให้เห็นภาพการทำงานคุ้มครองผู้บริโภคอย่างครบวงจร และทำกับเครือข่ายที่กว้างขึ้น”

การเชื่อมโยงกับภาคธุรกิจในเครือข่ายการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ เดินหน้าไปโดยการชูธงว่าเป็นส่วนหนึ่งของ “โครงการรับผิดชอบต่อสังคมของหน่วยงาน” หรือ CSR (corporate social responsibility) ซึ่งเป็นสิ่งที่ภาคธุรกิจให้ความสนใจอยู่แล้ว

ปฏิบัติการในส่วนนี้เริ่มต้นขึ้นในช่วงครึ่งหลังของปี ๒๕๕๓ โดยไปประสานความร่วมมือกับกลุ่มธุรกิจหลายส่วนดังนี้

- **สมาคมภัตตาคารแห่งประเทศไทย** - เชิญชวนให้เข้าร่วมโครงการ โดยชักชวนให้นำน้ำมันที่ใช้แล้วมารวมกันเพื่อผลิตไบโอดีเซล
- **กลุ่มผู้ประกอบการผลิตน้ำมันพืช และ กลุ่มผู้ประกอบการห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่** - โดยภาคธุรกิจที่เข้าร่วม เช่น กลุ่มซีพีเอฟ ไก่ย่างห้าดาว เทสโก้โลตัส ผู้ผลิตถั่วกีนันท์ ฯลฯ ได้ร่วมกันระดมสมองในการพัฒนาแนวทางและกิจกรรม ตามแนวปฏิบัติด้านซีเอสอาร์ ในการจัดการน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ เพื่อดูแลสุขภาพคนไทย อันประกอบด้วย
 - การร่วมรณรงค์และสื่อสารความรู้แก่ผู้ประกอบการอาหารและผู้บริโภค

- ร่วมเป็นเครือข่ายที่มีมาตรการตรวจสอบ กำกับ ดูแลคุณภาพน้ำมันทอดอาหารในสถานประกอบการ
- การกักตุนน้ำมันเสื่อมสภาพไม่ให้กลับมาสู่วงจรบริโภค

จุดเชื่อมต่อสำคัญที่เป็น “สะพาน” ให้ทีมงานสามารถเข้าไปสร้างความร่วมมือกับภาคธุรกิจได้นั้น เริ่มมาจากสายสัมพันธ์ของแกนนำ คือ อาจารย์วรณา กับที่ปรึกษาของสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย

“เริ่มต้นจากได้คุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อนคือ **ภ.ญ.จุไรรัตน์ อาภานันท์กุล ที่ปรึกษาด้านวิชาการของสภาหอการค้าแห่งประเทศไทย** และปรึกษาว่าอยากชวนผู้ประกอบการด้านอาหารและด้านน้ำมันพืชมาช่วยกันดูแลสุขภาพคนไทย ภ.ญ.จุไรรัตน์ จึงแนะนำให้รู้จัก **คุณชัยนันท์ อุโฆษกุล ประธานคณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ผู้บริโภค** จากนั้น คคส. กับคณะอนุฯ ก็มานั่งประชุมกันอยู่หลายครั้ง เพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา น้ำมันทอดซ้ำในฐานะภาคธุรกิจ มีการเติมเต็มความรู้ของกันและกัน สุดท้ายก็สรุปออกมาว่า สภาหอการค้าฯ จะร่วมมืออย่างไรได้บ้าง เช่น สื่อสารในช่องทีวีของกลุ่ม จัดกิจกรรมในพื้นที่สถานประกอบการ ร่วมรณรงค์และเผยแพร่ความรู้ และไม่นำน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพในธุรกิจด้านอาหาร พร้อมกับขยายไปสู่กลุ่มอาหารในสภาอุตสาหกรรม เรียกได้ว่าเป็นการแตกตัวไปเรื่อยๆ มีคนก้าวเข้ามาทำงานนี้มากขึ้น”

อาจารย์วรณา ตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องนี้ได้รับความร่วมมือจากภาคธุรกิจเป็นอย่างดี ในขณะที่งานคุ้มครองผู้บริโภคส่วนใหญ่ ผู้ผลิตกับผู้บริโภคมักจะไม่มีความเห็นตรงกัน

“...เป็นเรื่องการทำดี โดยปกติทุกงานที่ทำเรื่องผู้บริโภคมักจะต้องมีใจทักมีจำเลย หลายงานที่เราออกมาปกป้องคุ้มครองผู้บริโภค ผู้ประกอบการบางส่วนก็จะออกมาโต้แย้ง สำหรับงานนี้ คคส.คิดว่า ผู้ประกอบการในภาคธุรกิจเป็น

ภาคีสำคัญที่จะทำงานให้บรรลุผล ไม่มีใครเป็นคู่กรณีของใคร มีแต่ภาคีที่จะช่วยกันทำงานตามที่ตนเองจะช่วยได้”

“งานนี้เรียกว่ามีแต่คนที่อยากทำดี อยากจะช่วยเหลือ เข้ามาทำงาน สภาหอการค้าฯ ก็ดี สภาอุตสาหกรรมฯ ก็ดี ลงมาเป็นแกนให้กับผู้ประกอบการทำงานรับผิดชอบต่อสังคมที่ตรงประเด็น และตรงใจผู้บริโภค ผู้ประกอบการที่เข้ามาร่วมให้ความสำคัญและกระตือรือร้นในการช่วยคิดและช่วยทำโดยมี ผอ.วรวิทย์ คุณชัยนันท์ และภญ.จุไรรัตน์ ช่วยกันสนับสนุน ในระยะต่อไป เราคงได้เห็นปฏิบัติการจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพในสถานประกอบการที่เป็นรูปธรรมและในวงกว้างมากขึ้น”

เมื่อมองเส้นทางการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ จากกระทะภาคสนาม ตามตลาดและร้านอาหารรายย่อย มาสู่กลุ่มภาคธุรกิจระดับอุตสาหกรรม ที่สามารถกำหนดความเป็นไปในกระทะในมือนับร้อยนับพันใบ ได้ด้วยการประกาศนโยบายแค่ครั้งเดียว

ถือได้ว่า นี่คือการก้าวไปสู่พรมแดนใหม่ ที่สร้างผลกระทบอย่างสำคัญต่อปากท้องคนไทยเลยทีเดียว

จากกันกระทะ:
สุวาระแห่งชาติ

ของเสียก็คือของเสีย
ไม่ควรกลับเข้ามาสู่วงจรอาหารอีก
จึงต้องทำงานระดับนโยบาย
เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้
ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่และภารกิจของหน่วยงาน
และเพื่อขยายการดูแลคุ้มครองผู้บริโภค
ให้ครอบคลุมประชากรทั้งหมด

ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของแผนงานปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ
“ธงชัย” ที่อยู่ในใจของแกนนำ ทั้งทางศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๗ และ
แกนนำ คคส. รวมทั้งคณะกรรมการกำกับทิศทางของ คคส. เองก็คือ
การขยายปฏิบัติการ “จากห้องปฏิบัติการสู่การแก้ปัญหาของประเทศ”

กล่าวได้ว่าเป็นองค์ประกอบที่โดดเด่นอย่างยิ่งที่เกิดขึ้นในแผนงานนี้

“เราคิดว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต้องขับเคลื่อนระดับนโยบาย ไม่อย่างนั้นก็เกิดผลแค่
เฉพาะบางพื้นที่ เราไม่อยากทำเฉพาะกลุ่ม เพราะสิ่งนี้เป็นปัญหาของประเทศ
เชื่อมโยงกับระบบการคุ้มครองผู้บริโภค ขณะนี้ตัวเลขผู้ป่วยมะเร็งเพิ่มขึ้น แล้ว
เรื่องนี้ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่เกี่ยวข้อง ทำไมเราไม่ตัดตั้งแต่ต้นทาง

“แม้ว่างานในส่วนพื้นที่ปฏิบัติการถือว่าประสบความสำเร็จ ท้องถิ่นสามารถ
ดูแลได้อย่างต่อเนื่อง และมีบางจังหวัดที่ทางจังหวัดเองก็มาดูแลด้วย แต่ยังถือเป็น
เพียงส่วนน้อย ถ้าจะให้เกิดความเคลื่อนไหวทั่วประเทศต้องอาศัยนโยบาย

“ของเสียก็คือของเสีย ไม่ควรกลับเข้ามาสู่วงจรอาหารอีก จึงต้องทำงานระดับ
นโยบาย เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้ ดำเนินการตามอำนาจหน้าที่และภารกิจ
ของหน่วยงาน และเพื่อขยายการดูแลคุ้มครองผู้บริโภคให้ครอบคลุมประชากร
ทั้งหมด” อาจารย์วรรณ อธิบายถึงสาเหตุที่แกนนำให้ความสำคัญกับ
องค์ประกอบนี้

ช่องทางหลักในการนี้มีการกำหนดไว้ ๒ เส้นทาง

เส้นทางแรก คือ การนำเรื่องนี้เข้าสู่สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สป.)

ถือเป็นโอกาสดียิ่งที่ อาจารย์วิทยา เป็นหนึ่งในสมาชิกสภาที่ปรึกษาอยู่ด้วย ช่องทางในการนำเสนอเรื่องนี้เข้าสู่กลไกที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดนโยบายระดับชาติ จึงเป็นไปได้อย่างสะดวก

ใน สป. มีคณะทำงานย่อยๆ อยู่หลายคณะ คณะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรง ได้แก่ คณะทำงานการพัฒนาคุณภาพชีวิต สาธารณสุข และคุ้มครองผู้บริโภค โดยคณะทำงานคณะนี้ศึกษาและติดตามเรื่องนี้อย่างต่อเนื่อง นับแต่ปี ๒๕๕๓ เป็นต้นมา

ข้อมูลจากการจัดการความรู้ที่ คคส. ศึกษารวบรวมมานานไม่ต่ำกว่า ๕ ปี รวมทั้งงานวิจัยชิ้นใหม่ เกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาของประเทศไทย ที่จัดทำโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และกรณีตัวอย่างจากพื้นที่ปฏิบัติการ ที่พิสูจน์ให้เห็นว่า กระบวนการจัดการปัญหานี้โดยระดับท้องถิ่น

สามารถทำได้จริง มีความหนักแน่นและรอบด้านพอที่จะทำให้คณะทำงานมองเห็นความสำคัญของปัญหา และรับเอาเรื่องนี้เป็นภารกิจหนึ่งในการผลักดันให้เกิดการพัฒนานโยบายระดับชาติ

สิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความตั้งใจนี้ก็คือ คณะทำงานนี้เป็น “เจ้าภาพ” จัดการสัมมนาและพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ถึง ๔ ครั้ง ระหว่างปี ๒๕๕๓-๒๕๕๔

จนนำมาสู่การจัดทำเอกสาร “ความเห็นและข้อเสนอของคณะทำงานการพัฒนาคุณภาพชีวิต สาธารณสุข และคุ้มครองผู้บริโภค เรื่องการแก้ไขปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ” ที่นำเสนอข้อวิเคราะห์ และข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเรื่องน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อเสนอต่อคณะรัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในเดือนกรกฎาคม ๒๕๕๔

ข้อเสนอดังกล่าวประกอบด้วย ๔ ส่วนหลัก ได้แก่ (๑) ข้อเสนอต่อองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (๒) ข้อเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ (๓) ข้อเสนอต่อผู้ประกอบการ (๔) ข้อเสนอเพื่อติดตามและสนับสนุนการดำเนินงาน

เส้นทางที่สอง คือ การนำเสนอเรื่องนี้เข้าสู่วาระสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๔ ประจำปี ๒๕๕๕^๒

การผลักดันประเด็นปัญหาที่ขับเคลื่อนงานมาจนถึง “สุกป่มได้ที่” นั่นคือ มีข้อมูลวิชาการรองรับหนักแน่นชัดเจน และเกิดภาคีเครือข่ายที่ “ตกผลึก” กับปัญหาจำนวนมากพอ เสนอสู่เวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เพื่อยกระดับสู่ นโยบายอันจะนำไปสู่การแก้ปัญหาในระดับประเทศนั้นเป็นเรื่องที่ คคส. เก็บเกี่ยว ประสพการณ์อย่างต่อเนื่อง โดยตั้งแต่ปี ๒๕๕๐ เป็นต้นมา มีประเด็นการ คัดกรองผู้บริโภคด้านสุขภาพที่ คคส.และภาคีพันธมิตรผลักดันสู่เวทีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ จนเกิดเป็นมติที่เสนอสู่การพิจารณาของรัฐบาลมาแล้วหลาย เรื่อง เช่น การเข้าถึงยาของประชากรไทย (นโยบายแห่งชาติด้านยาและ ยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบยาแห่งชาติ) ยุติการส่งเสริมการขายยาที่ขาด จริยธรรม มาตรการทำให้สังคมไทยไร้รอยรั่ว การจัดการกับปัญหาน้ำหนัก เกินและโรคอ้วน ฯ

ในการนำเสนอประเด็นการจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพเข้าสู่การ ประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาตินั้น **นพ.มงคล ณ สงขลา อธิบดีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข** ได้ให้ความสำคัญและรับเป็นประธานในการ พัฒนาวิชาการตามระเบียบวาระ “ความปลอดภัยทางอาหาร : การจัดการ น้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ”

แกนนำของแผนงานนี้ไม่ได้มุ่งไปที่ตัวนโยบายเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญต่อ การทวนเมล็ดและเก็บเกี่ยวผลระหว่างทางด้วย

^๒ เลื่อนมาจัดประชุมในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๕

ประชุมคณะทำงานวิชาการน้ำมันทอดซ้ำฯ เพื่อเสนอสู่วาระสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

“ระหว่างที่ทำงานกับพื้นที่ปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดการขยายจากพื้นที่ต้นแบบไปสู่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ทำให้เราได้ภาคีจากเทศบาล องค์การบริหาร ส่วนตำบล และระดับจังหวัดที่กระตือรือร้นอีกส่วนหนึ่ง รวมทั้งผู้แทนจาก สมาคมสันนิบาตเทศบาล อบจ. อบต. ที่มาร่วมประชุมกับเรา พอเรื่องนี้เข้าสู่ สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ภาคีส่วนนี้ได้มาเป็นตัวแทนเข้าร่วมเป็นทีมงานที่ เตรียมวาระเข้าสู่ที่ประชุมสมัชชา เขาช่วยชี้จุดได้เลยว่า ในส่วนที่จะขับเคลื่อน ผ่านท้องถิ่น งานไหนทำได้ งานไหนทำไม่ได้ อะไรที่ควรเติมเข้าไป ถือได้ว่า แม้นโยบายยังไม่เกิด แต่ทีมที่จะทำเรื่องนี้ต่อได้เกิดขึ้นแล้ว”

อาจารย์วรรณ ขี้ให้เห็นภาพการทำงานที่มีผลให้เก็บเกี่ยวได้มากมาย หากไม่ ได้มุ่งเฉพาะตัวผลผลิต แต่ให้ความสำคัญกับกระบวนการในการสร้างผลผลิต นั้นด้วย

ผอ.วรวิทย์เองก็เห็นไปในทางเดียวกัน

“การนำเรื่องนี้เข้าที่ประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เราคาดหวังว่า องค์กร เครือข่ายของสมัชชาฯ ไม่ต่ำกว่า ๒๐๐-๓๐๐ องค์กร จะหยิบยกเรื่องนี้มาพูดคุย

กัน จะเข้าใจหรือไม่เข้าใจไม่เป็นไร คิดว่าอย่างแสบที่สุดก็เกิดผลดีในขั้นนี้แล้ว ส่วนขั้นของการได้มติดีๆ และส่งต่อไปถึงคณะรัฐมนตรี ถ้าไปถึงตรงนั้นได้ก็ถือว่าได้กำไร”

งานสำคัญในการนำประเด็นเข้าสู่สมัชชาสุขภาพแห่งชาติแต่ละเรื่องก็คือ การกำหนดจุดยุทธศาสตร์ให้ชัดเจนว่าการทำให้เรื่องนั้น “ขยับ” ได้ทั้งประเทศ หรือจุ่มเข้าสู่การแก้ปัญหาให้ได้ผลจะต้องมุ่งไปที่ไหน

สำหรับเรื่องนี้ แน่แน่นอนว่าจุดยุทธศาสตร์สำคัญคือ “ท้องถื่น”

“อะไรที่ถูกสั่งการลงมาจากข้างบนโดยขาดความเข้าใจ พอหมดยุคมันก็จะตายไป ไม่ยั่งยืน” ผอ.วรวิทย์ ชีให้เห็นสาเหตุว่า ทำไมจึงต้องมุ่งไปที่ท้องถื่น

หนึ่งในสิ่งที่ทีมแกนนำเรื่องนี้ถือว่าเป็นความก้าวหน้าสำคัญ ก็คือ การที่วาระที่ว่าด้วยการจัดการน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพได้สร้าง “มิตินใหม่” ที่พบเห็นได้ยากในเวทีกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภค เพราะในเวทีนี้ทุกฝ่ายอันหมายรวมถึง ผู้ประกอบการ ภาคธุรกิจ เข้ามาร่วมปรึกษาหารือกันจนพันธมิตอย่างแท้จริง ดังที่อาจารย์วรรณ เล่าว่า

“ถือเป็นการพลิกประวัติศาสตร์ของสมัชชาสุขภาพแห่งชาติก็ว่าได้ เพราะทุกปีวาระที่นำเข้าสู่สมัชชาโดยเฉพาะด้านการคุ้มครองผู้บริโภค จะมีคู่กรณีคอยโต้แย้งตลอดเวลา แต่ปีนี้ ในระเบียบวาระนี้ เป็นครั้งแรกที่สภาหอการค้า และสภาอุตสาหกรรมฯ ร่วมเสนอระเบียบวาระเข้าสู่สมัชชา และร่วมทำงานวิชาการพัฒนายุทธศาสตร์การจัดการน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรผู้บริโภค หน่วยงานรัฐ สสส. และ คคส. จุฬาฯ ...ช่วยกันทำนโยบายดีๆ สำหรับประเทศไทย”

ด้วยกระบวนการเช่นนี้ ในวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ ที่ประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ครั้งที่ ๔ ได้รับรองมติตามระเบียบวาระที่ ๖ เรื่อง ความปลอดภัย

ทางอาหาร: การจัดการน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ เป็นเอกฉันท์ โดยมีมติดังกล่าวมีเนื้อหา ๕ ข้อ ดังนี้

๑. ขอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นแกนหลักในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องทั้งการผลิตและใช้น้ำมันเกี่ยวกับการทอดอาหารร่วมมือกันประกาศมาตรการและดำเนินแนวทางการจัดการอย่างครบวงจรในพื้นที่ เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค
๒. ให้กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงพาณิชย์ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพลังงาน กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค กองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภค ร่วมกันกำหนดนโยบาย กฎหมาย และสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งความรู้วิชาการ เทคโนโลยี และเครื่องมือในการดำเนินงาน
๓. ขอให้ภาครัฐที่เกี่ยวข้องส่งเสริมให้ผู้ประกอบการที่ผลิตและใช้น้ำมันเกี่ยวกับการทอดอาหารร่วมมือกันประกาศมาตรการและดำเนินการประกันความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภคมิให้ได้รับการบริโภคน้ำมันทอดซ้ำที่เสื่อมสภาพ
๔. ขอให้ภาครัฐและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสนับสนุนให้ภาคประชาสังคมตระหนักรู้ ตรวจสอบปัญหาและผลกระทบที่เกิดขึ้น ผ่านการรณรงค์ให้การศึกษา และสื่อสารประชาสัมพันธ์อย่างมีประสิทธิภาพจากองค์กรที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง
๕. ขอให้คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เสนอคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาให้ความเห็นชอบมติและยุทธศาสตร์ความปลอดภัยทางอาหาร: การจัดการน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพเพื่อให้หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรับไปพิจารณาดำเนินการ

การประชุมสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

ต่อมา ในวันที่ ๘ มีนาคม สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) ได้จัดการประชุมหารือการดำเนินงานตามมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติเรื่องนี้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาควิชาการ และภาคประชาชน ได้ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เพื่อการขับเคลื่อนมติเกิดผลในทางปฏิบัติ โดยกระทรวงสาธารณสุขจะเป็นเจ้าภาพจัดทำยุทธศาสตร์การจัดการน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ให้แล้วเสร็จภายใน ๑ ปี เพื่อเสนอต่อคณะรัฐมนตรีต่อไป

หนึ่งสัปดาห์หลังจากนั้น คือ ในวันที่ ๑๕ มีนาคม ที่ประชุมคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) ให้ความเห็นชอบต่อมติดังกล่าว และให้ทุกฝ่ายเร่งดำเนินการเรื่องนี้ ซึ่งในวันนั้นกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้กล่าวถึงผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนอย่างชัดเจน

แม้ว่าการส่งต่อข้อเสนอไปสู่ฝ่ายที่มีบทบาทกำหนดนโยบายระดับชาติดูจะมีความคืบหน้าไปเป็นลำดับ แต่เนื้อหาสาระในขั้นนั้นมักเป็น “ภาพนโยบายใหญ่” ซึ่งยังต้องการทิศทางและรายละเอียดที่ตอบสนองต่อปัญหาในขั้นปฏิบัติ

ดังนั้น การชี้ชวนให้มองเห็นประเด็นที่ต้องรุดต่อเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติจริง จึงต้องทำติดุไปด้วยกันเพื่อเติมเต็มให้นโยบายระดับชาติส่งผลย้อนกลับลงมาถึงชีวิตของประชาชนตรงตามเป้าหมายของนโยบายนั้น

ดังเห็นได้จากในวาระที่ คสช. “ไฟเขียว” ต่อมติวาระนี้ สื่อมวลชนได้ต่อท้ายข่าวด้วยข้อมูลจาก ผอ.วรวิทย์ ที่นำเสนอทิศทางของนโยบายที่ควรเกิดขึ้น เพื่อสนับสนุนให้ปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำเกิดขึ้นจริงในระดับท้องถิ่นว่า ในระดับของหน่วยงานขนาดใหญ่ควรให้ความสำคัญในการเสนอเป็นนโยบายและวางกรอบจริยธรรม โดยมุ่งให้ผู้ประกอบการเลิกเอาเปรียบผู้บริโภคในเรื่องนี้ แต่สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจกันต่อไปคือ การหาทางออกแก่ผู้ขายอาหารด้วย

“หากเรื่องนี้ผ่าน ครม. แล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดการระบบต่างๆ ที่เอื้อสำหรับคนที่อยากทำดี เช่น การกำหนดให้กระทรวงพลังงานดูแลเรื่องพลังงานไบโอดีเซลจากน้ำมันทอดซ้ำ ต้องมีระบบและกลไกการรับซื้อน้ำมันที่ทำให้พ่อค้าแม่ค้ายินดีขายเพื่อไปทำไบโอดีเซล มากกว่านำไปฟอกสี แล้วกลับมาขายเป็นน้ำมัน (อาหาร)”

เช่นเดียวกับที่ อาจารย์วิทยา และอาจารย์วรรณ ได้นำเสนอทางออกในการจัดการควบคุมน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพไม่ให้ย้อนกลับเข้ามาสู่วงจรอาหารอีก ว่า

“สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา (อย.) หรือสำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) ควรกำหนดให้น้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพถูกควบคุมเพื่อไม่ให้นำมาขายเป็นอาหาร โดยอาจกำหนดเป็นวัตถุอันตราย หรือสินค้าอันตราย หากใครนำมาขายมีความผิดตามกฎหมาย”

นี่คือการสะท้อนถึงกระบวนการผลักดันนโยบายโดยมุ่งให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

มิใช่ “การผลักดันนโยบาย เพื่อให้เกิดนโยบาย”

คำตอบสุดท้าย...
อยู่ที่ท้องถื่น

ขอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
เป็นแกนหลักในพื้นที่
เพื่อส่งเสริมให้ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง
ทั้งการผลิตและใช้น้ำมันทอดอาหาร
ร่วมมือกันประกาศมาตรการ
และดำเนินแนวทางการจัดการอย่างครบวงจรในพื้นที่
เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค

ประเด็นสำคัญอันควรค่าต่อการนำเรียนรู้อย่างยิ่งจากปฏิบัติการ
ปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพ น่าจะอยู่ตรงที่วิสัยทัศน์ ซึ่งมองทะลุทะลวงตั้ง
แต่เริ่มต้นว่า **“ท้องถิ่น ชุมชน คือ พระเอกของเรื่องนี้”**

และแม้ว่าแผนงานนี้ประกอบขึ้นด้วยองค์ประกอบหลายส่วน แต่เมื่อวิเคราะห์
ให้ดีจะพบว่า ทิศทางหลักคือการมุ่งไปสู่การโน้มนำให้ชุมชนท้องถิ่นทั่วประเทศ
ก้าวเข้ามาร่วมในฐานะ “พระเอก”

ไม่ว่าจะเป็น **การศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจสถานการณ์ปัญหาน้ำมันทอดซ้ำ** ที่
สะท้อนให้เห็นภาพของทุกภูมิภาคของประเทศ ทั้งเขตเมืองและชนบท

การพัฒนาพื้นที่ปฏิบัติการ ที่มุ่งไปที่การสร้างต้นแบบที่ดำเนินการโดย
องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งกรณีของเทศบาลเมือง อย่างที่วารินชำราบ
กรณีการพัฒนาระบบการจัดการน้ำมันทอดซ้ำไปสู่การผลิตไบโอดีเซลแบบครบ
วงจรที่ย่านตาขาว จนกระทั่งกรณีการขับเคลื่อนทั้งจังหวัดจนเกิดนโยบายระดับ
จังหวัดที่ย้อนกลับมากระตุ้นให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทุกแห่งในจังหวัด
เริ่มต้นปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ ดังกรณีของจังหวัดตรัง

จาก “ต้นแบบ” ที่ใช้สาธิตกระบวนการและพิสูจน์ความเป็นไปได้ในการสร้าง
ความเปลี่ยนแปลงเรื่องนี้ ทีมงานของ คคส. ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ ๙
และภาคีผู้เกี่ยวข้องยังได้ **หาช่องทางต่อยอดและขยายผลให้กว้างไกล**

ออกไป ดังเห็นได้จากการที่จังหวัดตรังแสดงความพร้อมในการสนับสนุนให้ปฏิบัติการการขยายเรื่องนี้ไปสู่จังหวัดอื่นๆ ในเขตชายฝั่งทะเลอันดามัน หรือ การที่ทีมงานภาคสนามของศูนย์วิทย์อุปละ ขึ้นล่องจังหวัดต่างๆ ในภาคต่างๆ เป็นว่าเล่น เพื่อพบปะกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ และหน่วยงานพัฒนาในจังหวัด เช่น ภาษาดจังหวัด โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ฯลฯ ในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปัญหาน้ำมันทอดซ้ำ และกระตุ้นสนับสนุนให้มีการนำบทเรียนและต้นแบบจากเทศบาลวารินชำราบไปต่อยอดปฏิบัติในจังหวัดต่างๆ

กระทั่งการพัฒนารูปแบบปฏิบัติการในองค์กร เช่น โรงเรียน ในลักษณะให้เป็นจุดเชื่อมต่อกับชุมชนในการสร้างวงจรจัดการปัญหานี้ ที่เห็นชัดเจนคือ การตั้ง “ธนาคารน้ำมันทอดซ้ำ” ที่โรงเรียน เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพจากบ้านเรือน

จนถึง **การพัฒนานโยบายสาธารณะ** ก็ได้มุ่งไปที่การมอบหมายภารกิจนี้สู่ท้องถิ่นทั่วประเทศ ดังมติสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ ที่ระบุไว้ชัดเจนตั้งแต่ข้อแรกว่า

“ขอให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นแกนหลักในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมให้ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องทั้งการผลิตและใช้น้ำมันเกี่ยวกับการทอดอาหาร ร่วมมือกันประกาศมาตรการและดำเนินแนวทางการจัดการอย่างครบวงจรในพื้นที่ เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยให้แก่ผู้บริโภค”

จากการสังสมเหตุปัจจัยด้วยความพากเพียร นับตั้งแต่นำชุดทดสอบสารโพลาร์ลงไปศึกษาหาวิธีการใช้ให้เกิดประโยชน์จริงกับชุมชนมาตั้งแต่ปี ๒๕๔๘ และไม่เคยหันเหไปจากจุดยืนที่จะให้ปฏิบัติการปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำมีชุมชนท้องถิ่นเป็น “พระเอก” จากนั้นจนถึงวันนี้ ความเคลื่อนไหวเพื่อจัดการปัญหาน้ำมันทอดซ้ำเสื่อมสภาพจึงหยั่งรากลงสู่ชุมชนจำนวนไม่น้อย

ผอ.วรวิทย์ ในฐานะหนึ่งในผู้ที่อุทิศร่างกายแรงใจตระเวนไปทั่วทุกสารทิศเพื่อกระตุ้นให้ท้องถิ่นเห็นความสำคัญและทำเรื่องนี้อย่างจริงจังและต่อเนื่องยอมรับว่า ยุทธศาสตร์นี้เป็นงานที่เหนื่อย ใช้เวลามาก และยาก แต่ก็ต้องทำ

“ตอนกำหนดแผนขึ้นเริ่มต้นทำงาน เราคิดว่าใช้เวลาสัก ๒ ปี น่าจะเห็นผลชัดเจน แต่พอทำจริงพบว่ามันไม่ใช่ง่ายอย่างที่คิด แต่ก็ยังต้องทำ”

“ถ้าเราจะเข้าทางฝ่ายการเมือง ไปให้ข้อมูลกับรัฐมนตรี หรือด้วยวิธีใดๆ ที่จะทำให้เกิดการสั่งการลงมายังพื้นที่ มันก็ทำได้ และเราเคยลองมาแล้ว แต่สิ่งที่เราเรียนรู้ก็คือ อะไรที่มันถูกสั่งการจากบนลงล่าง หรือที่เรียกว่า ‘ท็อปดาวน์’ โดยที่พื้นที่ยังไม่มีความเข้าใจ พอนักการเมืองหรือคนที่สั่งการหมดอำนาจเรื่องนี้ก็จะตายไป ไม่ยั่งยืน”

จากมหันตภัยที่แผ่เร้นลึกล้ำ จับไม่ได้ ไล่ไม่ทัน ด้วยวิสัยทัศน์และความมุ่งมั่นของผู้คนที่มิมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกัน นับตั้งแต่นักวิทยาศาสตร์ เกษตรกร นักวิจัย ครู อาจารย์ นักเรียน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ผู้บริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ่อค้าแม่ค้า นับตั้งแต่ระดับแผงลอยตามตลาด จนถึงระดับนักธุรกิจในบริษัทอาหารและห้างสรรพสินค้าระดับชาติ ตลอดจนผู้กำหนดนโยบายระดับชาติ ฯลฯ ทำให้การปฏิวัติน้ำมันทอดซ้ำ ซึ่งการรุดหน้าตลอดช่วง ๗ ปีที่ผ่านมา กลายเป็นปฏิบัติการระดับชาติ ที่พร้อมทั้งข้อมูลความรู้ ต้นแบบ นโยบาย และงบประมาณสนับสนุนสำหรับการจัดการกับปัญหาให้เกิดขึ้นทุกหย่อมหญ้า

เห็นด้วยไหมว่า นี่คือการปฏิวัติอย่างสร้างสรรค์ครั้งสำคัญของประเทศไทย?

